

19 november 2011

Universiteit Utrecht

Kennismigratie

Vanuit de BRIC-landen naar Amsterdam

Masterscriptie Economische Geografie
Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht

Groen, A.J.W. (Alwin)
Studentnummer 3687732
alwingroen@gmail.com

Atzema, Prof. Dr. O.A.L.C., Hoogleraar, Universiteit Utrecht
Zanen, Drs. M.J. Van, Hoofdplanoloog, Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam

Dankwoord

Een scriptie schrijven doe je niet alleen. Hoewel het schrijfwerk van één persoon komt, word je in het totale proces van idee tot eindproduct ondersteund door een groot aantal mensen. Zonder hen had dit onderzoek niet vervaardigd kunnen worden. Een dankwoord is dan ook op zijn plaats.

Allereerst gaat mijn dank uit naar hoogleraar professor Oedzge Atzema en hoofdplanoloog Koos van Zanen, die optraden als mijn begeleiders. Oedzge Atzema heeft als begeleider namens de Universiteit Utrecht nuttige en praktische kennis geleverd, welke het onderzoek in de juiste richting heeft gestuurd. Koos van Zanen heeft vanuit de Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam, waar ik stage heb gelopen, altijd met het grootste enthousiasme ondersteuning geboden.

Daarnaast wil ik professor Godfried Engbersen (professor Sociologie aan de Universiteit Rotterdam) en de medewerker van het Amsterdams Expatcenter bedanken voor hun medewerking aan de interviews en de informatie die zij mij geleverd hebben. Ook gaat mijn dank uit naar de tweeëntwintig kennismigranten die ik heb mogen interviewen. Zij vormen de basis voor dit onderzoek. Binnen de Dienst Ruimtelijke Ordening hebben Julian Jansen en Jos Gadet me op weg geholpen met hun specifieke kennis. Net als de overige medewerkers van de DRO tonen zij een grote passie voor de ruimtelijke ordening. Ik wil alle medewerkers bij deze van harte bedanken.

Tenslotte kan ik Marcel Janssen, werkzaam bij de Dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam, niet onvermeld laten. Marcel Janssen heeft de statistische gegevens over het aantal BRIC-migranten in Amsterdam aangeleverd. Hiermee heeft hij een onmisbare bijdrage geleverd.

Er zijn nog vele andere personen geweest die me op enige manier op weg hebben geholpen. Ik kan hen hier niet vermelden, maar ook hen wil ik van harte bedanken.

Alwin Groen, 19 november 2011.

Inhoudsopgave

1. Inleiding & Onderzoeksopzet.....	6
1.1 Opzet onderzoek	6
1.1.1 BRIC-migratie naar Amsterdam: de cijfers.....	6
1.1.2 Migratietheorieën	7
1.1.3 Ontwikkeling van de BRIC-landen	7
1.2 Onderzoeksvragen.....	7
1.3 Gehanteerde methoden.....	8
1.3.1 Verantwoording selectie van respondenten	9
1.3.2 Werving van respondenten	9
1.3.3 Analyse	11
2. Theoretische Introductie	12
2.1 Macrotheorieën	12
2.2 Microtheorieën.....	13
2.3 Gecombineerde theorieën.....	15
2.4 Institutionele migratie	15
2.5 Praktijk.....	16
3. BRIC-migranten in Amsterdam: een kwantitatieve vergelijking.....	17
3.1 Stijgende aantallen	17
3.2 Verdeling over nationaliteiten	18
3.3 Huishoudentyping	20
3.3.1 Jonge leeftijdsgroepen	20
3.3.2 Oude leeftijdsgroepen	21
3.4 Lessen voor Amsterdam.....	21
4. De opkomst van de BRIC-landen.....	23
4.1 De opkomst van de BRIC-landen.....	23
4.1.1 Politieke en economische systemen	23
4.1.2 Investeringsmarkt.....	23
4.1.3 Gezamenlijk belang	24
4.1.4 Zichtbaarheid.....	24
4.2 Naar wereldheerschappij.....	25
4.3 Risico's	26
4.3.1 Stabiele instituties	26
4.3.2 Human development.....	27
4.3.3 Milieuvriendelijke groei.....	27
4.4 Middenklasse.....	27

5. Van arbeids- naar kennismigratie	29
5.1 Arbeidsmigratie	29
5.2 Naar kennismigratie	30
5.2.1 Steden.....	30
5.2.2 Migranten.....	31
5.3 Gevolgen van kennismigratie.....	31
5.3.1 'Brain circulation'	31
5.3.2 Individuele migratie	32
5.4 Leefklimaat kennismigranten.....	32
5.5 Soorten kennismigranten.....	33
5.5.1 Kennismigranten uit de BRIC-landen.....	33
5.6 Lessen voor Amsterdam.....	34
6. De internationale concurrentiekracht van Amsterdam.....	35
6.1 Internationale concurrentie.....	35
6.2 Steden	36
6.2.1 Maatschappelijke functie.....	36
6.2.2 Amsterdam.....	37
6.3 Lessen voor Amsterdam.....	37
7. BRIC-migranten in Europa: een kwantitatieve vergelijking	39
7.1 Selectie van steden	39
7.2 Type gegevens.....	41
7.3 Lessen voor Amsterdam.....	42
8. Vestigingsmotieven.....	43
8.1 Vestigingsmotieven	43
8.1.1 'Tweede keuze stad'	44
8.1.2 Vermeende taalbarrière.....	45
8.2 Kwaliteiten en factoren van Amsterdam.....	46
8.2.1 Prijs / kwaliteitverhouding onderwijs.....	46
8.2.2 Carrièremogelijkheden.....	47
8.2.3 'Quality of Life'.....	48
8.2.4 Bedrijfsacquisitie.....	48
8.2.5 Toeristisch imago.....	49
8.2.6 'Persoonlijke banden'.....	50
8.3 Lessen voor Amsterdam.....	51
9. Blijfmotieven	53
9.1 Toekomstpotentie	53
9.1.1 Carrièremogelijkheden.....	53
9.1.2 Engelse Taal	54

9.1.3	Nederlandse partner	54
9.1.4	Woon- en leefklimaat	55
9.2	Tastbare factoren.....	55
9.2.1	Veiligheid	55
9.2.2	Milieu	56
9.2.3	Openbaar vervoer	57
9.2.4	Fiets	57
9.2.5	Kleinschaligheid.....	57
9.2.6	Provinciaal.....	58
9.2.7	Woningmarkt.....	58
9.3	Niet-tastbare factoren	59
9.3.1	Directheid	59
9.3.2	Openheid	60
9.3.3	Gelijkheid	60
9.3.4	Multiculturele samenleving	60
9.3.5	Dynamiek	61
9.4	Retourmigratie.....	62
9.5	Lessen voor Amsterdam.....	62
9.6	Maatregelen ter verbetering.....	63
10.	Deskundigen aan het woord	65
10.1	Vestigingsmotieven	65
10.2	Blijfmotieven.....	67
10.3	Samenvattend.....	69
11.	Conclusie.....	71
11.1	Tweede keuze imago	71
11.2	Vestigingsmotieven	71
11.3	Blijfmotieven.....	72
11.4	Lessen voor Amsterdam.....	72
12.	Aanbevelingen	73
12.1	Vestigingsmotieven	73
12.2	Blijfmotieven.....	74
13.	Reflectie	75
13.1	Nieuwe inzichten.....	75
13.2	Bijdrage aan wetenschappelijk debat	76
13.3	Leerproces.....	76
	Geraadpleegde bronnen	78
	Bijlagen	84

1. Inleiding & Onderzoeksopzet

Er is iets aan de hand in Amsterdam. Sinds tien jaar zit het aantal migranten uit de BRIC-landen (Brazilië, Rusland, India en China) er in de lift. En niet zo'n beetje ook. Het aantal jaarlijks inkomende migranten uit de vier 'groeieconomieën' is van 681 personen in 2000 gestegen tot 2026 personen in 2009 (Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam, 2011). Maar dat niet alleen. Het aantal vertrekkers is beperkt, wat leidt tot een aanzienlijke toename aan inwoners uit de BRIC-landen. Van 609 in 2001 is het aantal inwoners gestegen tot 7374 in 2011, meer dan een vertienvoudiging in tien jaar tijd.

Maar wat is nu de werkelijke betekenis van deze cijfers? Kan Amsterdam tevreden zijn met deze vertienvoudiging of doen concurrerende steden het beter? Wat zijn de achterliggende drijfveren die tot deze plotselinge stijging hebben geleid? En wat heeft Amsterdam aan deze stijging vanuit economisch oogpunt? Al deze vragen komen aan bod in dit onderzoek. Een onderzoek naar kennismigranten uit de BRIC-landen, waarbij de situatie van Amsterdam centraal staat.

Amsterdam bevindt zich anno 2011 midden in een concurrentiestrijd. Een strijd met een groot aantal Europese steden. Een strijd die draait om het internationaal talent. Waar steden elkaar vroeger bevochten om goederen, zijn hoogopgeleiden het 'menselijk goud' van de 21^e eeuw. Elke zichzelf respecterende stad probeert de meeste knappe koppen binnen te halen, met het doel economische vooruitgang te boeken. Menselijk kapitaal is geld waard: bedrijven volgen hoogopgeleiden om hun economische positie te versterken, waarmee kennismigranten de spil vormen van de economie.

Het toenemend aantal migranten uit de BRIC-landen kan Amsterdam binnen deze concurrentiestrijd voordeel bieden. De BRIC-landen werken zich in rap tempo op tot economische grootmachten en wordt een gunstige toekomst voorspeld. De hoogopgeleiden uit deze landen zijn de vertegenwoordigers van de groeimachten en vormen een belangrijke schakel voor westerse steden. Het toenemend aantal (kennis)migranten uit de BRIC-landen kan Amsterdam munitie bieden voor het behoud van een krachtige economie.

1.1 Opzet onderzoek

Met dit onderzoek, dat wordt uitgevoerd in opdracht van de Dienst Ruimtelijke Ordening van de gemeente Amsterdam, wordt getracht antwoord te geven op meerdere vragen. Vragen van kwantitatieve en van kwalitatieve aard, vragen die zich vertalen in cijfers en vragen die zich vertalen in uitspraken. Met als doel inzichtelijk te maken hoe de economische machtsverhoudingen verschuiven onder invloed van de BRIC-landen, wat dit voor gevolgen heeft voor migranten uit de BRIC-landen en hoe Amsterdam hiervan kan profiteren.

1.1.1 BRIC-migratie naar Amsterdam: de cijfers

Het onderzoek start met een kwantitatieve analyse van migratie uit de BRIC-landen naar Amsterdam. *Hoe uit de groei van BRIC-migranten in Amsterdam zich precies?* In de kwantitatieve component wordt antwoord gegeven op deze vraag, door statistisch cijfermateriaal te presenteren over het aantal migranten uit de BRIC-landen in Amsterdam. Door middel van huishoudenstabellen wordt zichtbaar hoe de migranten verdeeld zijn over verschillende huishoudensgroepen. Hierbij wordt licht geworpen op de verschuiving van de verdeling over huishoudensgroepen door de jaren heen. Daarnaast wordt Amsterdam met een achttal Europese concurrentiesteden vergeleken wat betreft het aantal migranten en inwoners

uit de BRIC-landen. Een economisch-geografisch onderzoek volstaat immers niet zonder degelijk referentiekader.

1.1.2 Migratietheorieën

Veel van de bevindingen kunnen nader geduid en verklaard worden met het behulp van wetenschappelijke theorieën over migratie. De belangrijkste stromingen van internationale migratietheorieën worden behandeld, waarbij zowel macro- als microtheorieën aan bod komen. De verhandeling is terug te lezen in hoofdstuk 2.

1.1.3 Ontwikkeling van de BRIC-landen

Daarnaast wordt in verschillende hoofdstukken aandacht besteed aan de ontwikkeling van de BRIC-landen. In korte tijd zijn de BRIC-landen een gevestigd begrip geworden, waaraan steeds meer waarde wordt gehecht. *Maar waarom zijn de BRIC-landen zo belangrijk?* Er wordt dan wel veel gepraat over deze vier opkomende economieën, maar wat zijn de factoren die de BRIC-landen zo invloedrijk maken? Door literatuur en statistische gegevens aan te halen, wordt antwoord gegeven op deze vraag. Naast de opkomst van de BRIC-landen wordt een bredere parallel getrokken naar de ontwikkeling van de kenniseconomie. Hoe is de economische situatie veranderd en welke rol spelen de BRIC-landen daarbij?

1.1.4 Migratiemotieven

Uit de statistische gegevens wordt duidelijk dat Amsterdam in de lift zit wat betreft het aantal migranten uit de BRIC-landen. Wil Amsterdam het economisch voordeel van deze ontwikkeling ten volle benutten, dan is het belangrijk om te weten welke motieven achter de beweging schuil gaan. *Waarom komen migranten uit de BRIC-landen naar Amsterdam en hoe kan Amsterdam de groep vasthouden?* Pas wanneer Amsterdam inzicht heeft in het antwoord op deze vragen, kan zij een optimaal beleid voeren om kennismigranten uit de BRIC-landen aan te trekken en aan zich te binden. In het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek wordt tegemoet gekomen aan deze vragen. 21 interviews hebben plaatsgevonden met kennismigranten uit de BRIC-landen en twee experts zijn gevraagd om de uitkomsten te duiden. Over in totaal vier hoofdstukken wordt uitgebreid ingegaan op hun vestigings- en toekomstmotieven van kennismigranten uit de BRIC-landen, evenals hun waardering voor het Amsterdamse woon- en leefklimaat.

1.2 Onderzoeksvragen

Het voornaamste doel van het onderzoek is om uit te zoeken wat de toestroom van kennismigranten uit de BRIC-landen voor de internationale concurrentiepositie van Amsterdam betekent. Hoe kan Amsterdam deze migratiestromen bevorderen en bestendingen en hoe kan zij de kennismigranten voor langere tijd aan de stad binden? De hoofdvraag van het onderzoek is erop gericht om de gemeente Amsterdam hier antwoord op te geven.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt:

“Wat zijn de drijfveren van kennismigranten uit de BRIC-landen om zich in Amsterdam te vestigen en om voor langere tijd in de stad te blijven?”

In de deelvragen wordt antwoord gegeven op de verschillende thema's die in het voorgaande beschreven staan.

De deelvragen luiden als volgt:

“Wat voor invloed heeft de opkomst van de BRIC-landen op de wereldeconomie?”

“Wat is het belang van kennismigranten uit de BRIC-landen voor Amsterdam?”

“Hoe verhoudt Amsterdam zich ten opzichte van concurrerende Europese steden wat betreft (kennis)migranten uit de BRIC-landen?”

Hoe is de huidige vertegenwoordiging van BRIC-migranten in Amsterdam, verdeeld naar leeftijdsgroepen?

“Wat zijn de motieven van kennismigranten uit de BRIC-landen om zich in Amsterdam te vestigen?”

“Wat zijn de motieven van kennismigranten uit de BRIC-landen om in Amsterdam te blijven wonen dan wel te vertrekken?”

1.2.1 Operationalisering

Onder de begrippen die in de probleemstelling worden behandeld, wordt het volgende verstaan:

Kennismigranten: Migranten die een opleiding op minimaal HBO/WO-niveau hebben genoten en zich in het buitenland vestigen om op grond van hun wetenschappelijke opleiding specifieke taken te vervullen, evenals studenten die zich in het buitenland vestigen om een opleiding te volgen op minimaal HBO/WO-niveau.

BRIC-landen: De vier landen, te weten Brazilië, Rusland, India en China, die zich volgens de laatste voorspellingen in 2032 zullen opwerken tot de grootste economieën ter wereld.

Amsterdam: Gebieden binnen de gemeentegrenzen van de stad Amsterdam gelegen, aangevuld met de gemeente Amstelveen. Aangezien er duidelijke indicaties zijn dat een groot deel van de migranten uit BRIC-landen in Amstelveen woonachtig is, wordt Amstelveen tot het leefklimaat van de migrant gerekend, welke in dit onderzoek wordt belicht.

1.3 Gehanteerde methoden

Er zijn verschillende methoden gehanteerd om het onderzoek tot een geslaagd einde te brengen. De gehanteerde methoden zijn zowel kwantitatief als kwalitatief van aard. Om een goed beeld te krijgen van het aantal BRIC-migranten in Amsterdam en concurrentsteden is gebruik gemaakt van kwantitatieve methoden. In samenwerking met de Dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam zijn gegevens over het aantal migranten uit de BRIC-landen verkregen en zijn huishoudenstabellen vervaardigd. Via de statistische diensten van verschillende Europese steden zijn gegevens verzameld over het aantal BRIC-migranten in de concurrentsteden van Amsterdam. Kwalitatieve methoden zijn gehanteerd om nadere informatie te krijgen over de motieven van kennismigranten uit de BRIC-landen om naar Amsterdam te komen. Er hebben 23 interviews plaatsgevonden met in totaal 24 respondenten. 21 interviews zijn gehouden met kennismigranten uit de BRIC-landen: zes interviews met kennismigranten uit Brazilië en elk vijf interviews met kennismigranten uit Rusland, India en China. Om de uitspraken van de respondenten te duiden, zijn twee interviews gehouden met

experts: personen die zeer veel van het onderwerp afweten. Het gaat om professor Godfried Engbersen, hoogleraar Sociologie aan de Universiteit Rotterdam en een medewerker van het Amsterdams Expatcenter.

1.3.1 Verantwoording selectie van respondenten

De selectie van respondenten heeft plaatsgevonden op basis van de huishoudenstabel die is samengesteld met hulp van de Dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam, terug te vinden in bijlage 1. De tabel toont de verdeling van inwoners uit de BRIC-landen in Amsterdam naar zes huishoudenstypen. In een oogopslag wordt duidelijk hoe de inwoners zich verhouden over verschillende leeftijdsgroepen en het aantal personen binnen een huishouden. De tabel is van grote waarde geweest bij het selecteren van respondenten. Door op basis van de tabel respondenten te selecteren, kan een rijk palet aan respondenten gecreëerd worden, wat de waarde van het onderzoek vergroot. Een te beperkte variatie aan respondenten kan leiden tot overeenkomsten in uitspraken op basis van gedeelde persoonskenmerken. Dit levert een vertekend beeld op. Door een rijke variatie aan respondenten aan te brengen is geprobeerd om deze valkuil te vermijden.

Om de variatie aan respondenten zo rijk mogelijk te maken, zijn respondenten uit verschillende huishoudenstypen geselecteerd. Door via verschillende kanalen respondenten te benaderen en bewust te zoeken naar afwisseling in persoonskenmerken, is het gelukt om een diverse groep samen te stellen. Van jong tot oud, van alfa tot bèta, van geïntegreerd tot net gearriveerd; de respondentgroep kent allerlei soorten migranten. Bijlage 4 toont de respondenten met hun achtergrondkenmerken.

1.3.2 Werving van respondenten

De respondenten zijn via verschillende kanalen geselecteerd. Er is getracht de alumni-bestanden op te vragen van de Amsterdamse hogescholen en universiteiten. Op die wijze kunnen respondenten geselecteerd worden die hun opleiding in Amsterdam hebben gevolgd en vervolgens in Amsterdam zijn blijven wonen. Deze benaderingswijze maakt het mogelijk om op een simpele wijze een belangrijke subgroep te benaderen. Door wettelijke privacy-beperkingen bleek het echter niet mogelijk om de alumnibestanden in handen te krijgen, waarmee deze optie afviel.

Vervolgens is geprobeerd om via het internet respondenten te selecteren. Zowel via de website Internations, waarop kennismigrantten zich met elkaar kunnen verenigen, als de social media sites LinkedIn en Facebook zijn respondenten met succes benaderd. Het merendeel van de respondenten is via de website Internations geworven. Door een account op de site aan te maken, was het mogelijk gericht te zoeken naar migranten uit de BRIC-landen die in Amsterdam woonachtig zijn. Op de persoonlijke profielen was veel informatie over de deelnemers zichtbaar, zoals het beroep, de tijd dat men in Amsterdam woonachtig was, de leeftijd en het geslacht. Op basis van deze gegevens zijn diverse personen geselecteerd en is aan hen een bericht verzonden. In totaal zijn 44 personen benaderd, waarvan er 16 de oproep beantwoordden. 14 van hen waren bereid aan het onderzoek mee te werken. Met tien van hen heeft een interview plaatsgevonden. Met de andere vier personen was het in drie gevallen niet mogelijk om een geschikte datum te vinden en bleek in één geval de persoon niet goed binnen de respondentgroep te passen.

Via LinkedIn zijn negen personen benaderd. Deze personen werden gevonden door LinkedIn-groepen met de thema's 'Expats' en 'Amsterdam' te doorzoeken en de zoekfunctie van

LinkedIn te gebruiken. Het aantal geschikte respondenten lag hoger dan de negen personen die werden aangeschreven, maar door de beperkte functionaliteit van LinkedIn konden zij niet allemaal worden aangeschreven. LinkedIn verhindert het om berichten te sturen naar personen waarvan je geen contact bent, wat tot gevolg had dat enkel de personen waarvan een e-mailadres of website bekend was, konden worden bereikt. Op de negen verstuurd berichten kwam allen antwoord terug. Zeven van de aangeschreven personen waren bereid om mee te werken. Met vijf van hen is een interview gehouden. De andere twee zijn niet geïnterviewd omdat ze in één geval niet meer bereikt konden worden en in een ander geval niet goed in de respondentengroep pasten.

Via Facebook zijn 12 personen benaderd. Ook hier lag het aantal geschikte personen hoger dan het aantal dat uiteindelijk is aangeschreven. Na het verzenden van enkele berichten werd het Facebook-account namelijk geblokkeerd, omdat het niet toegestaan is berichten te verzenden naar personen die niet onder je contacten vallen. Op de tien berichten die verzonden waren voordat het account geblokkeerd werd, reageerden vijf personen. Vier van hen hadden interesse om mee te werken. Uiteindelijk is één van hen geïnterviewd, de overige drie reageerden niet op vervolgb berichten. Op een oproep die geplaatst werd op de pagina van het 'International Student Network (ISN) Amsterdam' reageerde één persoon, die vervolgens geïnterviewd is. Een laatste respondent bood zichzelf aan op Facebook, na over het onderzoek gehoord te hebben van een kennis.

Een andere optie om respondenten te werven, was het aanschrijven van grote bedrijven uit de BRIC-landen in de regio Amsterdam. Op basis van een gegevensbestand waren de namen en adressen van deze bedrijven bekend. Uiteindelijk is besloten om geen gebruik te maken van deze optie, aangezien de voorgaande opties dusdanig succesvol waren dat er geen noodzaak meer toe was.

De overige vier respondenten zijn gevonden via de sneeuwbal methode. De sneeuwbal methode is met name gehanteerd om Chinese respondenten te werven, omdat op de gehanteerde wervingsvormen zeer weinig reacties van Chinezen kwamen. Bij het gebruik van de sneeuwbal methode zijn leeftijd en opleiding van de respondenten in ogenschouw genomen. Via de methode zijn drie Chinese respondenten geworven, waarmee twee interviews hebben plaatsgevonden, waarvan één duo-interview. Een laatste respondent is via de sneeuwbal methode geworven vanwege zijn korte verblijfsduur in Amsterdam van slechts drie weken. Dit bood een dusdanig interessant perspectief dat ervoor is gekozen om deze persoon te interviewen.

Hoewel ermee rekening was gehouden de sneeuwbal methode regelmatig in te moeten zetten, bleek dit slechts in het uiterste geval benodigd. Doordat slechts in drie gevallen de sneeuwbal methode gehanteerd is en de respondenten met grote zorg geselecteerd zijn, is een gespreide respondentengroep ontstaan. Er is geen sprake van grote overeenkomsten tussen respondenten. Tevens is ernaar gestreefd respondenten te selecteren met het oog op bepaalde subkenmerken, zoals het volgen van onderwijs in Amsterdam. Er kan dus de nodige waarde gehecht worden aan de gedane uitspraken.

Een kanttekening die geplaatst dient te worden, is het gegeven dat het overgrote deel van de respondenten via het internet is geworven. Er kan verwacht worden dat de respondenten maatschappelijk actief zijn, aangezien ze zich begeven op internetsites als Internations. Er is daarmee een mogelijkheid dat personen die minder maatschappelijk actief zijn afwijkend antwoorden van personen die dat wel zijn.

Tabel 1: Topiclijst die gehanteerd is bij de interviews met de respondenten

<p>Vestigingsmotieven: Aanleiding tot vestiging Onderwijs carrière Arbeids carrière Woon carrière Huidige arbeidsfunctie Rol van familie in vestigingsmotieven Ondersteunende rol overheden Ondersteunende rol burgers</p>	
<p>Ruimtelijk: Woning (Huur/Koop) Groenvoorziening (wijk, park, bos) Horeca Winkels Bereikbaarheid Sportvoorzieningen Onderwijsvoorzieningen Recreatievoorzieningen</p>	<p>Mentaal: Imago Tolerantie Veiligheid Netwerken Gevoel / Sfeer Diversiteit Omgang met burgers</p>
<p>Toekomstmotieven: Toekomstplannen Visie op andere Europese steden Ideale stad/plaats om te wonen</p>	

Bron: Eigen bewerking (2011)

De geselecteerde respondenten zijn gemaïld en, indien een telefoonnummer bekend was, gebeld om medewerking voor een interview te vragen. Wanneer daar positief op werd gereageerd, zijn één-op-één interviews gehouden die 30 tot 90 minuten in beslag namen. Deze interviews vonden plaats op het kantoor van de Dienst Ruimtelijke Ordening, in onderwijsgelegenheden of in horecavoorzieningen. De interviews waren half gestructureerd van aard. Dit houdt in dat bepaalde thema's bij elk van de respondenten aan bod zijn gekomen om geschikt vergelijkingsmateriaal te produceren, maar dat tevens ruimte is aangehouden voor onderwerpen die zich tijdens de interviews aandienen. Tijdens de interviews is gewerkt met de topiclijst weergegeven in tabel 1. In de topiclijst komen de verschillende componenten van het onderzoek naar voren die tijdens de interviews behandeld zijn. De eerste component omvat de motieven van de kennismigrant om zich in Amsterdam te vestigen. De tweede component betreft de blijfmotieven, uitgezet in een groot aantal kenmerken. Met de twee specialisten hebben ongestructureerde interviews plaatsgevonden. De vraagstelling is open gehouden om een zo groot mogelijke bron aan informatie te genereren.

1.3.3 Analyse

Alle interviews zijn in het geheel uitgeschreven. Vervolgens is een kwalitatieve analyse uitgevoerd, waarbij verbanden en verschillen tussen passages uit de interviews zijn aangeduid. Met deze informatie zijn de kwalitatieve hoofdstukken van het onderzoek gevuld. Door middel van citaten wordt antwoord gegeven op de vraag waarom kennismigranten uit de BRIC-landen naar Amsterdam komen en hoe ze aan de stad kunnen worden gebonden. De uitspraken uit de interviews dragen in grote mate bij aan het beantwoorden van de hoofdvraag.

2. Theoretische Introductie

Alvorens specifiek op het onderwerp 'kennismigratie uit de BRIC-landen' in te gaan, is het belangrijk om algemene migratietheorieën uit te lichten. Enig inzicht in deze theorieën is onmisbaar om een goed idee van het onderzoek te hebben. Migratietheorieën zijn onder te verdelen in twee vormen: micro- en macrotheorieën.

Ravenstein presenteerde in 1885 één van de eerste migratietheorieën in zijn 'Laws of Migration'. Met behulp van data over de gebieden Engeland en Wales ontwikkelde hij een tiental 'wetten' over migratie. Hij introduceerde hierbij het 'push- pullmechanisme'. Dit mechanisme houdt in dat mensen vertrekken uit ongunstige woongebieden (pushfactoren treden op als negatieve, afstotende factoren) om in gebieden met gunstiger leefomstandigheden te gaan wonen (pullfactoren treden op als positieve, aantrekkende factoren). Ravenstein staat bekend als de grondlegger van de migratietheorieën. Hij introduceerde enkele belangrijke kenmerken, zoals het streven naar betere economische omstandigheden als grootste drijfveer voor migratie en de invloed van individuele persoonskenmerken op migratie. In de halve eeuw volgend op haar introductie, is de theorie van Ravenstein uitvoerig getoetst. De introductie van nieuwe migratietheorieën liet echter op zich wachten tot na de Tweede Wereldoorlog. Vanaf de jaren zestig werden veel nieuwe theorieën gepresenteerd (Harts & Hingstman, 1986).

2.1 Macrotheorieën

Macrotheorieën hadden in de jaren zestig en zeventig de overhand. In dit soort theorieën legt men de focus op geaggregeerde grootheden, zoals migratiestromen. Groepen van migranten worden als één beschouwd, zodat migratiebewegingen tussen geografische gebieden op een overzichtelijke wijze in beeld kunnen worden gebracht (Van Dijk, 1986). Macrotheorieën baseren zich in grote mate op neoklassieke economische modellen, die hun oorsprong vinden in het liberaal-economisch gedachtegoed. Onder de neoklassieke benadering worden migranten beschouwd als rationeel handelende individuen, die op zoek zijn naar maximale winst. Dit houdt in dat men zal verhuizen indien dat een betere economische situatie oplevert. Het migratiepatroon dat op deze wijze ontstaat moet tot evenwicht leiden op de arbeidsmarkt. Migratie leidt namelijk tot de verplaatsing van personen uit landen met een overschot aan arbeidskrachten en lage lonen naar landen met een tekort aan arbeidskrachten en hoge lonen. Migratie reguleert op deze manier het economisch mechanisme van vraag en aanbod. Indien verschillen tussen gebieden verdwenen zijn en vraag en aanbod optimaal functioneren, zal migratie niet meer optreden volgens de neoklassieken (DaVanzo, 1978).

De theorie van de Keynesianen valt tevens onder de macrotheorieën te scharen. Ook zij gaan uit van het evenwichtsmechanisme, maar uiten kritiek op de neoklassieke loonbenadering. Verdiend geld functioneert volgens hen namelijk niet alleen als ruilmiddel, maar tevens als spaarmiddel. Hiermee wordt het evenwichtsmechanisme verstoord. De vertekening uit zich bijvoorbeeld wanneer migranten geld sturen naar hun herkomstland. De bedragen die zij sturen, dienen aangepast te worden aan het inkomensniveau in het herkomstland. Door dit verschil in inkomensniveaus functioneert het verzonden geld niet alleen als ruilmiddel, maar tevens als spaarmiddel. De personen die het geld ontvangen, krijgen meer dan benodigd en hiermee wordt het neoklassieke evenwichtsmechanisme verstoord. Loonverschillen tussen gebieden zullen op deze manier niet nivelleren (Meuleman et al., 2007). Ook Blanco (1962) introduceert een variatie op de neoklassieke loonbenadering. Zij stelt dat migratie niet beïnvloed wordt door bestaande loonverschillen, maar te verwachten loonverschillen tussen gebieden. Blanco gebruikt hiervoor het begrip 'prospective unemployment': de verandering in

het werkloosheidsniveau wanneer arbeiders niet zouden kunnen migreren. Dit werpt een andere kijk op migratiestromen. Indien personen niet in staat zijn om te migreren of rekening houden met toekomstige factoren, zullen ze andere migratiekeuzes maken. Van een neoklassiek migratiepatroon op basis van rationale handelingen is geen sprake meer.

Ook Piore brengt kanttekeningen aan. In zijn 'duale arbeidsmarkttheorie' stelt hij dat verschillende segmenten zijn aan te wijzen op de arbeidsmarkt. Naast een primair segment met hoge lonen onderscheidt Piore een secundair segment met lage lonen. Omdat de lokale bevolking de secundaire banen niet wil aannemen, worden buitenlandse arbeidskrachten aangetrokken om deze posities te vervullen. Zo ontstaat een associatie van buitenlandse arbeidskrachten met de secundaire arbeidsposities, aldus Piore. Op basis van dit imago is de migratie niet langer alleen het gevolg van aanbodsfactoren, maar spelen tevens andere factoren mee. (Piore, 1979).

Bovenstaande auteurs tonen aan dat het in de originele macrotheorieën geopperde evenwicht lang niet altijd wordt bereikt. Migratie blijkt van meer zaken afhankelijk dan loonverschillen, zo wordt duidelijk. Ook niet-economische factoren spelen mee, evenals de afstand tussen het herkomst- en vestigingsgebied en leeftijds- en opleidingskenmerken van de migrant. Macro-economische modellen zijn statisch van aard en hebben daarmee geen aandacht voor persoonlijke kenmerken van individuele migranten. Door deze tekortkomingen is eind jaren '70 veel kritiek ontstaan op macrotheorieën. Gesteld kan worden dat macromodellen niet geschikt zijn om lange termijnplanningen op te baseren, maar daarentegen goed geschikt zijn voor het doen van korte termijnvoorspellingen (Clark, 1982).

2.2 Microtheorieën

Als reactie op de tekortkomingen van de macrotheorieën zijn microtheorieën ontwikkeld (Doorn, 1989). Microtheorieën zijn theorieën die zich richten op individuele kenmerken van de migrant. Hierbij staan de uitkomsten van beslissingsprocessen centraal: tot wat voor verhuisbeslissing komt de migrant na het afwegen van verschillende keuzes? Net als de macrotheorieën gaan klassieke microtheorieën uit van een neoklassieke benadering. Het individu wordt beschouwd als een 'homo economicus': een persoon die enkel gericht is op het behalen van maximale economische voordelen. In de loop der tijd is de aard van de microtheorieën echter veranderd, waarbij de aandacht steeds meer op keuzebeslissingen is komen te liggen. Er wordt niet langer gesteld dat elke handeling van het individu gericht is op het behalen van maximale economische voordelen, maar dat een individu vrijwillig keuzes maakt welke lang niet altijd op het behalen van kostenvoordelen berusten.

Eén van de grondleggers van de microtheorieën is de Amerikaanse socioloog Peter H. Rossi. Rossi stelde in 1955 dat een afwegingsproces van keuzes bepalend is voor de beslissing om al dan niet te migreren. Alvorens te migreren zou een persoon een groot aantal motieven en keuzes afwegen, de voor- en nadelen tegen elkaar afzettend. Rossi stelt dat hierbij drie niveaus van analyse in het spel zijn: ten eerste de neiging om te verhuizen, daarop volgend duidelijke intenties om te verhuizen en tenslotte het uiteindelijke verhuisgedrag. Alle drie de niveaus worden gedreven door de keuzes van het individu. Rossi stelt dat deze keuzes worden ingegeven door ontevredenheid. Op basis van een onprettige levenssituatie, welke stress oplevert, besluit men al dan niet te verhuizen. Men weegt hierbij de wens om te verhuizen af tegen de stress die dit met zich meebrengt. De migratiekeuze die men maakt is volgens Rossi een vrijwillige. Hij distantieert zich hiermee van de neoklassieke theorieën, waar migratiebeslissingen als onvermijdelijke en rationeel gedreven keuzes worden beschouwd (Rossi, 1955).

De aanhangers van de microtheorieën stellen dat ze er met hun modellen in slagen om de zwaktes van macromodellen te overkomen. Hun modellen zouden beter aansluiten bij de praktijk van beleidsmakers, omdat ze ook de keuzes en het gedrag van individuele migranten meenemen. In macromodellen worden migranten als rationeel handelende individuen beschouwd en is geen ruimte voor individuele gedragskenmerken. In micromodellen wordt onderscheid gemaakt tussen twee fases: de keuze om te migreren en daarop volgend de keuze voor een specifiek alternatief, zoals een woonplaats of baan binnen een bepaalde tijdsperiode. Voor de twee fases zijn aparte modellen ontworpen. Bij de eerste fase hoort het 'mover / stayer' model, dat de beslissing om al dan niet te migreren behandelt. Bij de tweede fase hoort het 'distribution' model, dat de keuze beschouwt waar men heengaat nadat besloten is om te migreren.

Gedurende de jaren zestig tot tachtig werden de micromodellen doorontwikkeld, waarbij migratiekeuzes steeds nauwkeuriger voorspeld werden. Een doorbraak in de ontwikkeling was de introductie van de zoekmodellen door David in 1974. Zoekmodellen onderscheiden zich door het nauwkeurig voorspellen van migratiebewegingen. Dit gebeurt door het zoekproces naar een baan te benaderen vanuit verschillende deelmarkten. Zoekmodellen zijn een voorbeeld van het onderwerp arbeidsmigratie, een subthema binnen de migratietheorieën.

Ook de 'life course' benadering is een uitwerking van de microtheorieën. De life course benadering, die werd geïntroduceerd door Rossi, koppelt de verschillende levensperioden die een persoon doorloopt aan migratiemotieven. Gedurende zijn of haar leven doorloopt een persoon meerdere cycli; aan het begin van het leven woont men als kind in een gezin, dan gaat men op zichzelf wonen, vervolgens gaat men samenwonen en wordt er een gezin gesticht. Aan iedere fase van het leven zijn andere woonwensen verbonden en dit vertaalt zich in migratiemotieven. Nadat Rossi de theorie van de levenscycli introduceerde, is hierop voortgeborduurd door vele wetenschappers zoals Fredland (1974), Speare et al. (1975) en Harts & Hingstman (1986). Zij concludeerden dat er op meerdere niveaus verband is tussen huishoudenssamenstelling en migratiebewegingen. Zo leidt een hogere sociaal-economische status tot een grotere geneigdheid om te migreren. Willekens (1986) toonde via een micromodel aan dat levenscycli beïnvloed worden door veranderingen in de arbeidscarrière. Wanneer men van baan verandert, kan dit grote gevolgen hebben op de migratiebewegingen.

Saskia Voets gaat in haar artikel 'The concept of choice and relocation behaviour' nader in op de life course benadering. In plaats van de gebruikelijke twee fases (de beslissing om al dan niet te verhuizen en de keuze voor een plaats om naar te verhuizen), onderscheidt Voets vier fases die bepalend zijn voor het migratieproces: het 'trigger' proces (triggers ontstaan doordat de huidige en gewenste situatie niet met elkaar overeenkomen), het 'search' proces (men zoekt informatie over mogelijke migratieopties), het 'evaluation' proces (men maakt een afweging tussen de verschillende migratieopties) en de 'final choice made' (men maakt een definitieve beslissing om te migreren). De vier fases worden niet onafhankelijk van elkaar doorlopen, maar vinden gelijktijdig plaats en oefenen invloed op elkaar uit (Voets, 1994).

Bepalend voor de microtheorieën, die het keuzeprocess van de migrant tot in detail in beeld brengen, is het onderscheid dat wordt gemaakt tussen de fase voorafgaand aan migratie (pre-migratie) en de migratie zelf. Anders dan bij macrotheorieën, waar de verhuismotieven en verhuisbeweging als één rationeel proces worden beschouwd, zijn de pre-migratiefase en uiteindelijke verhuizing volgens de microtheorieën twee aparte zaken. De pre-migratiefase kan door een groot aantal factoren beïnvloed en gestuurd worden. Hierbij komt de invloed van het

gedrag van de migrant naar voren: in de pre-migratiefase beslist de migrant om al dan niet te verhuizen, gebaseerd op gedragskeuzes.

2.3 Gecombineerde theorieën

Enkele onderzoekers hebben de micro- en macrotheorieën geïntegreerd. Lee is hiervan één van de meest toonaangevende. In zijn 'Theory of Migration' beschouwt hij zowel sociale als economische factoren, vanuit het push-pull perspectief. Lee inventariseert de intensiteit, richting en karakteristieken van migratie door middel van een groot aantal variabelen in de categorieën 'push' (afstotend) en 'pull' (aantrekkelijk). Hij onderscheidt hierbij een viertal factoren, te weten factoren geassocieerd met het gebied van herkomst, factoren geassocieerd met het gebied van bestemming, obstakels die invloed uitoefenen en persoonlijke factoren. Lee stelt dat zowel het herkomst- als bestemmingsgebied positieve (pull) en negatieve (push) karakteristieken kennen. Het individu zal via zijn subjectieve perceptie een afweging maken tussen de twee gebieden. De migratiekeuze berust dus op gedragsfactoren. Daarnaast stelt Lee dat migratie enkel plaats zal vinden indien de motivatie om te migreren meer waard is dan de kosten van de migratie (Lee, 1966). Hiermee komt hij tegemoet aan de economische factoren van migratie. Recente migratietheorieën leggen zich steeds meer toe op dit gecombineerde perspectief.

2.4 Institutionele migratie

Een subcategorie binnen de migratietheorieën zijn institutionele theorieën. Instituties zijn instellingen of persoonsorganen die vanuit één of meerdere kenmerken handelen (Betekenis.org, 2011). Een voorbeeld van instituties zijn nationale overheden of bestuursorganen zoals de Europese Unie. Institutionele theorieën vertonen in grote mate overeenkomsten met macrotheorieën en hebben vaak een economische insteek. Institutionele migratietheorieën zijn theorieën die gehanteerd worden door instituties om migratie binnen een bepaald gebied aan te moedigen dan wel af te remmen. Vaak worden de theorieën gehanteerd om economische processen in gang te zetten, zoals het versterken van de economie door middel van het aantrekken van kennismigranten. Institutionele migratie is de afgelopen jaren duidelijk zichtbaar geweest. Met de opkomst van kennismigranten hebben veel instituties maatregelen opgesteld om hoogopgeleiden naar zich toe te halen. Voorbeelden zijn de 'blue card' van de Europese Unie en de 'kennismigrantenregeling' van de Nederlandse overheid, op basis waarvan kennismigranten gemakkelijker een werk- en verblijfsvergunning kunnen krijgen.

Institutionele migratie zoals die vandaag de dag zichtbaar is, toont in grote mate overeenkomsten met de macrotheorieën van kennismigratie. Door middel van regels en wetten probeert men bepaalde migratiebewegingen in gang te zetten: kennismigranten dienen in groten getale Europa en Nederland aan te doen. Het draait om de massa aan hoogopgeleid personeel, welke economische voorspoed met zich mee dient te brengen. De regels zijn er niet op gefixeerd iedere individuele migrant nauwkeurig te bestuderen. Toch gaan huidige institutionele maatregelen steeds meer richting een microtheoretische aard. Bij het aantrekken van kennismigranten worden selectiecriteria aangebracht, zoals de minimale hoogte van het te behalen salaris of de arbeidssector waarin de migrant werkzaam dient te zijn. En steeds vaker wordt door instituties specifiek geselecteerd op een bepaald soort migrant, die de grootste economische waarde oplevert. Door zo te werk te gaan, worden persoonsgebonden kenmerken meegenomen, waarmee de handelswijze microtheoretisch van aard is.

2.5 Praktijk

De verschuiving richting microtheorieën is ook in de praktijk zichtbaar. Vooruitlopend op de interviewuitkomsten kan gesteld worden dat persoonlijke gedragskenmerken van de respondenten een grote invloed hebben op de migratiemotieven. De respondenten migreren om de meest uiteenlopende redenen naar Amsterdam, veelal persoonlijk van aard. Men kan hierbij denken aan de aanwezigheid van een Nederlandse partner of de gezinssamenstelling van de respondent. Daarentegen was het lastig om gedeelde migratiemotieven te ontdekken onder de respondenten.

Toch zijn er wel degelijk kenmerken van macrotheorieën terug te vinden in de motieven van de respondenten. Een groot aantal van hen geeft aan naar Amsterdam te migreren uit oogpunt van de arbeidscarrière. De verschillende respondenten kunnen op dit punt onder één noemer gevangen worden. De individuele motieven en kenmerken van de respondenten zijn echter dusdanig afwijkend, dat geen sprake is van een sluitend macrotheoretisch motief. Microtheorieën lijken dan ook het beste aan te sluiten bij het huidige migratiepatroon.

3. BRIC-migranten in Amsterdam: een kwantitatieve vergelijking

“Veel meer immigranten uit China en India in Amsterdam.” (Van Weezel, 2011). “Amsterdam in trek bij Braziliaanse toeristen.” (Wout, Van 't, 2010). “Grootste bank India wil naar Amsterdam.” (Parool 1, 2011). “Concertgebouw houdt Rusland Festival.” (Kooiman, 2011). De BRIC-landen zijn volop in de media, het onderwerp leeft. Maar hoeveel migranten uit de BRIC-landen vestigen zich daadwerkelijk in Amsterdam? En hoe heeft dit patroon zich over de tijd ontwikkeld? In dit hoofdstuk worden de kwantitatieve gegevens gepresenteerd.

3.1 Stijgende aantallen

Het aantal BRIC-migranten in Amsterdam is de afgelopen tien jaar zeer sterk gestegen. Vanaf het jaar 2000 kent Amsterdam een jaarlijkse stijging van honderden buitenlandse migranten. Tot het jaar 2008 bedroeg de stijging rond de 500 personen per jaar, daarna is het aantal toegenomen tot boven de 1000 per jaar (zie tabel 2). Bijlage 3 geeft een uitgebreide weergave van het aantal migranten uit de BRIC-landen per nationaliteit.

Tabel 2: Aantal migranten uit de BRIC-landen in Amsterdam per jaar: vestiging (immigratie) en vertrek (emigratie)

totaal			
	vestiging	vertrek	saldo
2000	681	37	644
2001	717	112	605
2002	771	136	635
2003	670	184	486
2004	762	237	525
2005	847	484	363
2006	1204	729	475
2007	1300	730	570
2008	1842	928	914
2009	2026	839	1187

Bron: Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam (2011)

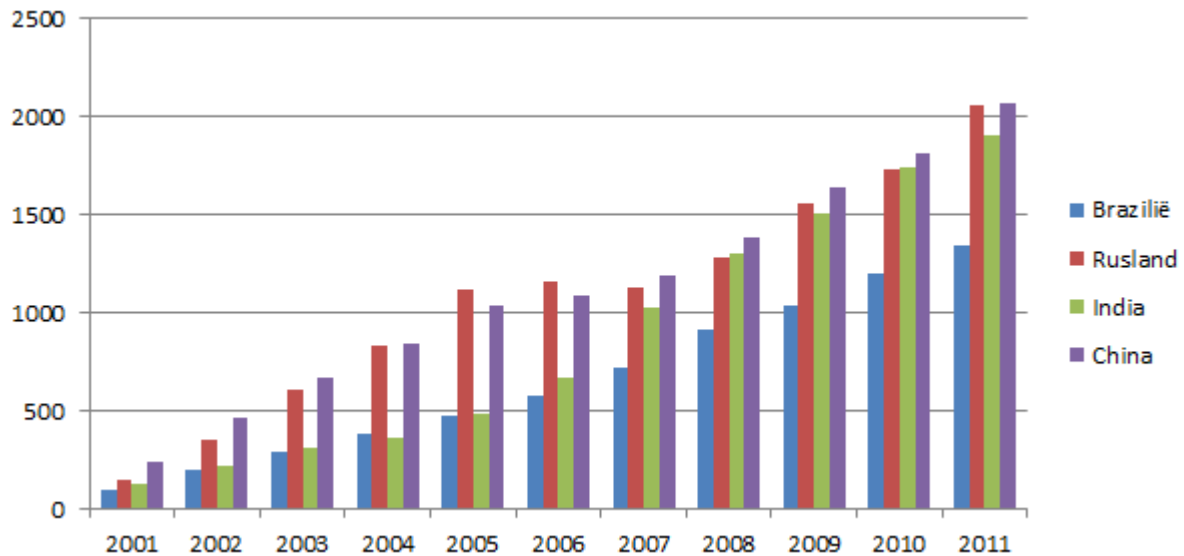
Dit heeft zijn weerslag op het totaal aantal inwoners uit de BRIC-landen in Amsterdam. Het constant positieve migratiesaldo brengt een stijging met zich mee. De groei is dusdanig groot, dat het aantal inwoners uit de BRIC-landen in tien jaar vertienvoudigd is. Tabel 3 toont de ontwikkeling van het aantal inwoners uit de BRIC-landen in Amsterdam. Figuur 2 en 3 tonen de schematische weergave.

Tabel 3: Aantal inwoners uit de BRIC-landen in Amsterdam (standcijfers) per 1 januari; 2001 t/m 2011

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Brazilië	95	204	292	383	476	581	723	920	1037	1196	1343
Rusland	149	354	608	829	1116	1161	1131	1285	1562	1730	2056
India	126	216	308	365	483	671	1024	1301	1509	1738	1901
China	239	469	675	847	1040	1086	1195	1389	1643	1814	2074
Totaal	609	1243	1883	2424	3115	3499	4073	4895	5751	6478	7374

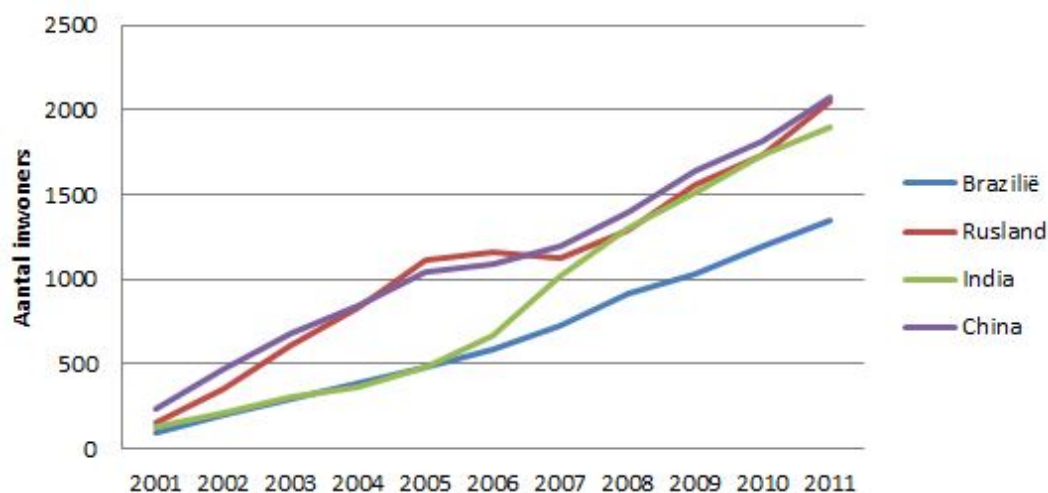
Bron: Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam (2011)

Figuur 2: Aantal inwoners uit de BRIC-landen in Amsterdam (standcijfers) per 1 januari; 2001 t/m 2011

Bron: Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam (2011)

Figuur 3: Aantal inwoners uit de BRIC-landen in Amsterdam (standcijfers) per 1 januari; 2001 t/m 2011

Bron: Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam (2011)

3.2 Verdeling over nationaliteiten

Uit de cijfers valt op te maken dat de migranten zeer gelijk verdeeld zijn over de vier nationaliteiten, enkel Brazilië blijft iets achter. Amsterdam blijkt dus een stad te zijn die voor elk nationaliteit wat te bieden heeft. Het aantal Indiërs heeft een grote groei doorgemaakt sinds het jaar 2006. De opkomst van de Indiërs in Amsterdam is zichtbaar via diverse indicatoren. Zo vestigt een toenemend aantal grote Indiase bedrijven zich in de hoofdstad en is de groei duidelijk waarneembaar bij het Amsterdams Expatcenter, waar het merendeel van de klanten Indiërs betreft.

Een mogelijke verklaring voor het toenemend aantal Indiërs ligt in de structuur van de Amsterdamse economie. Deze kent een sterke focus op de sectoren ICT en financiën. ICT is bij uitstek een sector waar Indiërs in gespecialiseerd zijn, getuige het ICT-cluster in Bangalore.

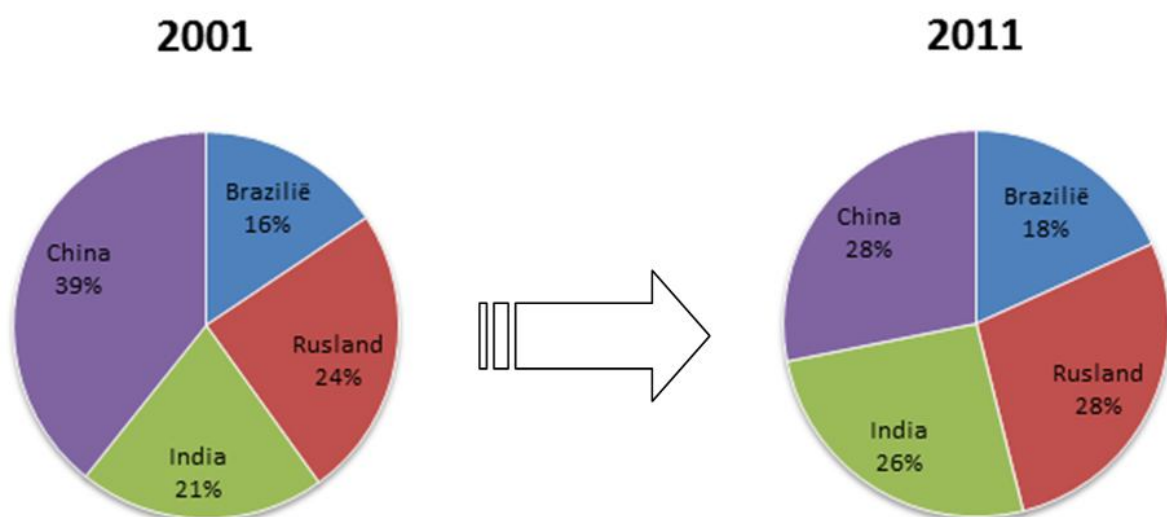
Ook de financiële sector is een werkveld waarin veel Indiërs werkzaam zijn. De focus van Amsterdam op deze sectoren heeft naar alle waarschijnlijk invloed op het aantal Indiërs in Amsterdam.

Voor Chinezen is Amsterdam al langere tijd een vestigingsplaats. In 1911 deden de eerste Chinezen Amsterdam aan als personeel voor in de scheepvaart (Radio Nederland Wereldomroep, 2011). Tot omstreeks 1930 vestigde zich een aanzienlijke Chinese populatie in Amsterdam, woonachtig in de Binnenbantammerstraat. In die periode hield een deel van hen zich bezig met de opiumhandel, waarbij Amsterdam als opiumhaven gebruikt werd. In de jaren '30 trokken veel Chinezen weg, onder slechte economische omstandigheden. Was de uittocht niet vrijwillig, dan werden ze onder enige druk door de Nederlandse overheid op de boot naar China gezet. De Chinezen die overbleven begonnen pindakoekjes te verkopen om in hun onderhoud te voorzien (Vijf Eeuwen Migratie, 2010).

Na een afname vanaf de jaren '30 steeg het aantal Chinezen in Amsterdam weer vanaf de jaren '50. Na de Tweede Oorlog keerden veel Nederlanders terug uit Nederlands-Indië, waar ze in aanraking waren gekomen met de Aziatische keuken. Dit leidde tot een toenemende interesse in Chinees-Indische restaurants. In de jaren zestig steeg het aantal Chinezen sterk, door een toestroom van migranten, vaak in het kader van gezinshereniging. Veel van hen zijn in Nederland gebleven en hebben eigen restaurants of winkels opgezet (Gele Draak, 2010). De laatste jaren speelt Amsterdam zich steeds meer in de kijker bij internationale Chinese studenten. Deze toestroom voor het Amsterdams onderwijs is nog relatief recent (Nuffic, 2011). De invloed van Chinezen is vandaag de dag duidelijk zichtbaar in het Amsterdams straatbeeld; op de Zeedijk bevindt zich een klein Chinatown met Chinese winkels en restaurants.

Waar de Chinezen zich al langere tijd in Amsterdam vestigen, is het aandeel aan Brazilianen, Russen en Indiërs de laatste jaren sterk toegenomen. Hierdoor is een afname zichtbaar in het relatieve aandeel Chinezen op de BRIC-migranten (figuur 4).

Figuur 4: Procentuele verdeling van de BRIC-migranten in Amsterdam naar nationaliteit

Bron: Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam, Eigen Bewerking (2011)

3.3 Huishoudentyping

Wanneer je naar de cijfers kijkt wordt in één opslag duidelijk dat het aantal migranten uit de BRIC-landen in Amsterdam sterk is toegenomen. Verwacht kan worden dat met de stijging van het totaal aantal BRIC-migranten tevens het aantal hoogopgeleiden is toegenomen. Toch zeggen de cijfers weinig over de individuele kenmerken van de betreffende migranten. De gepresenteerde cijfers vertegenwoordigen immers allerlei soorten migranten uit de BRIC-landen, waarbij geen onderscheid is gemaakt tussen individuele kenmerken van de migranten. Het is niet bekend in welke leeftijdsgroepen de migranten vallen en in welke gezinssamenstelling ze arriveren.

Om hier inzicht in te krijgen, is met behulp van de Dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam een tabel gegenereerd waarin de BRIC-migranten worden uiteengezet naar huishoudentypen. Hierbij is een verdeling aangebracht tussen jong en oud: jong betreft personen onder de 45 jaar, oud betreft personen boven de 45 jaar. Daarbij zijn er drie huishoudentypen: eenpersoonshuishoudens, tweepersoonshuishoudens en gezinnen (tweepersoonshuishoudens met kinderen). Jonge gezinnen zijn gezinnen waarbij het oudste kind jonger dan 18 jaar is, oude gezinnen zijn gezinnen waarbij het jongste kind 18 jaar of ouder is. In bijlage 1 wordt de tabel weergegeven welke de huishoudensverdeling toont. Bijlage 2 geeft de tabel weer die de procentuele en absolute toename per jaar per huishoudenscategorie laat zien. Tabel 4 toont de procentuele verdeling van huishoudensgroepen per nationaliteit. De jaren 2001 en 2011 zijn tegen elkaar afgezet, waarbij de verschuivingen over de jaren zichtbaar worden.

3.3.1 Jonge leeftijdsgroepen

De huishoudenstabel toont een grote vertegenwoordiging van de 'jonge leeftijdsgroepen'. Bij elke leeftijdsgroep hebben de jonge eenpersoonshuishoudens, jonge tweepersoonshuishoudens en jonge gezinnen de overhand. Dit is niet uitzonderlijk, aangezien internationale migratie in veel gevallen wordt ondernomen op een leeftijd waarop men internationale arbeidskansen heeft en mobiel is.

Opvallend is echter de verschuiving richting de jonge gezinnen. Bij elke nationaliteit is het aandeel aan jonge gezinnen op het totaal inwoners toegenomen. Deze toename van het aantal jonge gezinnen kan meerdere oorzaken hebben. De stijging kan berusten op individuele migranten die in Amsterdam zijn blijven hangen en een gezin gesticht hebben, maar kan ook berusten op jonge gezinnen die reeds in die samenstelling naar Amsterdam zijn verhuisd. De verschuiving richting de jonge gezinnen toont aan dat de migratie van BRIC-migranten in Amsterdam 'volwassen' is geworden. Het voorheen grote aandeel aan jonge eenpersoonshuishoudens duidt op een grote instroom aan studenten. Een groep die nog ongebonden en mobiel is. Jonge individuen kunnen gemakkelijk hun woonplaats verruilen na het voltooien van hun studie. Jonge gezinnen worden geacht meer gebonden te zijn aan een locatie. De verschuiving richting deze groep toont aan dat Amsterdam niet tijdelijk, maar voor een langere periode geacht wordt een geschikt woon- en werkmilieu te bieden.

Het aantal jonge gezinnen is met name groot bij de Indiërs. In 2011 zijn dit er maar liefst 700, ruim meer dan bij de andere nationaliteiten. Een mogelijke verklaring hiervoor is de grote Indiase gemeenschap die zich in de loop der jaren heeft opgebouwd in Amstelveen. Daar wonen een groot aantal Indiërs bij elkaar en worden specifieke voorzieningen en activiteiten op hen afgestemd. Deze hechte gemeenschap oefent mogelijk aantrekkingskracht op potentiële migranten uit. Tevens gaat de aanwezigheid van een aantal Indiase bedrijven in de

regio Amsterdam gepaard met de toestroom van Indiaas personeel, wat mogelijk effect heeft (Auteur onbekend, 2007).

Ook de Chinezen kennen een hechte gemeenschap. Zoals eerder in dit hoofdstuk is beschreven, kennen de Chinezen een rijke Amsterdamse historie die duidelijk in de stad zichtbaar is. Ook de Brazilianen verspreiden hun cultuur in Amsterdam. Onder andere het Brasil Festival en de vele Braziliaanse horecagelegenheden zijn hier voorbeelden van. Anders dan de Indiërs (Amstelveen) en Chinezen (Zeedijk) is er bij de Brazilianen echter geen ruimtelijke clustering in woonlocaties zichtbaar. De cultuur van de Russen is in aanzienlijk mindere mate zichtbaar dan bij de andere culturen het geval is. Mogelijk heeft de opbouw in samenstelling invloed op de zichtbaarheid van de Russische cultuur. In de cijfers is zichtbaar dat de Russen tien jaar geleden oververtegenwoordigd waren bij de eenpersoonshuishoudens. Aangezien individuele migranten als ongebonden beschouwd kunnen worden, heeft dit wellicht invloed gehad op de verspreiding van de Russische cultuur in Amsterdam. In tien jaar tijd is echter een verschuiving waarneembaar richting de jonge gezinnen. Waar in de jaren 2001 tot 2006 de helft van de Russische inwoners in Amsterdam eenpersoonshuishoudens betrof is de laatste vijf jaar het aantal jonge gezinnen fors toegenomen. Dat aantal steeg over het jaar 2010 – 2011 zelfs met 50 procent (van 337 naar 506), nu een kwart van de Russische populatie vormend. Hiermee wordt de verwachting gewekt dat de Russische cultuur in toenemende mate herkenbaar zal zijn in Amsterdam.

3.3.2 Oude leeftijdsgroepen

Het aantal 'oudere' inwoners uit de BRIC-landen in Amsterdam stijgt in tegenstelling tot de jonge inwoners niet. Zowel bij de oude gezinnen als de oude tweepersoonshuishoudens is een daling zichtbaar in het absolute aantal migranten over het laatste jaar (2010 – 2011). Dit geldt voor alle nationaliteiten. Het is lastig om hiervoor een plausibele verklaring te geven. Mogelijk heeft de daling te maken met overlijden, terugverhuizen naar eigen land of het aannemen van de Nederlandse nationaliteit. Anderzijds is het mogelijk dat Amsterdam zich ontwikkelt tot een stad die aantrekkelijk is voor de jonge, hoogopgeleide inwoner, maar minder past bij de oudere inwoner.

3.4 Lessen voor Amsterdam

De verschuivingen in de aard van de migratie kunnen verschillende gevolgen hebben voor de ontwikkeling van Amsterdam. De toename van jonge gezinnen en tweepersoonshuishoudens kan een gunstig effect hebben op de stedelijke economie, gezien de dikwijls grotere koopkracht die zij bezitten dan eenpersoonshuishoudens. Daarnaast brengt de opkomst van de jonge gezinnen een toenemende focus op kinderen met zich mee, wat inhoudt dat de stad aantrekkelijk dient te zijn voor gezinnen met kinderen. In de recent gepresenteerde Structuurvisie van de gemeente Amsterdam wordt hierop reeds ingespeeld met het amendement 'kindvriendelijke stad' van de PVDA en D66. De twee politieke partijen vragen hierin de aandacht voor voldoende speelvoorzieningen, scholen en ruime woningen om de gezinnen een prettig leefklimaat te bieden (Mulder, 2010).

De grote stijging van het aantal BRIC-migranten kan, samen met de stijging van de Amsterdamse bevolking in het algemeen, tot een nijpende situatie op de woningmarkt leiden. Er zijn onvoldoende woningen beschikbaar om aan de vraag op de arbeidsmarkt tegemoet te komen (Parool 2, 2011). Het bouwen van extra woningen is dan ook een vereiste om de toestroom van migranten op te kunnen vangen.

Tabel 4: Procentuele verdeling huishoudensgroepen per nationaliteit: 2001 versus 2011

Land	Type	2001 %	2011 %
Brazilië	Jonge eenpersoonshuishoudens	30,53	23,53
Brazilië	Jonge tweepersoonshuishoudens	31,58	32,91
Brazilië	Jonge gezinnen	23,16	30,75
Brazilië	Oude gezinnen	6,32	3,05
Brazilië	Oude tweepersoonshuishoudens	5,26	5,44
Brazilië	Oude eenpersoonshuishoudens	3,16	4,32
Rusland	Jonge eenpersoonshuishoudens	53,69	33,32
Rusland	Jonge tweepersoonshuishoudens	22,82	27,43
Rusland	Jonge gezinnen	11,41	24,61
Rusland	Oude gezinnen	1,34	4,72
Rusland	Oude tweepersoonshuishoudens	6,04	5,06
Rusland	Oude eenpersoonshuishoudens	4,70	4,86
India	Jonge eenpersoonshuishoudens	25,40	28,51
India	Jonge tweepersoonshuishoudens	38,10	25,20
India	Jonge gezinnen	27,78	36,82
India	Oude gezinnen	1,59	3,63
India	Oude tweepersoonshuishoudens	4,76	2,37
India	Oude eenpersoonshuishoudens	2,38	3,47
China	Jonge eenpersoonshuishoudens	38,91	31,77
China	Jonge tweepersoonshuishoudens	18,83	28,30
China	Jonge gezinnen	21,76	26,23
China	Oude gezinnen	2,51	2,99
China	Oude tweepersoonshuishoudens	11,72	4,77
China	Oude eenpersoonshuishoudens	6,28	5,93

Bron: Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam, Eigen Bewerking (2011)

4. De opkomst van de BRIC-landen

"The world economy has changed a lot over the last 50 years. Over the next 50, the changes could be at least as dramatic." Wilson en Purushothaman (2003) luiden de noodklok. Het globale economische landschap zal binnen een halve eeuw grotendeels veranderd zijn. En wel door de opkomst van vier landen: Brazilië, Rusland, India en China; kortweg de BRIC-landen. De BRIC-landen zullen de komende 50 jaar zeer hard groeien en daarmee het beeld bepalen op het internationaal economisch toneel. Al binnen 20 jaar zullen de BRIC-landen de G7 (Verenigde Staten, Japan, Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk, Italië en Canada) passeren en de titel 'economische grootmachten' overnemen.

Op 1 oktober 2003 presenteren Dominic Wilson en Roopa Purushothaman van de gerenommeerde Goldman Sachs bank het paper *'Dreaming with the BRICs: The Path to 2050'*. Het is de eerste keer dat de theorie van de BRIC-landen als opkomende economische grootmachten wordt gepresenteerd. Vandaag de dag is de term niet meer weg te denken. Wilson en Purushothaman geven de westerse wereld een 'wake up call': binnen enkele tientallen jaren zal het economische landschap er totaal anders uitzien.

4.1 De opkomst van de BRIC-landen

De opkomst van de BRIC-landen wordt gedreven door enkele factoren. Aan de basis van de groei staat de omvangrijke bevolking van de landen. Tezamen bezitten de BRIC-landen maar liefst 2,8 miljard inwoners, meer dan 40% van de totale wereldbevolking. Bovendien is de bevolking aanzienlijk jonger dan die in de westerse landen (Georgieva, 2006). Waar Europa en de Verenigde Staten vergrijzen, kennen de BRIC-landen (Rusland uitgezonderd) een grote aanwas aan menselijk potentieel. China en India brengen jaarlijks elk 800.000 afgestudeerde ingenieurs voort, terwijl dit aantal in Nederland op 15.000 ligt (Waller, 2011). Dit toenemend aantal hoogopgeleiden vormt een sterk wapen voor economische vooruitgang, naast de algemene bevolkingstoename.

4.1.1 Politieke en economische systemen

Menselijk kapitaal is echter één kant van het verhaal. Ook veertig jaar geleden kenden de BRIC-landen een zeer omvangrijke bevolking. Economische progressie bleef destijds echter grotendeels uit. In grote mate was dit te wijten aan de aanwezigheid van gedateerde politieke en economische systemen. Communistische en dictatoriale systemen stonden globale investeringen in de weg. Waar westerse landen profiteerden van het kapitalisme, bleven de BRIC-landen vasthouden aan systemen als het communisme. Momenteel worden de systemen echter in hoog tempo aangepast naar kapitalistische aard (Wilson & Purushothaman, 2003). Door een grotere mate van openheid en economische liberalisatie is de economische vooruitgang in een stroomversnelling terecht gekomen.

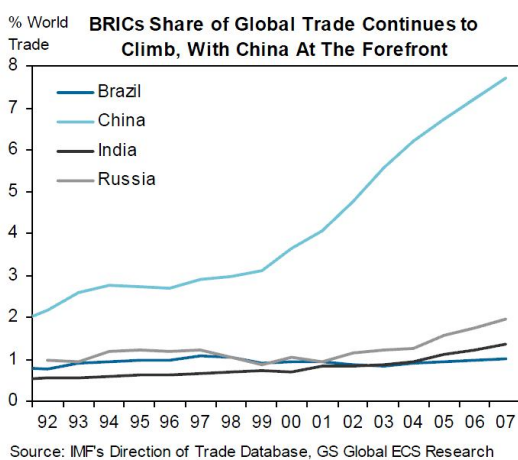
4.1.2 Investeringsmarkt

Dit heeft ertoe geleid dat er steeds meer investeringen worden gedaan in de BRIC-landen door buitenlandse beleggers en -bedrijven. Naast buitenlandse investeringen nemen ook de binnenlandse investeringen sterk toe. Infrastructurele- en woningbouwprojecten schieten als paddenstoelen uit de grond. Dergelijke investeringen hebben een snelle technologische vooruitgang en toenemende arbeidsproductiviteit tot gevolg (Wilson & Purushothaman, 2003).

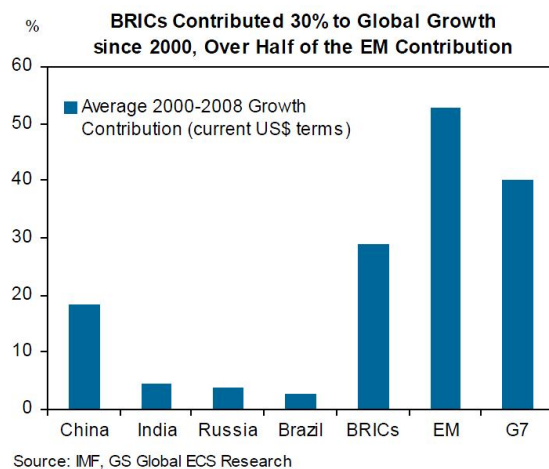
4.1.3 Gezamenlijk belang

Hoewel de BRIC-landen op dit moment sterk presteren als afzonderlijke economieën zonder gezamenlijk belang, hebben de landen de potentie om gezamenlijk een gesloten handelssysteem te vormen. Brazilië en Rusland kennen een grote voorraad aan grondstoffen (het begin van de productiecyclus), terwijl China en India gespecialiseerd zijn in het vervaardigen van eindfabricaten (het einde van de productiecyclus). Deze mogelijke samenwerking kan grote gevolgen hebben voor het wereldhandelssysteem, waarbij handelsstromen van BRIC-landen met andere landen aanzienlijk toe zullen nemen (Wilson & Purushothaman, 2003). Investerings in de BRIC-landen zullen stijgen, terwijl investeringen in het Westen zullen afnemen. Momenteel is het aandeel van de BRIC-landen binnen de wereldhandel al in grote mate stijgende, zoals in figuur 5 zichtbaar is.

Figuur 5: aandeel BRIC-landen in wereldhandel **Figuur 6: bijdrage BRIC-landen aan groei**

Bron: O'Neill & Stupnytska (2009)

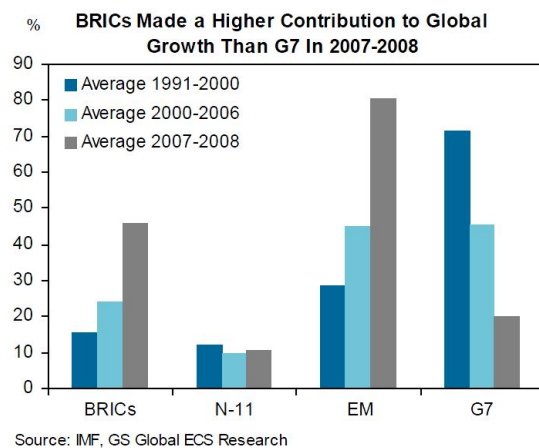
Bron: O'Neill & Stupnytska (2009)
EM = Emerging Markets;
hieronder vallen ook de BRIC-landen.

4.1.4 Zichtbaarheid

De opkomst van de BRIC-landen is duidelijk zichtbaar in diverse cijfers en statistieken. De afgelopen tien jaar kenden de BRIC-landen elk aanzienlijke groeipercentages, variërend van 3,7% (Brazilië) tot 10,4% (China). De groei van de BRIC-landen over de jaren 2000 – 2008 besloeg maar liefst 30% van het wereldwijde totaal (zie figuur 6). In het voorgaande decennium (1990 – 1999) bedroeg deze bijdrage slechts 16%. De toename aan economisch belang is duidelijk zichtbaar, waarbij het gat met de G7 (de huidige grootste economieën) aanzienlijk slinkt. Over de jaren 2007 en 2008 was de bijdrage van de BRIC-landen aan de wereldwijde groei zelfs groter dan die van de G7 (figuur 7). Figuur 8 toont aan dat de bijdrage van de BRIC-landen aan de wereldwijde groei de komende tien jaar nog verder zal toenemen.

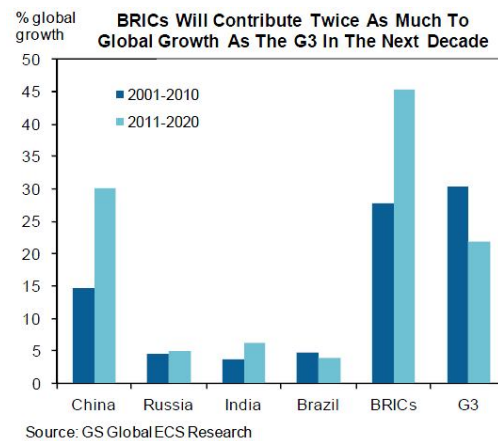
Figuur 7: bijdrage BRIC-landen aan groei BRIC-landen

Bron: O'Neill & Stupnytska (2009)

N11 = de 11 grootste opkomende economieën na de BRIC-landen

Figuur 8: toekomstige bijdrage

Bron: Wilson et al. (2010)

G3 = Verenigde Staten, Japan en Duitsland

4.2 Naar wereldheerschappij

Uiteindelijk zullen de BRIC-landen zich opwerken naar wereldheerschappij, zo luidt het centrale punt van de theorie van Wilson en Purushothaman. De BRIC-landen zouden zich volgens de voorspellingen uit het jaar 2003 tot de grootste economieën ter wereld kronen in het jaar 2050, het moment wanneer de BRIC-landen meer verdiensten genereren in US Dollars dan de G7. Een gigantische opmars; op dit moment bedragen de verdiensten van de BRIC-landen nog niet de helft van die van de G7 (Wilson & Purushothaman, 2003). De economie heeft echter niet stilgestaan. De BRIC-landen zijn dusdanig sterk gegroeid, dat de voorspellingen uit 2003 achterhaald zijn. In 2008 is daarom een update van de cijfers gegeven, waarin de groei van de BRIC-landen nog nadrukkelijker naar voren komt ('O'Neill & Stupnytska, 2009).

Het 'moment van passeren' wordt volgens Wilson en Purushothaman nu op het jaar 2032 vastgesteld. De BRIC-landen hebben geprofiteerd van de economische crisis. Waar het Westen hard werd geraakt, wisten de BRIC-landen zich goed te weren. Door een toenemend aantal handelsrelaties, intensivering van bestaande handelsrelaties en een toenemende vraag op de binnenlandse markt zijn de BRIC-landen in hoog tempo ingelopen op de G7. De groeipercentages voor de BRIC-landen over de jaren 2010 – 2050 zijn met zo'n 1,5% naar boven bijgesteld ('O'Neill & Stupnytska, 2009). Tabel 5 geeft de jaartallen weer wanneer de BRIC-landen de landen uit de G7 passeren. Hierbij zijn de voorspellingen van 2003 en 2008 met elkaar vergeleken.

Tabel 5: weergave van jaartallen dat BRIC- economieën de G7- economieën passeren
Timeline for BRICs to Overtake G6: 2003 vs 2008 Projections

	France	Germany	Italy	Japan	UK	US
Brazil 03	2031	2036	2025	--	2036	--
Brazil 08	2027	2029	2020	2034	2038	--
China 03	2004	2007	2000	2016	2005	2041
China 08	2006	2008	2004	2010	2006	2027
India 03	2019	2023	2016	2032	2022	--
India 08	2021	2024	2017	2027	2023	--
Russia 03	2024	2028	2018	--	2027	--
Russia 08	2024	2029	2017	2037	2027	--

Source: GS Global ECS Research

Bron: O'Neill & Stupnytska (2009)

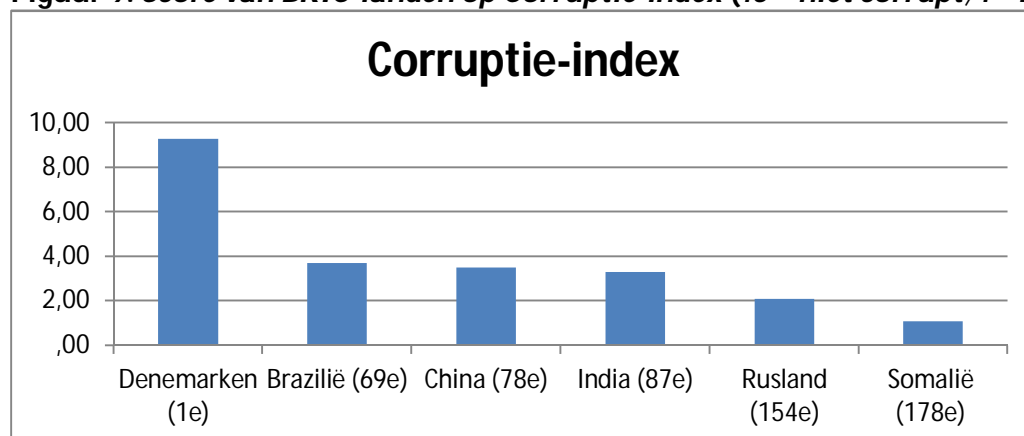
4.3 Risico's

De groei van de BRIC-landen is echter niet gewaarborgd. Om een grote economische groei te garanderen, zullen de BRIC-landen het hoofd moeten bieden aan diverse opgaven, zowel op economisch als op maatschappelijk vlak.

4.3.1 Stabiele instituties

Eén van de voornaamste uitdagingen betreft het creëren van stabiele politieke en economische instituties. Een groot deel van de groei in de BRIC-landen wordt gegenereerd door de omvorming van bestaande instituties naar kapitalistische aard (Wilson & Purushothaman, 2003). Om die groei ook in de toekomst te garanderen, dient de kwaliteit van deze instituties gewaarborgd te blijven en verbeterd te worden. Toenemende kapitaalstromen zullen namelijk een grote impact hebben op het economisch systeem. Instituties dienen open en transparant te zijn. Op dit moment hebben de BRIC-land echter te maken met aanzienlijke corruptie. Ze bevinden zich in de middenmoot en onderkant van de 'corruption perceptions index', waarin landen gerangschikt worden naar corruptieniveau (zie figuur 9) (Transparency International, 2010). Om de instituties te verbeteren zal het corruptieniveau sterk teruggebracht moeten worden ('O'Neill & Stupnytska, 2009). Economische instituties zullen ruimte dienen te bieden aan initiatieven en investeringen van binnen- en buitenaf. Alleen op die wijze kan een grote economische groei plaatsvinden.

Figuur 9: Score van BRIC-landen op Corruptie-index (10 = niet corrupt; 1 = zeer corrupt)

Bron: Transparency International (2010); eigen bewerking (2011)

4.3.2 Human development

Naast de opwaardering van instituties dient het niveau van 'human development' verbeterd te worden ('O'Neill & Stupnytska, 2009). Human development staat voor de ontwikkeling van de levensstandaard van burgers. Des te hoger de levensstandaard, hoe meer mensen de mogelijkheid hebben om zich te ontplooien (Streeten, 1994). Dit heeft een positief effect op de economische productiviteit. Human development is de motor achter menselijk kapitaal: indien er een hoge mate van human development aanwezig is, kan de bevolking zich ontwikkelen naar een hoger opleidingsniveau, waarmee economische vooruitgang gepaard gaat.

Human development uit zich voornamelijk in de aspecten gezondheidszorg en onderwijs. De huidige staat van deze aspecten in de BRIC-landen laat te wensen over. Vaak is de situatie binnen de steden gunstig voor de elite. In de steden zijn hoogwaardige voorzieningen als universiteiten voorhanden voor hen die dit kunnen bekostigen. Buiten de steden is het onderwijsniveau echter van aanzienlijk mindere kwaliteit en degenen met beperkte middelen hebben er geen (volledige) toegang toe. Hetzelfde geldt voor de gezondheidszorg. De voornaamste opgave is om de kloof tussen het rurale en urbane gebied te dichten, evenals de kloof tussen de arme en welvarende bevolking. Wanneer een bepaalde mate van gelijkheid ontbreekt, kan dit economische vooruitgang in de weg staan. De BRIC-landen zullen de economische groei robuust en duurzaam dienen te laten verlopen, waarbij inkomensverschillen dienen te worden (Wilson et al., 2010).

4.3.3 Milieuvriendelijke groei

Duurzame groei dient hierbij niet alleen te worden opgevat als verantwoorde en stabiele groei, maar tevens als milieuvriendelijke groei. De economische vooruitgang van de BRIC-landen heeft een grote impact op het milieu. In Beijing worden wekelijks 13.000 nieuwe auto's afgezet (Waller, 2011), wat een gigantisch effect heeft op de luchtkwaliteit. Maatregelen zijn vereist om de voortgaande impact op het milieu in te perken. Daarnaast dienen de BRIC-landen verantwoord om te springen met hun grondstoffen. Met name Brazilië en Rusland zijn voor hun economische groei in grote mate afhankelijk van grondstoffen (Wilson & Purushothaman, 2003). Uitputting van deze grondstoffen zal kunnen leiden tot een drastische afname van de economische groei.

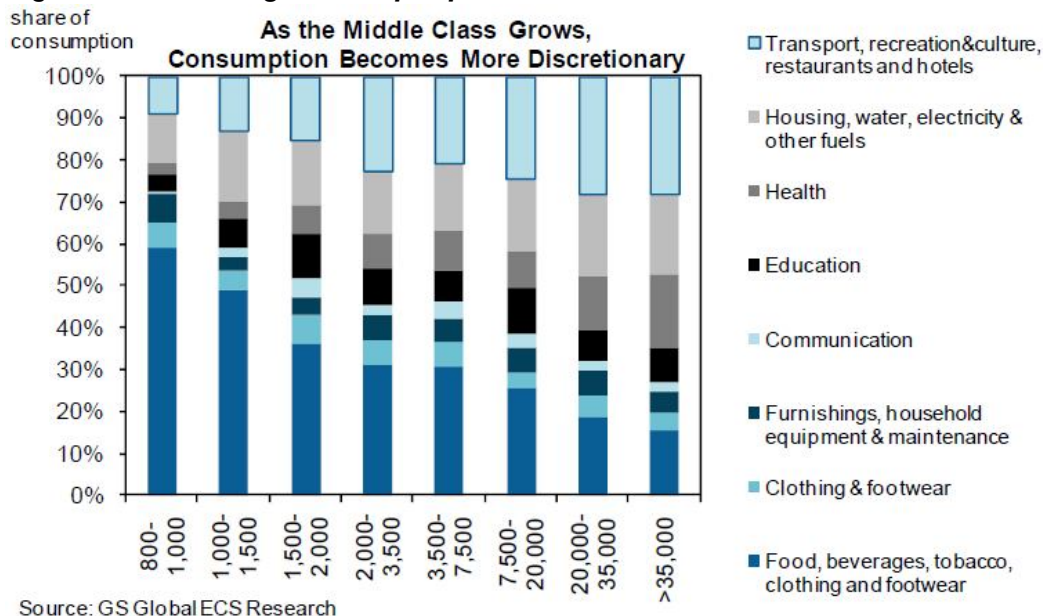
4.4 Middenklasse

Een aspect dat in grote mate de vooruitgang van de BRIC-landen zal bepalen, is de opkomst van de middenklasse. De middenklasse vormt de drijvende kracht achter de opkomst van de BRIC-landen, stellen Wilson et al. (2010). Met de groei van het aantal personen dat tot de middenklasse behoort, stijgt de koopkracht. Steeds meer personen zijn in staat om (luxe)goederen, zoals auto's, te kopen. Door deze ontwikkeling groeit de invloed van de BRIC-landen binnen het internationale handelssysteem. Zowel de import als de export van goederen neemt snel toe, als gevolg van de veranderende consumptiepatronen. Dit heeft grote gevolgen voor de economische positie van de BRIC-landen. Door de toename van zowel de interne handel (toenemende vraag naar goederen in eigen land) als externe handel (handel met andere landen in goederen) werken de BRIC-landen zich in rap tempo op.

De middenklasse in de BRIC-landen (inkomen tussen de 6000 en 30.000 US Dollar) groeit al jarenlang zeer hard. Het komende decennium zal deze groei in nog veel grotere mate vorm krijgen. Figuur 11 en 12 voorspellen de toekomstige groei; honderden miljoenen huishoudens zullen zich opwerken tot de middenklasse. China en India fungeren hierbij als aanjagers; als de

twee landen met de grootste bevolking ter wereld, heeft de groei van de middenklasse hier een enorme impact op het wereldwijde handelssysteem. Wanneer mensen toetreden tot de middenklasse, veranderen namelijk hun consumptiepatronen: van een patroon met weinig uitgaven en veel besparingen naar een patroon met meer ruimte voor uitgaven, welke in toenemende mate recreatief van aard zijn (figuur 10).

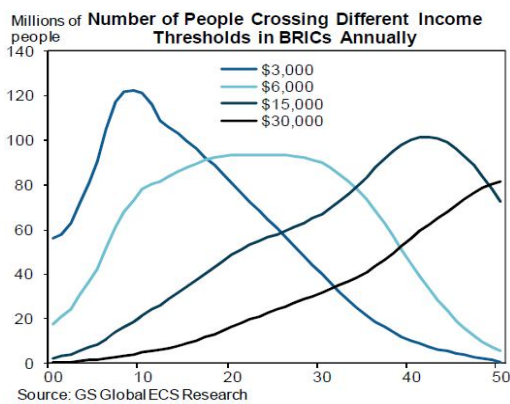
Figuur 10: Verdeling consumptiepatroon naar inkomensniveau

Bron: *Wilson et al. (2010)*

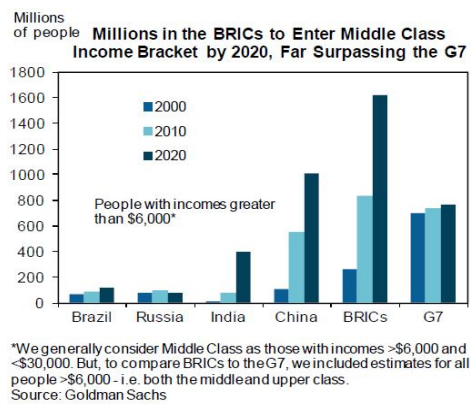
Deze verandering in consumptiepatronen heeft tot gevolg dat de vraag naar goederen in de BRIC-landen stijgt, terwijl de samenstelling van de import van die goederen verandert. De focus verschuift van laagwaardige goederen naar hoogwaardige goederen. Het aandeel van de BRIC-landen binnen de wereldwijde export neemt toe door deze ontwikkeling. De BRIC-landen zullen zich in korte tijd een belangrijke positie binnen de wereldhandel verwerven, waarbij de opkomst van de middenklasse in grote mate doorwerkt in de wereldhandel.

Figuur 11: overschrijding inkomensgrenzen

Bron: *Wilson et al. (2010)*

Figuur 12: aantal toetreders tot middenklasse

Bron: *Wilson et al. (2010)*

5. Van arbeids- naar kennismigratie

Het is nu pakweg vijftig jaar geleden dat de eerste gastarbeiders Nederland aandeden. Sindsdien wordt Nederland aangeduid als immigratieland. De immigratie is echter van aanzienlijk andere aard dan een halve eeuw geleden. Vijftig jaar geleden waren nieuwkomers nodig voor het verrichten van handwerk. Nu worden ze gevraagd voor het meebrengen van kennis en heten ze kennismigranten. Nederland, immigratieland anno 2011.

5.1 Arbeidsmigratie

“Het vertrekken uit het geboorteland om zich in een ander land te gaan vestigen voor werk.” (Omopedia, 2010). Zo wordt het begrip arbeidsmigratie omschreven. Mensen reizen de wereld over op zoek naar een locatie waar ze (economische) voordelen kunnen behalen, welke in het thuisland niet worden geboden. In enkele tientallen jaren is deze vorm van migratie in grote mate gegroeid. Onder opkomst van globalisering zijn grenzen vervaagd en mensen mobieler geworden. Arbeidsmigratie vormt een drijvende kracht achter de arbeidsmarkt van westerse economieën, waarbij kennismigratie een onmisbaar onderdeel is.

In de jaren zestig van de twintigste eeuw kreeg West-Europa voor het eerst in grote mate met arbeidsmigratie te maken. De economie trok aan na een terugval ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Investerings die vanwege de oorlog uitbleven, werden in rap tempo uitgevoerd. Er heerste een groot optimisme: een nieuwe periode was aangebroken, de toekomst leende zich voor het uitvoeren van grootse plannen. De groei van de economie was in de jaren zestig dusdanig groot, dat het eigen arbeidspersoneel niet meer afdoende was om de groei bij te benen. Daarom werd personeel uit het buitenland gehaald om in West-Europa arbeid te verrichten (Wintershoven, 2001).

In eerste instantie werden gastarbeiders rechtstreeks door bedrijven benaderd. Later reguleerde de nationale overheid het proces. De gastarbeiders werden uit Zuid-Europese en Noord-Afrikaanse landen gehaald. Zo werden contracten gesloten met de landen Algerije en Marokko door de Franse, West-Duitse, Belgische en Nederlandse overheid. In groten getale werden migranten afgedragen aan deze West-Europese landen, tot wel 35.000 per jaar (Castles & Delgado, 2008).

In 1973 komt er een kentering in het proces. Door de Oliecrisis komt de economische progressie tot stilstand en stopt het aantrekken van gastarbeiders. De overheden van West-Europese landen besluiten de grenzen dicht te houden en voeren een restrictief immigratiebeleid. Het is voorbij met de arbeidsmigratie zoals die in de jaren zestig heeft plaatsgevonden. Geleidelijk worden de wettelijke procedures aangepast om de toestroom van arbeidsmigranten een halt toe te roepen. Toch is de migratie van Noord-Afrikanen en Zuid-Europeanen naar West-Europa hiermee niet gedaan. Veel gastarbeiders willen niet terugkeren naar hun land van herkomst. Ze blijven in West-Europa wonen en halen hun familie over. De jaren zeventig, tachtig en negentig staan in het teken van gezinshereniging. Op basis van deze ontwikkeling kennen landen als België, Frankrijk en Nederland vandaag de dag een grote populatie aan Noord-Afrikanen (Marokkanen, Algerijnen) en Zuid-Europeanen (Turken) (Wintershoven, 2001).

In de jaren tachtig komt een andere vorm van migratie op gang: de toestroom van asielzoekers. Een groot aantal asielzoekers doet West-Europa aan, in de hoop op betere economische en politieke omstandigheden. In de jaren negentig bereikt de toestroom van asielzoekers een hoogtepunt, wanneer jaarlijks 40.000 van hen Nederland aandoen. Met de invoering van

wettelijke maatregelen, zoals de Nederlandse Vreemdelingenwet in 2000, daalt de aanvoer van asielzoekers in West-Europa rond de eeuwwisseling abrupt (Wintershoven, 2001).

5.2 Naar kennismigratie

Waar de voorgaande vormen van migratie ondernomen worden om een noodlijdende economische situatie te verbeteren, zijn er tevens vormen van arbeidsmigratie die worden ondernomen door personen die niet in die positie verkeren. In toenemende mate besluiten naast laagopgeleiden ook hoogopgeleiden om te migreren; de zogeheten kennismigranten. Kennismigranten zijn hoogopgeleiden die migreren om in een ander land arbeid te vervullen waarvoor specifieke kennis vereist is. Vanaf begin jaren negentig is een duidelijke stijging waarneembaar van het aantal kennismigranten in West-Europa, de Verenigde Staten en Australië. Richting het jaar 2000 neemt hun aantal sterk toe, terwijl het aantal traditionele migranten (traditionele arbeidsmigranten en asielzoekers) dalend is. Onder invloed van globalisering heeft dit ertoe geleid dat er anno 2011 in de westerse wereld sterk wordt ingezet op het binnenhalen van kennismigranten. Het aantrekken van kennismigranten wordt gezien als een manier om economische vooruitgang te boeken en internationaal concurrerend te blijven op de arbeidsmarkt.

De zoektocht naar de kennismigrant is hiermee een onderdeel geworden van de internationale concurrentiestrijd tussen steden. Steden die een groter aantal hoogopgeleiden kennen dan de concurrentie, zijn productiever en kennen een hogere economische groei (Glaeser & Saiz, 2004). Hoogopgeleiden zijn geld waard en het aantrekken van hen bevordert de internationale concurrentiepositie van een stad.

De toenemende vraag naar hoogopgeleid personeel in West-Europa is ontstaan vanuit een demografische ontwikkeling. De arbeidsmarkt vergrijsd er in hoge mate, waardoor de beschikbaarheid van personeel afneemt. Tegelijkertijd is de vraag naar specifiek personeel toegenomen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om personen die internationale handelscontacten kunnen onderhouden met de arbeidsmarkt van het herkomstland. Onder invloed van deze ontwikkelingen zijn bedrijven in toenemende mate personeel uit het buitenland gaan aantrekken om in hun arbeidsbehoefte te voorzien; een herhaling van de arbeidsmigratie in de jaren zeventig treedt op, met een hernieuwde insteek. Door toenemende schaarste van specifiek hoogopgeleid personeel is een concurrentiestrijd ontstaan, die zich tussen grote westerse steden afspeelt.

5.2.1 Steden

De reden dat steden het decor vormen voor de concurrentiestrijd, ligt gegrond in een aantal factoren. Ten eerste bieden steden door agglomeratie- en clusteringeffecten een geschikte locatie voor bedrijfshuisvesting. Steden kennen een groot aantal inwoners en bezitten daarmee een aanzienlijk potentieel aan klanten en werknemers. Tevens vinden bedrijven in steden andere bedrijven waarmee zij kunnen samenwerken en bezitten steden innovatiepotentieel. De aanwezigheid van kennisinstellingen en universiteiten trekt namelijk (internationale) studenten en hoogopgeleid personeel aan.

Ten tweede zijn sociale en culturele factoren aan te wijzen voor de toenemende vraag naar hoogopgeleid personeel. Het gaat om factoren die zich uiten buiten de economische context. Koser en Salt (1997) identificeren een trendbreuk sinds de jaren negentig, waarbij de nadruk op sociale en culturele factoren sterk is toegenomen. Dit vertaalt zich in investeringen in sociale netwerken, de bedrijfscultuur en de realisatie van een aantrekkelijk leefklimaat met (culturele)

voorzieningen. Dit alles is ingegeven door het besef dat de karaktereigenschappen en cultuur van werknemers bepalend zijn voor de bedrijfsprestaties. De sociale en culturele factoren worden van groot belang gerekend om de hoogopgeleide werknemer aan te trekken (Glaeser & Saiz, 2004).

5.2.2 Migranten

Het personeel van het bedrijf, de migrant, heeft zijn eigen motieven om naar een bepaald land of stad te komen. Eén van de voornaamste redenen is de mogelijkheid tot onderwijs; de stad wordt door jonge kennismigranten benut als 'leermachine'. Bij het verlaten van de stad is men hogerop dan bij het betreden ervan, met dank aan de genoten opleiding. Dit uit zich in een grote aanwas van migranten die de stad aandoen voor studie. De stad functioneert naast 'leermachine' ook als 'emancipatiemachine': in de stad kan men zich opwerken op maatschappelijk- en arbeidsvlak. De ontwikkelingen die men in de stad maakt op onderwijs- en arbeidsgebied, uit zich in de huishoudenssamenstelling. Jonge kennismigranten komen de stad als alleenstaande binnen, maar gaan samenwonen of stichten een gezin gedurende de volgende jaren. In Amsterdam is een tendens zichtbaar waarbij steeds meer jonge gezinnen uit de BRIC-landen de stad aandoen. De samenstelling van aanwezige BRIC-migranten verandert van alleenstaanden naar jonge gezinnen. Dit toont aan dat Amsterdam erin slaagt haar functie te vervullen als leer- en emancipatiemachine.

5.3 Gevolgen van kennismigratie

De internationale migratiestromen van kenniswerkers hebben verschillende uitwerkingen op het herkomst- en gastland, zowel positief als negatief. Er zijn hiervoor drie termen te definiëren. *Brain exchange* duidt op kennisstromen die twee kanten op werken. Zowel het zendende als het ontvangende land profiteert van de uitwisseling. *Brain gain* danwel *brain drain* staat voor kennisstromen die slechts één kant op gaan. *Brain drain* betekent het verliezen van hoogopgeleid potentieel door emigratie, terwijl *brain gain* staat voor het behaalde potentieel bij immigratie van. *Brain waste* tenslotte duidt op verlies van hoogopgeleid potentieel dat door emigratie een baan onder haar opleidingsniveau heeft aangenomen.

5.3.1 'Brain circulation'

Tot eind jaren negentig werd gesteld dat enkel ontwikkelde landen van de *brain gain* profiteerden, terwijl ontwikkelingslanden de *brain drain* moesten incasseren. De laatste jaren echter wordt in toenemende mate gesteld dat ook ontwikkelingslanden profiteren. AnnaLee Saxenian heeft de barrière grotendeels geslecht met haar boek 'The New Argonauts'. Daarin stelt zij dat kennismigranten na scholing in het buitenland multinationale bedrijven opzetten met vestigingen in het land van herkomst. Kennis wordt op deze manier terugverspreid, waarbij het onderhouden van globale netwerken van cruciaal belang is. Saxenian noemt de terugverspreiding van kennis 'brain circulation'. Een voorbeeld van brain circulation is het grote aantal Indiërs en Chinezen dat in Amerika scholing verkrijgt, om vervolgens in het land van herkomst bedrijven of bedrijfsvestigingen op te zetten (Saxenian, 2006).

Het bovenstaande in acht nemend kan geconcludeerd worden dat migratie van hoogopgeleiden een vast onderdeel van het reilen en zeilen van de wereldeconomie vormt. Mobiliteit van hoogopgeleid personeel is onderdeel van het globale integratieproces (Lowell, jaartal onbekend). Salt onderschrijft deze bewering en stelt dat migratie van kenniswerkers een vlucht heeft genomen door internationalisering van multinationale bedrijven en daarmee gepaard gaande business structuren (Salt, 1997).

5.3.2 Individuele migratie

Kennismigratie hangt echter niet alleen samen met bedrijfsontwikkelingen. Pethe (2007) stelt dat het belang van individuele migratie stelselmatig ondergewaardeerd is. Hij doelt hiermee op migratie die plaatsvindt zonder tussenkomst van een bedrijf of instantie. Het gaat om personen die op eigen initiatief besluiten te migreren. Pethe (2007) concludeert dat in de jaren 2000 tot 2003 het merendeel van de kennismigranten dat Duitsland aandeed, uit individuele migranten bestond. Het aandeel dat via bedrijven binnenkwam, besloeg de minderheid. Door technologische veranderingen en beleidsverschuivingen is de aandacht voor individuele migranten de afgelopen jaren toegenomen en wordt het belang ervan in toenemende mate onderkend binnen de beleidswereld.

5.4 Leefklimaat kennismigranten

Om kennismigranten aan te trekken voeren steden en overheden actief beleid. Op het nationaal schaalniveau uit zich dit in versnelde toelating van kennismigranten, tijdelijke visa's voor talentvolle migranten, uitwisseling van hoogopgeleid personeel tussen bedrijven en belastingvoordelen voor kennismigranten. In tegenstelling tot het nationaal schaalniveau richt stedelijk beleid zich meer op de ruimtelijke invulling. Hier komt het leefklimaat van de kennismigrant naar voren. Stedelijke bestuurders zijn ervan overtuigd dat het leefklimaat het verschil kan maken bij het aantrekken van hoogopgeleid personeel. De aanwezigheid van een internationale school, een multiculturele sfeer, schone lucht; dergelijke aspecten zouden de doorslag geven binnen de keuze voor een vestigingsplaats (Topteam Hoofdkantoren, 2011).

Eén van de doorslaggevende factoren om kennismigranten in je stad te hebben, is de koopkracht die de groep met zich meebrengt. White & Hurdley stellen dat kennismigranten 'powerful housing consumers' zijn (White & Hurdley, 2002). Florida voegt daaraan toe dat hoogopgeleiden niet alleen investeren in een woning, maar tevens de drijvende kracht vormen achter de stedelijke economie. Door gebruik te maken van (culturele) voorzieningen wordt de stad door hen financieel gevoed (Florida, 2003). Naast het vormgeven van een krachtige economie door arbeidsplaatsen te vervullen, dienen kennismigranten dus een breder economisch belang.

Wanneer internationale kennismigranten zich vestigen, zijn ze grotendeels onbekend met hun nieuwe woonplaats. Dit brengt een hoop onzekerheid met zich mee en daarom is het volgens Navid Otaredian, directeur van consultantsbureau AdveXis BV, belangrijk om kennismigranten actief tegemoet te komen. Door ondersteuning te bieden via duidelijke afspraken met een grote mate van flexibiliteit, kan de groep beter worden vastgehouden in de stad (Otaredian, 2009). Ook Glaeser en Saiz pleiten voor een gericht beleid, maar leggen de nadruk op ruimtelijke ingrepen. Hoogopgeleiden zijn volgens hen aan te trekken via enerzijds algemene publieke voorzieningen van hoge kwaliteit en via anderzijds specifieke voorzieningen, zoals internationale scholen (Glaeser en Saiz, 2004). Parkinson et al. scharen deze zachte locatiefactoren onder de noemer 'quality of life'. Het leefklimaat, een breed spectrum beslaand (woningmarkt, voorzieningen, onderwijs, recreatiemogelijkheden, sociaal klimaat, enzovoort), is bepalend voor de vestiging en behoud van kennismigranten (Parkinson et al., 2003).

Uit een empirisch onderzoek van Pareja-Eastaway et al. naar kennismigranten in Barcelona, blijkt dat het leefklimaat inderdaad een belangrijke factor is voor kenniswerkers. De ondervraagde migranten zijn ertoe bereid een deel van hun salaris in te leveren in ruil voor een

aantrekkelijk leefklimaat (Pareja-Eastaway et al., 2009). Het creëren van een aantrekkelijk leefklimaat is daarmee een component van belangrijke economische waarde, waarmee men kennismigranten aan kan trekken. Het toenemend aantal hoogopgeleiden heeft op haar beurt een gunstige uitwerking op het leefklimaat. Dit leidt ertoe dat de twee factoren elkaar nodig hebben en versterken.

5.5 Soorten kennismigranten

Mahroum (2000) toont aan dat het belangrijk is om te definiëren met wat voor soort kennismigrant je te maken hebt. Op die manier kan door landen en steden het best beleid worden vormgegeven om migranten aan te trekken. Onder kennismigranten zijn een groot aantal verschillende groepen te identificeren, elk met haar eigen wensen en voorkeuren. Mahroum onderscheidt een vijftal partijen. Managers verblijven vaak kort en ongepland in het vestigingsland, het grillige bedrijfsverloop volgend. Beleid om deze groep te vatten dient zich te richten op bedrijfsontwikkelingen: houd je het bedrijf binnen je stad, dan behoud je de manager. Technici zijn in grote mate te beïnvloeden via nationaal migratiebeleid. Zij selecteren voornamelijk op economische factoren, wat het beste arbeidsaanbod (het hoogste loon) betekent. Wetenschappers gaan met name af op bottom-up ontwikkelingen binnen de wetenschap. Zij selecteren een locatie op arbeidsmogelijkheden en –omstandigheden, waarbij de voorkeur uitgaat naar de universiteit die de beste kansen biedt om hogerop te komen in de onderzoekswereld. Ondernemers zijn te beïnvloeden via meerdere vormen van beleid. Zij laten zich in hun vestigingskeuze sterk leiden door beleidsfactoren zoals belastingvoordelen, visa en bescherming op de arbeidsmarkt. Het is hierbij van belang bureaucratie te verminderen en een businessklimaat te creëren. Studenten tenslotte zijn het lastigst te vatten, aangezien hun toekomst nog voor een groot deel open ligt. Studenten vormen een belangrijke groep, omdat ze het toekomstig aandeel aan hoogopgeleiden vertegenwoordigen. Samenwerking tussen overheden en onderwijsinstanties is onmisbaar om globale migratiestromen van studenten mogelijk te maken (Mahroum, 2000).

In hun empirisch onderzoek naar kennismigranten in Barcelona onderscheiden Pareja-Eastaway et al. twee groepen die de stad aandoen. Aan de ene kant de kosmopoliet die via allerlei wereldsteden doorreist, aan de andere kant de stedeling die zich in de stad wil settelen. Dit is een belangrijk gegeven, dat hoogstwaarschijnlijk ook opgaat voor andere steden. Daarnaast wordt door de auteurs onderscheid gemaakt tussen creatievelingen en overige kenniswerkers. Creatieve werknemers willen graag in de stad wonen en zoeken naar collectieve woonoplossingen, aangezien ze weinig te besteden hebben. De overige kenniswerkers wonen daarentegen graag buiten of aan de rand van de stad, in een groene omgeving. (Pareja-Eastaway et al., 2009).

Tenslotte blijkt dat kennismigranten die Barcelona als locatie selecteerden, allen al bekend waren met de stad, zij het vanuit toeristisch oogpunt of studie. Van daaruit had men een positief beeld van de stad opgebouwd. Een aantrekkelijk toeristisch klimaat en de beschikking over hoogwaardige onderwijsfaciliteiten hebben dus een grote economische waarde. Tevens blijken de cultuur en het initiëren van netwerken tussen kennismigranten succesfactoren bij het aantrekken van hoogopgeleiden (Pareja-Eastaway et al., 2009).

5.5.1 Kennismigranten uit de BRIC-landen

Kennismigranten uit de BRIC-landen vormen een belangrijke groep migranten. Aangezien de BRIC-landen nog in opkomst zijn en een economie kennen die nog niet volledig ontwikkeld is, zijn de arbeidsmogelijkheden en het politieke systeem er nog niet optimaal. Dit leidt ertoe dat

een aanzienlijk deel van de hoogopgeleide bevolking uit de BRIC-landen vertrekt. West-Europese steden zijn vaak de bestemming, waar kennisintensieve banen beschikbaar zijn tegen een hoger salaris. Ook studiemogelijkheden en kansen om een bedrijf op te zetten zijn motieven voor BRIC-migranten om naar het Westen te migreren.

Het is echter de vraag hoe lang deze ontwikkeling zich zal voortzetten. De BRIC-landen ontwikkelen zich namelijk zeer snel. Niet alleen op economisch terrein, maar ook op politiek vlak. Het is mogelijk dat in 2032, wanneer de BRIC-landen volgens voorspelling de grootste economieën ter wereld zijn, kennisintensieve arbeidsplaatsen volop in de BRIC-landen voorhanden zijn. Kennismigratie vanuit de BRIC-landen naar West-Europa zal dan waarschijnlijk in veel mindere mate plaatsvinden. Het is wellicht zelfs mogelijk dat arbeidspersoneel vanuit overige delen van de wereld naar de BRIC-landen trekt. De 'brain circulation' van Saxenian (2006) zal zich dan opnieuw uiten, maar in omgekeerde richting dan nu het geval is. Het is echter afwachten of deze ontwikkeling daadwerkelijk zal gaan plaatsvinden en wanneer de omschakeling zal worden ingezet.

Aangezien het aantal BRIC-migranten momenteel nog volop stijgende is, zijn er goede mogelijkheden om te profiteren van de voordelen die dit met zich meebrengt. BRIC-migranten kunnen de banen vervullen waar in West-Europa onvoldoende personeel voor is. Men kan hierbij denken aan Indiaas personeel dat veelvuldig actief is in de ICT-sector. Tevens kunnen personen uit de BRIC-landen goedkoop aangetrokken worden, aangezien zij een lager niveau lonen gewend zijn dan westers personeel. Daarnaast worden voordelen gegenereerd door de komst van multinationale bedrijven uit de BRIC-landen. Uit onderzoek is gebleken dat elke arbeidsplaats binnen een multinationaal bedrijf leidt tot een extra arbeidsplaats in de omliggende regio. De lokale economie profiteert dus van de aanwezigheid van multinationale bedrijven. In de regio Amsterdam zijn enkele multinationale bedrijven uit de BRIC-landen aanwezig, zoals Tata uit India en Huawei uit China.

5.6   Lessen voor Amsterdam

De migratie in Amsterdam is de afgelopen jaren sterk van aard veranderd, zowel qua herkomst als qua huishoudenssamenstelling als qua opleidingsniveau. In plaats van arbeidsmigranten uit de landen Marokko en Turkije zijn het momenteel kennismigranten uit de opkomende economieën die van belang zijn (Van Weezel, 2011). Het is echter allerminst zeker of deze positie in de toekomst gewaarborgd blijft. Het bestuur van Amsterdam heeft zich tot doel geformuleerd om op economisch vlak internationaal concurrerend te blijven. Daarbij beschouwt ze het aantrekken van kennismigranten als een onmisbare factor. Amsterdam zal hard moeten blijven werken om aantrekkelijk te blijven voor deze groep migranten.

6. De internationale concurrentiekracht van Amsterdam

“Het komt erop aan. In de wereldeconomie vinden manifeste verschuivingen plaats. De grote steden fungeren steeds meer als de motoren van de economie. (...) Voor Amsterdam is het van levensbelang dat het een vooraanstaande positie blijft innemen in de wereldeconomie.” (DRO, 2011). Zo opent de Structuurvisie 2040 van de gemeente Amsterdam. Wethouder Maarten van Poelgeest neemt het woord en laat er geen twijfel over bestaan: anno 2011 zijn het de steden die het economisch landschap bepalen. Steden vormen de geografische locatie waarbinnen economische opbrengsten zich verankeren: ze bieden de ruimte aan een groot aantal bedrijven en beschikken over een talentvolle bevolking. Een succesvolle stad staat voor geld. Geld dat niet alleen in de stad zelf terecht komt, maar ook over regionale en zelfs nationale schaal verspreid wordt.

Een succesvolle stad is echter geen vanzelfsprekendheid. Bedrijven zijn steeds flexibeler en kunnen zich gemakkelijk verplaatsen naar een andere locatie. Voor werknemers geldt dit in nog grotere mate: bevalt een woonplaats niet, dan kun je gemakkelijk verhuizen naar een andere stad. De succesvolle stad van vandaag biedt dan ook geen garantie voor het succes van morgen. Een constante aanpassing en verbetering is vereist. Vereist om zich staande te houden tussen de andere wereldsteden. Want gaan de investeringen naar Brussel, dan gaan ze aan de neus van Amsterdam voorbij. Dit proces van competitie tussen steden kan omschreven worden als ‘internationale concurrentie’.

6.1 Internationale concurrentie

‘Internationale economische concurrentie’ (‘competitiveness’) is een term die zowel door beleidsmakers als wetenschappers wordt onderkend. Begin jaren negentig werd de term in belangrijke mate vernieuwd door Michael Porter (1990). Porter centreert de term ‘competitiveness’ rond bedrijven. Volgens hem staat competitie tussen bedrijven gelijk aan productiviteit. Dit houdt in dat bedrijven die een hogere productiviteit kennen, competitiever zijn. Porter maakt geen onderscheid tussen bedrijfsgerichte en ruimtelijke aspecten: locaties staan voor hem gelijk aan bedrijven, waar zowel de interne organisatie als de externe omgeving op orde moeten zijn. De concurrentiekracht van steden wordt geïndiceerd door de productiviteit van de daar aanwezige bedrijven. Porter duidt dit aan als ‘place competitiveness’: steden concurreren met elkaar op basis van de aanwezige bedrijvigheid. Productiviteit heeft volgens hem invloed op veel zaken: zo worden er onder andere de woonkosten en de hoogte van lonen in een regio door bepaald (Porter, 1990). Porter geeft hiermee de eerste aanzet tot het ‘competitiveness’-begrip zoals dat vandaag de dag bekend staat: gelinkt aan bredere, ruimtelijke factoren, waarbij oorzaak en gevolg vaak door elkaar lopen. Want volgen de mensen (personeel) het werk (bedrijven) of volgt het werk de mensen? Tegenwoordig wordt hier volop over gediscussieerd, waarbij de focus steeds meer op de werknemer is komen te liggen.

Na Porter hebben vele auteurs zich over het concurrentiebegrip voor steden gebogen en dit tot haar huidige betekenis gevormd. Ook Storper redeneert vanuit het bedrijfsgerichte perspectief. Hij stelt dat enkel de aanwezigheid van productieve bedrijven niet voldoende is. Het draait erom deze bedrijven vast te houden en een hoge levensstandaard te bieden voor hun werknemers. Hierbij hebben ruimtelijke factoren een nadrukkelijk belang. De theorie van Storper sluit aan bij de stroming van de ‘New Regionalists’, die menen dat concurrentiekracht wordt gevormd door een combinatie van productieve bedrijven en kenmerken van de

leefomgeving (Huggins, 2003). Ciampi stelt dat concurrentie wordt bepaald door een breed facet aan factoren binnen een regio, zoals de instituties, de infrastructuur, het innovatieniveau en de werkgelegenheid (Ciampi, 1996). Deze auteurs hebben er in grote mate aan bijgedragen dat het begrip 'internationale economische concurrentie' zich heeft ontwikkeld tot een breed begrip, waarbij het ruimtelijke aspect een belangrijke plaats inneemt. Ruimtelijke factoren worden bepalend geacht voor de economische prestaties van steden.

6.2 Steden

De Britse geografen Ian Gordon en Paul Cheshire hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het internationale concurrentiebegrrip door het 'strategisch belang' van steden te benadrukken: om de economische prestaties zo hoog mogelijk uit te laten vallen, is het belangrijk je als stad zo gunstig mogelijk te presenteren. Steden dienen hun strategische voordelen – 'assets' - te definiëren en deze te promoten. Alleen op die manier is het mogelijk mee te doen in de globaliserende economie, waar economische investeringen steeds minder gelijk verdeeld worden en in toenemende mate terecht komen in een beperkt aantal steden. Landen die de succesvolle steden bezitten, profiteren. Landen die de succesvolle steden missen, verliezen terrein. Succesvolle steden kenmerken zich door een groot aanbod aan hoogopgeleid personeel, een groot aantal bedrijven, een diverse economie, een hoge mate van innovatie en een aantrekkelijk leefklimaat (Gordon, 1999; Cheshire, 1999).

Door deze ontwikkeling, waarbij economische opbrengsten steeds meer in steden worden gegenereerd, zijn steden in steeds grotere mate zelfstandig en schijnbaar onafhankelijk gaan opereren van de nationale economie. Verbindingen terwijl met internationale steden daarentegen nemen aan belang toe. Internationale competitie met andere steden is hierbij een vast onderdeel geworden van het beleidmaken (Gordon, 1999, Cheshire, 1999). Om aan de verschuiving tegemoet te komen, is het belangrijk steden de ruimte te bieden om hun eigen beleid vorm te geven en hun eigen internationale relaties te laten onderhouden.

6.2.1 Maatschappelijke functie

Voorgaande literatuur richt zich op het economisch potentieel van steden. Naast een economische functie vervullen steden vanouds ook een maatschappelijke functie. Steden bieden de mogelijkheid tot persoonlijke ontwikkeling. Dit is allereerst zichtbaar in de vorm van onderwijs: steden bieden opleidingsmogelijkheden met de aanwezigheid van scholen, onderwijsinstituten en universiteiten. Door zich met kennis te verrijken, creëert men voor zichzelf betere arbeidsmogelijkheden en carrièrekansen. Daarnaast uit zich dit in de vorm van arbeidsmogelijkheden: steden kennen een grote concentratie aan arbeidsplaatsen, zodat men de mogelijkheid heeft om zich op te werken op de arbeidsladder.

Mensen leveren een grote bijdrage aan de maatschappelijke functies van steden. In steden ontmoet men elkaar en wisselt men ideeën uit, wat leidt tot creatie van nieuwe kennis. De aanwezigheid van mensen trekt tevens nieuwe mensen aan, wat leidt tot een opwaartse spiraal. Een cumulatief effect ontstaat: het aantal hoogopgeleiden neemt toe, steden worden steeds 'slimmer'. Om als stad een vitale economische positie te behouden, is het belangrijk om zoveel mogelijk 'menselijk kapitaal' te herbergen. Dit zijn niet enkel mensen die in de stad zijn geboren en opgegroeid. Integendeel, succesvolle steden trekken veel personen aan van buitenaf. De maatschappelijke functie zorgt ervoor dat men naar de stad komt om zichzelf op te leiden en te ontwikkelen op de arbeidsladder. Succesvolle steden kennen een positief migratiesaldo, opgebouwd uit binnenlandse en in toenemende mate buitenlandse migratie.

Steeds meer mensen reizen namelijk de wereld over om te kunnen voldoen aan hun arbeids- en onderwijsseisen.

6.2.2 Amsterdam

Amsterdam voldoet zowel economisch als maatschappelijk aan de kenmerken van een succesvolle stad. De stad kan bogen op een internationale economie en een internationale bevolking. Amsterdam heeft haar internationale positie de afgelopen decennia aanzienlijk versterkt en behoorde tot 2004 tot de top-5 van beste Europese vestigingssteden. Daarna is het echter bergafwaarts gegaan. Na 2004 is Amsterdam uit de top-5 verdwenen en er tot op de dag van vandaag niet in geslaagd terug te treden tot de 'beste vijf van Europa' (Witteveen, 2006; Cushman & Wakefield, 2010). Aspecten waarop Amsterdam laag scoort zijn de woningmarkt en de perceptie van buitenlandse managers op de stad. Daarnaast zijn de Spaanse steden Madrid en Barcelona en het Duitse Berlijn opgekomen als geduchte concurrenten van Amsterdam (Cushman & Wakefield, 2010). Investerings die nu in Barcelona of Berlijn terechtkomen, leiden tot een afname van het internationale potentieel van Amsterdam. Zet deze trend zich voort, dan zullen de economische opbrengsten van de stad teruglopen, wat gevolgen zal hebben voor zowel de Amsterdamse als de Nederlandse economie.

In het globale economische systeem is een ontwikkeling waarneembaar van concentratie in het Westen en expansie in het Oosten. In het Oosten (Azië) komen steeds meer 'hubs' op: steden die als vestigingsplaats functioneren voor internationale bedrijvigheid. Waar Azië vroeger enkele sterke hubs had, zoals Tokyo en Beijing, groeit het spectrum de laatste jaren hard met opkomende steden als Singapore en Bangkok. In Europa daarentegen is concentratie waarneembaar in een beperkt aantal hubs (Hofstede, 2011). Dit brengt een grote mate van ongelijkheid met zich mee: de internationale investeringen zullen in enkele steden fors groeien, terwijl de overige steden hun aandeel zullen zien slinken.

Hoewel Amsterdam goede kaarten lijkt te hebben, is de positie van de stad allerminst gewaarborgd. De verwachting is dat wanneer Amsterdam niet bij de top-5 van Europa zal aanhaken, de internationale investeringen sterk terug zullen lopen. *"De internationale concurrentiepositie (van Amsterdam) is onder druk komen te staan. De belangrijkste uitdaging voor het gebied in de komende periode bestaat eruit om deze trend te keren,"* stelt men in het document 'Pieken in de Noordvleugel 2009, Uitbouw van de internationale dienstverlening', een beleidsstuk van overheidshalve om de ruimtelijke economie te versterken. (Programmacommissie Noordvleugel, 2009).

De gemeente Amsterdam heeft een eigen actieprogramma om de internationale concurrentiepositie te verbeteren. In 2006 is gestart met het programma 'Amsterdam Topstad' om het vestigingsklimaat voor bedrijven te versterken en zodoende terug te keren in de 'top-5 van Europa' (Amsterdam Topstad, 2010). Het Amsterdams bedrijfsleven heeft in 2005 de 'Amsterdam City Index' (ACI) opgezet om het economisch klimaat van de stad door de jaren heen te vergelijken. Ook de burgemeester van Amsterdam, Eberhard van der Laan, hecht volop belang aan het onderwerp. Van der Laan ziet internationale samenwerking als onmisbaar element om de positie van Amsterdam in Europa te versterken (Hogeschool van Amsterdam, 2011).

6.3 Lessen voor Amsterdam

Om economisch vitaal te blijven is het voor Amsterdam belangrijk internationale bedrijven en -werknemers aan te blijven trekken. Internationale bedrijven vormen de schakels van

economische investeringen, die steeds meer op internationaal schaalniveau plaatsvinden. Daarnaast zijn internationale bedrijven productiever en innovatiever dan nationale (Glaeser & Saiz, 2004). Internationale werknemers zijn van waarde omdat zij kennis aanleveren die hier niet voorhanden is en bruikbaar is voor het onderhouden van internationale handelsnetwerken.

7. BRIC-migranten in Europa: een kwantitatieve vergelijking

Amsterdam is verwickeld in een concurrentiestrijd. Net als tientallen andere steden vecht ze om een plek in de top-5 van Europa. Het is een strijd met groot belang. Amsterdam is voor haar economische positie sterk afhankelijk van internationale investeringen. En die zullen enkel voortgaan als Amsterdam zich tot de top van Europese steden kan rekenen. Om die positie te verwerven zijn kennismigranten een onmisbare schakel. Als vertegenwoordigers van de opkomende economieën dienen de kennismigranten uit de BRIC-landen een specifiek belang. In dit hoofdstuk wordt Amsterdam met haar Europese concurrentiesteden vergeleken wat betreft het aantal migranten uit de BRIC-landen. De aandacht wordt gericht op steden, omdat kennismigranten zich daar concentreren.

7.1 Selectie van steden

Om een objectief vergelijkingsperspectief op te stellen, is een selectie van Europese steden gemaakt op basis van de European Cities Monitor (ECM) van Cushman & Wakefield. De ECM is een jaarlijkse monitor die Europese steden rangschikt op basis van aantrekkelijkheid voor bedrijven. De ECM is één van de meest toonaangevende ranglijsten voor Europese steden. Op de lijst neemt Amsterdam over het jaar 2010 de zesde plaats in (Cushman & Wakefield, 2010). Figuur 13 toont de rangschikking van de ECM.

Om de ambitie om tot de top-5 van Europa te behoren te staven, is de gehele top-10 van de ECM opgenomen, met uitzondering van Düsseldorf (nummer 10) om een oververtegenwoordiging van Duitse steden te voorkomen. Van de nummers 11 t/m 20 zijn drie steden geselecteerd met een specifieke insteek. Zürich (nummer 13) is gekozen vanwege een soortgelijke functie als Amsterdam: beperkt van omvang en als stedelijk centrum bepalend voor de nationale economie. Stockholm (nummer 16) is geselecteerd omdat het de enige Scandinavische stad is die een rol van betekenis speelt en Lissabon (nummer 17) is gekozen vanwege haar positie als Portugese hoofdstad (in Brazilië spreekt men Portugees).

Van de geselecteerde steden zijn via telefoon of e-mail statistische gegevens opgevraagd over het aantal BRIC-migranten. Een aantal steden hadden geen geschikte gegevens voorhanden (zie tabel 6). Vandaar zijn deze steden buiten beschouwing gelaten. Gegevens van Parijs mochten niet worden verstrekt op basis van de privacywetgeving in Frankrijk, de statistiekafdeling van Lissabon was onbereikbaar en aan de gegevens van Stockholm waren te hoge kosten verbonden. Zodoende is een achttal steden meegenomen in het vergelijkingsperspectief: Londen, Frankfurt, Brussel, Barcelona, Berlijn, Madrid, München en Zürich.

Tabel 6: Geselecteerde steden

Stad	ECM Ranking	Gegevens beschikbaar?
Londen	#1	Ja
Parijs	#2	Nee
Frankfurt	#3	Ja
Brussel	#4	Ja
Barcelona	#5	Ja
Berlijn	#7	Ja
Madrid	#8	Ja
München	#9	Ja
Zürich	#13	Ja
Stockholm	#16	Nee
Lissabon	#17	Nee

Bron: Eigen bewerking (2011)

Figuur 13: Rangschikking European Cities Monitor 2010

Location	2010 Rank	2010 Score	2009 Score	2009 Rank	1990 Rank
London	1	0.85	0.85	1	1
Paris	2	0.55	0.56	2	2
Frankfurt	3	0.36	0.33	3	3
Brussels	4	0.29	0.28	5	4
Barcelona	5	0.27	0.28	4	11
Amsterdam	6	0.25	0.20	8	5
Berlin	7	0.24	0.18	9	15
Madrid	8	0.22	0.23	6	17
Munich	9	0.22	0.21	7	12
Düsseldorf	10	0.14	0.10	15	6
Milan	11	0.13	0.15	10	9
Manchester	12	0.12	0.10	16	13
Zurich	13	0.12	0.11	13	7
Geneva	14	0.12	0.14	11	8
Hamburg	15	0.11	0.11	12	14
Stockholm	16	0.11	0.08	20	19
Lisbon	17	0.10	0.09	17	16
Birmingham	18	0.09	0.10	14	-
Lyon	19	0.09	0.09	19	18
Dublin	20	0.08	0.09	18	-
Prague	21	0.07	0.07	21	23
Vienna	22	0.06	0.05	28	20
Leeds	23	0.06	0.06	24	-
Warsaw	24	0.06	0.06	23	25
Copenhagen	25	0.06	0.06	25	-
Istanbul	26	0.05	0.05	27	-
Edinburgh	27	0.05	-	-	-
Rome	28	0.04	0.07	22	-
Glasgow	29	0.04	0.04	29	10
Budapest	30	0.04	0.06	26	21
Helsinki	31	0.04	0.03	31	-
Bratislava	32	0.03	-	-	-
Moscow	33	0.03	0.03	32	24
Oslo	34	0.03	0.03	33	-
Bucharest	35	0.02	0.04	30	-
Athens	36	0.02	0.02	34	22

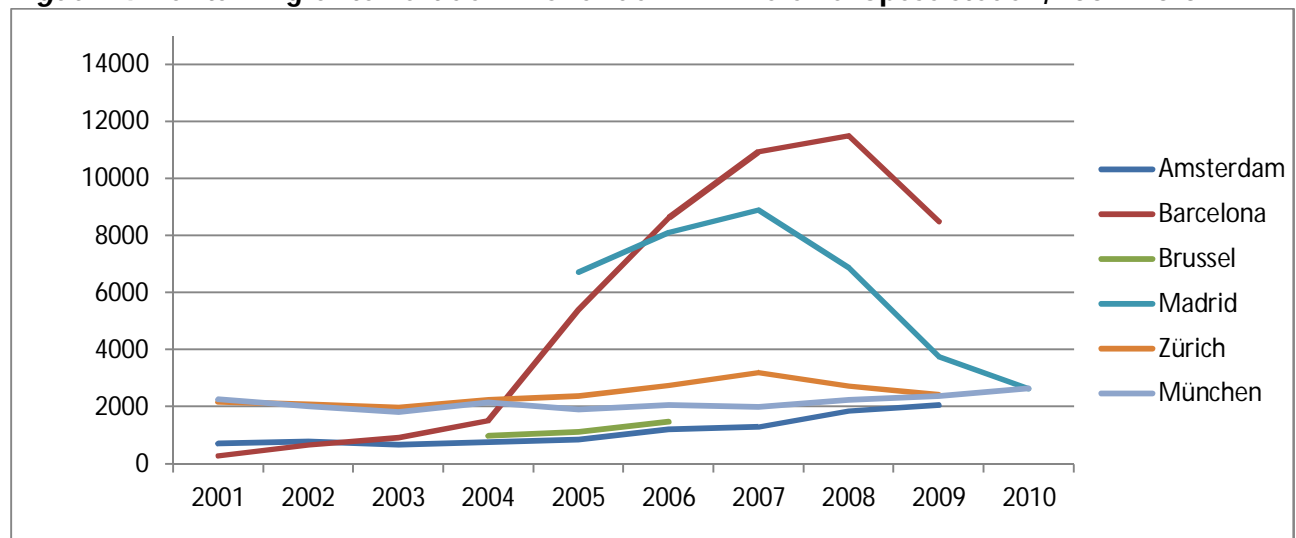
Bron: Rossall & Gorman (2010)

7.2 Type gegevens

De gegevens van de acht steden bleken in twee typen verdeeld te zijn. In het ene geval werd het aantal personen uit de BRIC-landen uitgedrukt in inwoners, in het andere geval werd er gesproken over het aantal migranten. Deze verdeling in type gegevens maakte het lastig om de steden met elkaar te vergelijken. Cijfers over het aantal inwoners geven namelijk een momentopname weer, terwijl migratiegegevens een ontwikkeling over de tijd presenteren. Aangezien voor Amsterdam zowel migratiecijfers als cijfers over het aantal inwoners beschikbaar zijn, zijn twee grafieken vormgegeven. Eén waarin de migratiecijfers worden vergeleken tussen Amsterdam en de concurrentie (figuur 14) en één waarin Amsterdam wordt vergeleken met de concurrentie op het aantal inwoners uit de BRIC-landen (figuur 15).

Figuur 14: Aantal migranten uit de BRIC-landen in Enkele Europese steden, 2001 - 2010

Bron: Eigen bewerking (2011)

Figuur 14 toont in een oogopslag de verhouding tussen Amsterdam en enkele van haar concurrentiesteden. Het wordt duidelijk dat Amsterdam vergeleken met de twee Spaanse steden slechts een kleine speler is; over de jaren 2005 – 2009 ligt het aantal migranten uit de BRIC-landen gemiddeld zo'n vijf keer hoger in Barcelona en Madrid dan in Amsterdam. Of deze situatie op de langere termijn stand zal houden, is echter allerm minst zeker. Al vanaf 2007 is een kentering zichtbaar in de ontwikkeling van het aantal BRIC-migranten dat de Spaanse steden aandoet. Een snelle groei is omgeslagen in een abrupte daling. Het heeft er alle schijn van dat de ontwikkeling samenhangt met het grillige verloop van de Spaanse economie. Van een vitale situatie lijkt dan ook geen sprake te zijn.

De overige steden Brussel, Zürich en München liggen wat betreft het aantal migranten in de buurt van Amsterdam. Evenals in München neemt het aantal migranten uit de BRIC-landen in Amsterdam toe en dat is in Zürich niet het geval. Lag het aantal BRIC-migranten in Amsterdam in 2001 nog de helft lager dan dat in Zürich, acht jaar later is dat bijna op gelijk niveau.

Figuur 15 geeft een ander vergelijkingsbeeld. Waar het bij het aantal migranten om een absoluut getal gaat, is het percentage inwoners uit de BRIC-landen op de totale bevolking een relatieve maatstaf. Het ligt in de verwachting dat een stad met een groter aantal inwoners meer migranten aan zal trekken. Daarom is de relatieve maatstaf gehanteerd voor een eerlijker vergelijkingsperspectief.

Figuur 15: Aantal inwoners uit de BRIC-landen als percentage van de totale bevolking

Bron: Eigen bewerking (2011)

Op basis van de relatieve maatstaf komt Amsterdam naar voren als een breed vertegenwoordigde stad. Amsterdam kent van geen van de vier nationaliteiten het hoogste aandeel vergeleken met concurrentsteden Berlijn, Frankfurt en Madrid. Over de linie bezit Amsterdam echter een aanzienlijk aandeel van elk van de nationaliteiten. Waar Madrid het van haar Chinezen moet hebben en Berlijn het van haar Russen, heeft Amsterdam van elke nationaliteit een ongeveer gelijke vertegenwoordiging.

7.3 Lessen voor Amsterdam

Statistische vergelijkingen portretteren Amsterdam als een aantrekkelijke stad voor migranten uit de BRIC-landen. Er is een opmars zichtbaar in het aantal BRIC-migranten dat de stad aandoet. Een opmars die in verschillende andere Europese steden niet zichtbaar is. De brede vertegenwoordiging van de vier nationaliteiten biedt gunstige vooruitzichten. Doordat Amsterdam van elke nationaliteit een aanzienlijke vertegenwoordiging kent, kunnen de banden met elk van de nationaliteiten goed onderhouden worden. Mocht één van de vier landen sterk opkomen of juist wegvallen, dan zal Amsterdam hier goed op in kunnen spelen. Dit in tegenstelling tot haar concurrenten, die sterk vertegenwoordigd zijn binnen één bepaalde nationaliteit.

8. Vestigingsmotieven¹

Het aantal migranten uit de BRIC-landen dat Amsterdam aandoet, is de afgelopen jaren fors gestegen. Waaraan is deze stijging te danken? Heeft Amsterdam een grote naamsbekendheid waarop zij kan rusten? Of zijn er andere factoren in het spel die de stad een gunstige positie bezorgen? In dit hoofdstuk worden de vestigingsmotieven (pullmotieven) van kennismigranten uit de BRIC-landen onder de loep genomen. Hoe zijn de ondervraagde migranten in Amsterdam beland en wat biedt dit voor inzichten om meer kennismigranten uit de BRIC-landen naar Amsterdam te halen?

8.1 Vestigingsmotieven

Vestigingsmotieven zijn te omschrijven als redenen waarom migranten zich tot een bepaalde stad voelen aangetrokken. Vestigingsmotieven functioneren als de kwaliteiten waarmee een stad zich van de concurrentie onderscheidt en migranten aan zich weet te binden (Lee, 1966). Vestigingsmotieven zijn er in vele soorten en maten en oefenen op veel verschillende manieren invloed uit. Zo zijn er motieven die zich toespitsen op financiële aspecten (de kwaliteit van de arbeidsmarkt en hoogte van de lonen), motieven die van doen hebben met ruimtelijke aspecten (de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en aanwezige voorzieningen) en motieven die verband hebben met culturele aspecten (de kenmerken van de aanwezige bevolking). Binnen de verschillende motieven zijn weer vele deelgebieden te onderscheiden. Daarnaast kan een vestigingsbeslissing gebaseerd zijn op een combinatie van diverse factoren. Kortom, vestigingsmotieven zijn complex en lastig te vatten.

Om de vestigingsmotieven van hoogopgeleide BRIC-migranten te inventariseren, is een 21-tal interviews gehouden. Deze half gestructureerde vraaggesprekken vonden plaats met migranten uit de BRIC-landen, woonachtig in Amsterdam, welke een HBO- of universitaire opleiding hebben genoten. De eerste component van de interviews behandelde het onderwerp vestigingsmotieven. Vanuit een open vraagstelling werden de vestigingsmotieven van de respondenten geïnventariseerd. De openingsvraag was hierbij leidend ('Hoe bent u in Amsterdam terecht gekomen?'). Vervolgens zijn aanvullende achtergrondvragen gesteld om de vestigingsmotieven verder uit te diepen.

Om de uitspraken uit de interviews beter te kunnen duiden, zijn de vestigingsmotieven geïnventariseerd van soortgelijke onderzoeken uitgevoerd binnen het ACRE-project (Accommodating Creative Knowledge – Competitiveness of European Metropolitan Regions within the Enlarged Union). Binnen het ACRE-project zijn 13 Europese steden onderzocht wat betreft aantrekkelijkheid voor internationale kennismigranten: Amsterdam, Barcelona, Birmingham, Budapest, Dublin, Helsinki, Leipzig, Milaan, München, Poznan, Riga, Sofia en Toulouse. Aangezien de onderzoeken tot hetzelfde project behoren, zijn ze allen op dezelfde wijze uitgevoerd. Dit biedt een prima vergelijkingsperspectief om de internationale concurrentiepositie van Amsterdam te vergelijken.

---

¹ NB: In dit hoofdstuk wordt gesproken over 'de BRIC-landen' en 'de BRIC-migrant' als één gezamenlijke categorie. Er worden generaliserende uitspraken gedaan als 'De BRIC-migrant vindt...'. Dit wil niet zeggen dat de vier BRIC-landen als één gezamenlijke entiteit beschouwd kunnen worden. De BRIC-landen zijn vier verschillende landen met elk hun specifieke, van elkaar afwijkende kenmerken. Omdat dit onderzoek de BRIC-landen op een abstract niveau beschouwt, is er in belang van het onderzoek echter voor gekozen om de BRIC-landen als een gezamenlijke entiteit weer te geven.

De vestigingsmotieven die in de ACRE-onderzoeken naar voren kwamen, bleken aanzienlijk te verschillen per stad. Sommige steden trekken migranten aan op basis van economische aspecten, anderen op basis van een sterk imago. Migranten die München aandoen zijn internationaal georiënteerd en baseren hun migratiekeuze op hun partner of hun sociale netwerk (Von Streit, et al., 2009). Barcelona blijkt zich gunstig te onderscheiden door het prettige klimaat (het weer) en een creatief imago (Pareja-Eastaway et al., 2009). Migranten die voor Birmingham of Poznan kiezen, baseren hun keuze voornamelijk op basis van de arbeidsmarkt, vanwege een grote beschikbaarheid aan banen (Brown et al., 2009; Strykiewicz et al., 2009). Milaan en Helsinki oefenen een grote aantrekkingskracht uit door middel van een specifieke economische sector en een krachtig imago dat daarmee samenhangt. Milaan vanwege de mode-industrie, Helsinki vanwege de ICT-sector. (Mingione et al., 2009; Kepsu et al., 2009).

Elke stad probeert op een eigen, onderscheidende manier kennismigranten aan te trekken. De concurrentie is groot te noemen. Ook Amsterdam kent een gezonde twijfel over haar internationale aantrekkingskracht. Heeft ze voldoende te bieden om economisch vitaal te blijven en bij de beste steden van Europa te horen? Om meer zekerheid te krijgen is de afgelopen jaren volop geïnvesteerd in het vestigingsklimaat. Het programma 'Amsterdam Topstad', dat van 2006 – 2010 gefunctioneerd heeft, was het vlaggenschip van de investeringsslag. Amsterdam Topstad kende een groot scala aan maatregelen, met als doel het vestigingsklimaat voor bedrijven te verbeteren en terug te keren in de top-5 van Europese vestigingssteden. Door middel van Amsterdam Topstad is onder andere geïnvesteerd in het internationaal onderwijs, de hulpverlening aan expats en het stimuleren van kansrijke economische clusters. Dit alles ging gepaard met een intensief programma van 'city marketing'. Door het binnenhalen van grote evenementen zoals de Giro d'Italia, het promoten van het merk IAmsterdam en het profileren van Amsterdam als creatieve zakenstad, diende Amsterdam bij buitenlandse bedrijven en kennismigranten op de kaart te komen (Amsterdam Topstad, 2010).

8.1.1 'Tweede keuze stad'

Of Amsterdam Topstad een stimulerende rol heeft kunnen spelen bij het aantrekken van kennismigranten, is een kwestie van speculeren. Hoe het ook zij: uit de interviews komt Amsterdam overwegend als 'tweede keuze stad' naar voren. Dit is op zich geen probleem, als je beseft dat in Europa Londen en Parijs feitelijk de enige twee onbetwiste eerste keus steden zijn. Pas daarna komt de divisie waarin Amsterdam zich moet en kan manifesteren. Londen en Parijs hebben een dusdanig sterk imago, dat ze alleen op basis daarvan al een groot aantal migranten aan zich weten te binden. Een stad als Amsterdam moet het hebben van tweede keuze motieven. Uit de interviews komt een rijk palet aan vestigingsmotieven naar voren alsmede een aantal kwaliteiten die de vestigingskeuze voor Amsterdam ondersteunen of vergemakkelijken.

Eén beeld blijft overeind: via diverse zijwegen is de keuze uiteindelijk toch op de stad gevallen. Dit geldt voor het merendeel van de ondervraagden. Slechts weinigen associeerden Amsterdam met een sterk imago of hadden de stad als vooraanstaande migratieoptie in het hoofd.

Uit de interviews kwam vaak een nadrukkelijke wens naar voren om naar het Westen te migreren: het voor bepaalde tijd verblijven in Europa of de Verenigde Staten wordt gezien als een ideale mogelijkheid om werk- en levenservaring op te doen. Enerzijds om je te

ontwikkelen op onderwijs- en arbeidsgebied, anderzijds om te genieten van het leven aldaar. De keuze kan omschreven worden als een gedragskeuze, waarbij de respondenten een bewuste afweging maken om in het Westen te gaan wonen. De locatiekeuze gaat uit naar de 'native English speaking countries': landen waar Engels de originele voertaal is. "Ik wilde in het buitenland studeren om internationale ervaring op te doen," vertelt een Indiase masterstudent. "Ik dacht alleen aan het Verenigd Koninkrijk. De bepalende factor is dat ik een 'native speaker' ben van de Engelse taal. Op basis daarvan kies je automatisch voor het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten of Australië."

8.1.2 Vermeende taalbarrière

Het tweede keuze-*imago* van Amsterdam komt deels voort uit een vermeende taalbarrière. Dat in Amsterdam goed Engels wordt gesproken, is bij de ondervraagde BRIC-migranten nauwelijks bekend. Het volgende citaat van een Braziliaanse Phd-studente is typerend: "Ik had Engeland in mijn hoofd. Professoren op mijn universiteit (in Brazilië) raadden me Frankrijk en Engeland aan. Toen vertelde een kennis van mijn vriend, een Nederlander, me dat ik in Nederland ook een Phd in het Engels kon doen. Ik was verrast. Dat had ik niet verwacht, dat je in Nederland een opleiding in het Engels kon volgen. Ik ging kijken op de website van de Universiteit Delft en het bleek exact aan te sluiten bij mijn wensen." Amsterdam weet wel degelijk tegemoet te komen aan de behoeften van de BRIC-migranten op taalgebied. De mate waarin Engels wordt gesproken, zowel op de werkvloer als op straat, wordt als een sterk punt beschouwd. "Het wordt erg makkelijk voor je gemaakt. Nederlanders spreken hier altijd Engels tegen je, je hebt Nederlands niet nodig," vertelt een Russische advocate. Meerdere respondenten die langer dan tien jaar in Amsterdam woonachtig zijn, kunnen zelfs volledig met Engels af en spreken zeer beperkt Nederlands. Toch is deze kwaliteit van Amsterdam maar zeer weinig bekend. Amsterdam weet hierdoor haar sterke punten niet voldoende te benutten.

Londen daarentegen komt naar voren als een stad met een grote aantrekkingskracht en wordt vaak genoemd als migratieoptie binnen Europa. Londen heeft een natuurlijke aantrekkingskracht, iets wat van Amsterdam niet gezegd kan worden. "Als Chinees student ga je naar de Verenigde Staten of Londen. Het onderwijs is van hoog niveau in Amsterdam, maar universiteiten als Oxford, Harvard en Stanford staan veel hoger aangeschreven," vertelt een Chinese die in Nederland gestudeerd heeft en inmiddels in Amsterdam werkzaam is. Ook bij Indiërs komt dit beeld sterk naar voren. Voor Indiërs en Chinezen is de aantrekkingskracht van het Verenigd Koninkrijk (Londen) en de Verenigde Staten zeer groot. In het Westen studeren staat voor hen gelijk aan het studeren in één van deze twee landen. Bij de Russen en Brazilianen komt dit in minder mate naar voren, maar is hetzelfde motief waarneembaar. München vertoont een enigszins gelijke situatie. Het merendeel van de migranten komt er terecht via de partner of sociale contacten.

Amsterdam en Nederland zijn bij de BRIC-migrant dus weinig bekend. Hetzelfde geldt echter voor de concurrenten van Amsterdam. Steden als Berlijn, Brussel en Barcelona worden ook maar weinig genoemd door de respondenten. Het zijn alleen de allergrootste steden, zoals Boston en Londen, die een alom bekende reputatie hebben. Dit is terug te zien in de migratiecijfers. Londen kende over het jaar 2010 maar liefst 49.950 migranten uit de BRIC-landen, terwijl dit aantal in Amsterdam op 2026 lag (City of London, 2011; Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam, 2011). Londen kent dus jaarlijks 25 keer zoveel migranten uit de BRIC-landen als Amsterdam. Vergelijken van beide steden heeft daarom weinig zin. De overige Europese steden vechten om de migranten die om een bepaalde reden niet voor Londen kiezen.

8.2 Kwaliteiten en factoren van Amsterdam

Achter de 'grote steden' lijkt Amsterdam het goed te doen. Amsterdam weet op meerdere manieren kennismigranten aan te trekken. Op basis van de interviews zijn een zestal kwaliteiten en factoren onderscheiden waarmee Amsterdam kennismigranten uit de BRIC-landen aantrekt. Kwaliteiten zijn positieve kenmerken van de stad op basis waarvan de respondenten hun keuze bepalen om naar Amsterdam te gaan. Het gaat hier om de prijs / kwaliteitverhouding van het onderwijs, de carrièremogelijkheden, het toeristisch imago en Engels als tweede voertaal. Factoren zijn kenmerken die een rol hebben gespeeld binnen de keuze voor Amsterdam, maar geen specifieke kwaliteit van de stad zijn. Het gaat hierbij om de persoonlijke banden (het hebben van een Nederlandse partner). Bedrijfsacquisitie begeeft zich op het snijvlak tussen factor en kwaliteit. Sommige bedrijven zijn succesvol vanwege het feit dat ze in Amsterdam gevestigd zijn, andere bedrijven opereren grotendeels onafhankelijk van hun omgeving. De mate waarin bedrijfsacquisitie een kwaliteit of een factor is, verschilt daarmee per situatie. Het spreken van Engels als tweede taal is een kwaliteit die in eerste instantie niet zichtbaar is voor de kennismigrant. De respondenten hebben er geen weet van dat in Amsterdam Engels wordt gesproken. Wanneer ze zich echter verder in migratieopties gaan verdiepen, ontdekken ze dat Engels als tweede taal wordt gehanteerd. Dit beschouwen ze als een kwaliteit van Amsterdam. Tabel 7 toont de kwaliteiten en factoren op basis waarvan Amsterdam kennismigranten uit de BRIC-landen weet aan te trekken.

Tabel 7: De zes kwaliteiten en factoren waarmee Amsterdam kennismigranten uit de BRIC-landen aantrekt

Prijs / kwaliteitverhouding onderwijs
Carrièremogelijkheden
Persoonlijke banden (partner)
Bedrijfsacquisitie
Toeristisch imago
Engels als tweede taal

Bron: Eigen bewerking (2011)

8.2.1 Prijs / kwaliteitverhouding onderwijs

Het onderwijs in Nederland en Amsterdam wordt hoog aangeslagen door de respondenten. Achter de allerbeste universiteiten vormen de opleidingsmogelijkheden in Nederland een aantrekkelijke keuze. Wanneer het niet mogelijk is om toe te treden tot topuniversiteiten als Harvard of Oxford - zij het door het onderwijsniveau of de kosten - biedt Amsterdam een gunstig alternatief. "In eerste instantie wilde ik naar een Business School in de Verenigde Staten. Maar het bleek te duur en te lastig om daar terecht te kunnen," vertelt een Chinese masterstudent. "Daarom heb ik mijn originele idee van de Verenigde Staten opgegeven en ben ik me op Europa gaan richten. Ik heb gesolliciteerd bij het 'Swiss Finance Institute' in Genève, de beste Business School van Europa. Toen ik daar geweigerd werd, heb ik het geprobeerd bij de Duisenberg School of Finance in Amsterdam, na de Business School in Zürich de beste school. En daar werd ik aangenomen."

Volgens de respondenten is het de prijs / kwaliteitverhouding die het studeren in Amsterdam interessant maakt. "Het is heel prijzig om in één van de 'magic 7', de zeven beste universiteiten ter wereld, te studeren," benadrukt de Chinese masterstudent. "Met de selectie die ze toepassen op kandidaten is de kans heel klein om er aangenomen te worden. Daarom heb ik besloten om me op Europa te richten." "Mijn eerste keus was om naar Canada, de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk te gaan," vertelt een andere Chinese respondent. "Pas toen ik

in Beijing een onderwijsbeurs bezocht, kwam ik erachter dat men in Nederland ook goed Engels sprak. De studie was destijds erg goedkoop, het collegegeld was gelijk aan dat van een Nederlandse student. Het was daarom heel aantrekkelijk voor mij om in Amsterdam te gaan studeren." Fondsen en regelingen om het onderwijs financieel aantrekkelijk te maken, spelen een belangrijke rol. "Wat betreft masteropleidingen liggen er goede kansen in Nederland," vertelt een Russische advocate. "Ik ben mijn master onder andere gaan volgen omdat er beurzen werden verschaft aan studenten uit 'developing countries'. De Universiteit Utrecht bood me goede financiële omstandigheden."

8.2.2 Carrière mogelijkheden

De keuze om te gaan studeren in Nederland, hangt in grote mate samen met de carrièremogelijkheden die Nederland en Amsterdam in het bijzonder bieden. Veel respondenten stellen dat er een grote kans is om werk te vinden in de sector waarin zij actief zijn. Deze redenatie versterkt de positie van het Amsterdams hoger onderwijs. "Het onderwijsprogramma van de Duisenberg School of Finance is erg goed. En daarbij heeft Nederland een vrij grote financiële sector, waarmee het veel zekerheid geeft om je hier te vestigen," benadrukt een Indiase masterstudent. De gunstige carrièremogelijkheden uiten zich vooral binnen de sectoren zakelijke en financiële dienstverlening, stellen de respondenten. Amsterdam heeft met de financiële en zakelijke dienstverlening net als Milaan en Helsinki een specifieke sector in handen die aantrekkingskracht uitoefent op kennismigranten (Mingione et al., 2009; Kepsu et al., 2009).

In de creatieve sector lijkt sprake te zijn van een minder gunstige situatie. Zo verwacht een masterstudente 'Performance Studies' dat het lastig zal worden om een baan te vinden. "Ik denk dat het moeilijk is om een baan te vinden in de kunstsector, net zoals in andere landen in Europa," vertelt ze. "Af en toe werk ik met de toneelgroep Amsterdam en ik weet vanuit die positie dat het heel moeilijk is om daar een baan te vinden." Een Braziliaanse kunstenares kwam tien jaar geleden naar Nederland en het was voor haar zeer lastig om een baan in de kunstsector te vinden. "Ik had de verwachting dat ik hier iets zou kunnen opbouwen. Ik creëerde altijd veel projecten. Niet alleen in de visuele kunst, maar ook in sociaal werk en als journaliste. Maar ik kon geen 'match' vinden. Het was op geen enkele manier mogelijk om mijn eigen projecten te maken. Ik ging naar uitzendbureaus en er werd telkens gezegd dat er geen mogelijkheid was om een baan in de culturele sector te vinden. Ik ben met mijn portfolio langs galerieën gegaan, daar zeiden ze 'waarom ga je niet naar een galerie in Brazilië? Toen moest ik uiteindelijk een baantje in een hotel nemen. Het was vreselijk." De creatieve sector lijkt hiermee een afwijkend beeld weer te geven van de financiële en zakelijke dienstverlening. De citaten tonen aan dat het in sommige gevallen lastig is om een baan te vinden in de creatieve sector. De creatieve sector is een andere markt dan de financiële en zakelijke dienstverlening en stelt andere eisen aan personeel. Het draait niet om het uitvoeren van bepaalde vaststaande taken, maar om het creatief vermogen van een persoon. Dit maakt het zoeken naar een baan in de creatieve sector wellicht een lastiger opgave, met minder zekerheid. Er dient echter aangetekend te worden dat Barcelona, ook een stad met een creatief imago, wel degelijk toegankelijk bleek voor buitenlandse creatievelingen. (Pareja-Eastaway et al., 2009). Amsterdam doet er dan ook goed aan zich af te vragen hoe het kan dat zij in enkele opzichten niet zo wordt beschouwd. Voor de respondenten uit de financiële en zakelijke dienstverlening bleek Amsterdam echter de juiste carrièremogelijkheden te bieden.

Meerdere respondenten die hun opleiding of stage in Nederland hebben genoten, zijn nog steeds in Nederland werkzaam. Amsterdam functioneert dus niet alleen als opleidingsmachine, maar weet migranten ook aan zich te binden met carrièremogelijkheden.

“In Amsterdam zijn veel hoofdkantoren van bedrijven, hier heb je het juiste ‘business climate’,” zegt een Russische die is afgestudeerd in financiën. “Hier liggen arbeidskansen. Je kunt jezelf ontwikkelen en de salarissen zijn hoger dan in andere Europese landen.” Met ‘het juiste business climate’ doelt de respondente op de mogelijkheden die er volgens haar liggen in de financiële sector, wat arbeidskansen betreft. Ten tijde van het interview was de respondente werkloos en de arbeidsmarkt was één van de voornaamste redenen waarom ze voor Amsterdam koos. De Nederlandse hoofdstad bezit volgens haar een groot aantal toonaangevende banken en kantoren, waarmee de kansen op een baan gunstig zijn. Daarnaast spreekt ze nadrukkelijk over doorgroeimogelijkheden die ze binnen de Amsterdamse markt ziet.

8.2.3 ‘Quality of Life’

Het woon- en leefklimaat, ook wel uitgedrukt als ‘quality of life’, speelt tevens mee binnen de keuze voor Amsterdam. Enkele respondenten halen het thema nadrukkelijk aan. “Mijn impressie van Amsterdam was heel goed,” vertelt een Russische masterstudente. “Er zijn veel clichés, maar als ik het over Amsterdam heb, heb ik het alleen over de positieve. Ik was er meteen zeker van dat Amsterdam veel ‘gemakkelijker’ was dan Parijs. Deels omdat het kleiner is. Maar ook door de mensen, makkelijker en meer open dan de Fransen.” De studente heeft eerder in Parijs gewoond en vergelijkt haar ervaringen met Amsterdam. Een Braziliaanse stelt dat ze naar Nederland is gemigreerd vanwege het woon- en leefklimaat. “Het was mijn intentie om in Nederland te gaan wonen. Niet vanwege economische redenen, maar omdat ik Nederland zo’n prettig land vind om te wonen en de Nederlandse cultuur zo’n prettige cultuur vind. Tien jaar geleden bezocht ik Nederland voor het eerst en ik ben nog vele malen teruggekeerd.” Het woon- en leefklimaat gaf in dit geval nadrukkelijk de doorslag om in Nederland te gaan wonen. Daarbij viel de keuze op Amsterdam. “De mensen daar gaven me een goed gevoel, ik voelde me er prettig bij.”

Toch komt het woon- en leefklimaat niet naar voren bij het merendeel van de respondenten waar het om vestigingsmotieven gaat. Financiële- en arbeidsaspecten komen veel vaker naar voren. Het willen wonen in een West-Europese stad is een aspect dat vrijwel altijd in één adem genoemd wordt. West-Europa wordt gezien als een plaats waar men internationale ervaring op kan doen in zowel de arbeids- als de wooncarrière. Amsterdam springt er hierbij niet uit. Pas wanneer men er eenmaal woont, gaat men het woon- en leefklimaat er waarderen. Daarom is ‘quality of life’ niet vermeld bij de kwaliteiten op het gebied van vestigingsmotieven. In hoofdstuk 9 wordt ingegaan op de betekenis van ‘quality of life’ als blijfmotief.

8.2.4 Bedrijfsacquisitie

Nederland heeft van oudsher een sterk internationaal gericht en opererend bedrijfsleven. Dit speelt een belangrijke rol bij de aantrekkingskracht van Amsterdam voor bedrijven. De bedrijven die er gevestigd zijn halen kennismigranten naar Amsterdam, een proces dat bedrijfsacquisitie wordt genoemd.

Eén van de voorbeelden van bedrijfsacquisitie uit de interviews is de komst van een Braziliaan naar Nederland op aanwijzen van ABN Amro. Dat haalde hem naar Amsterdam vanwege zijn kennis over de Braziliaanse markt. “Ik verzorgde de human resources voor Latijns-Amerika en de Caribbean,” vertelt hij. “Ik had de top van mijn carrière in Latijns-Amerika bereikt. De volgende stap was om naar het hoofdkantoor van ABN Amro door te stromen. En dat hoofdkantoor stond in Amsterdam.” Het citaat toont aan dat ABN Amro buitenlandse werknemers naar Nederland haalt om in te kunnen spelen op overzeese markten. De

respondent gaat verder in het interview dieper op de positie van buitenlandse werknemers bij ABN Amro in, door te vertellen over het inburgeringsprogramma dat de bank organiseert voor hen. ABN Amro geeft de expats onder meer training in de Nederlandse taal, gewoonten en samenleving. Tijdens de periode dat de respondent er werkzaam was, werd een vooraanstaand professor, Geert Hofstede, ingeschakeld voor het geven van cursussen. Het toont aan dat ABN Amro er veel aan gedaan is om buitenlandse werknemers aan zich te binden.

De vraag naar buitenlandse werknemers binnen de financiële sector komt in meerdere interviews naar voren. Een Indiase masterstudent volgt zijn opleiding aan de Duisenberg School of Finance (DSF). Nog tijdens de afronding van zijn masterscriptie is hij in onderhandeling met Aegon over een functie. "Ik ben nu door een aantal ronden van sollicitaties heen. Ik heb er goede kansen op een baan. Ook heb ik gunstige mogelijkheden bij andere banken, die connecties hebben met de Duisenberg School of Finance. De kans is 99% dat ik hier blijf." De situatie beschrijft een vorm van bedrijfsacquisitie die enigszins afwijkend is van de standaard situatie. De situatie kan het best aangeduid worden als een gefaseerde vorm van acquisitie. De Amsterdamse financiële markt krijgt de beschikking over internationale werknemers via de Duisenberg School of Finance. Hiermee bouwt zij een bepaalde mate van zekerheid in, door gebruik te maken van de kwaliteit die de DSF biedt met haar onderwijsprogramma. Door het onderwijsprogramma te richten op de Amsterdamse situatie en samenwerkingen aan te gaan met de Amsterdamse financiële sector kan de DSF werknemers aanleveren die in Amsterdam goed op hun plek zijn. Door onderwijs en praktijk op elkaar aan te sluiten kan de stad haar voordeel doen.

Het zijn niet alleen de multinationals en grote bedrijven die personeel uit het buitenland halen. Ook kleinere bedrijven passen deze werkwijze toe, zo toont het verhaal van een Indiër, werkzaam in de ICT-sector. Hij verkoos een klein Nederlands bedrijf met minder dan tien werknemers boven een grote multinational. "Ik wilde me aansluiten bij een organisatie waar je geen klein onderdeel van de onderneming bent. In India werken 500 à 1000 mensen bij de grote banken. De meeste werknemers kiezen voor de grote namen. Mijn visie is anders. Ik wil herkend worden en leermogelijkheden hebben. Bij de grote Indiase bedrijven in de ICT-sector raak je snel verveeld. Je doet dezelfde taak dag op dag. Daarom wisselen mensen jaarlijks van baan in de Indiase ICT-sector. Ik wil dat niet. Ik wil een stabiele positie, met leermogelijkheden. Daarom heb ik voor dit Nederlandse bedrijf gekozen." Uit het verhaal blijkt dat de Indiase ICT-sector een harde wereld is. De arbeidskansen zijn er groot, maar het werk is er weinig uitdagend en biedt weinig houvast. De Nederlandse ICT-sector onderscheidt zich door een kleinere en meer persoonlijke setting en kan hiermee internationale werknemers aan zich binden. De respondent is na enkele jaren voor het Amsterdamse bedrijf in Mumbai te hebben gewerkt, overgekomen naar Nederland. "Ik wilde graag naar Nederland om de cultuur te ervaren. Het is niet zo dat ik onmisbaar was in Nederland en daarom hierheen ben gekomen. Ik zit nu in een situatie dat ik vanuit Amsterdam mensen in India aanstuur en me tegelijkertijd meer op klanten en projecten in Nederland kan richten." Ook nu weer blijkt dat respondenten niet enkel op basis van de arbeidsmarkt naar Amsterdam afreizen. In de beslissing om naar Amsterdam te komen, speelde voor de respondent in grote mate de cultuur mee. De wens om internationale levenservaring op te doen klinkt vrijwel altijd in de motieven door. Hiermee onderscheidt Amsterdam zich aanzienlijk van Birmingham en Poznan, waar de vestigingsmotieven enkel op de arbeidsmarkt gebaseerd zijn (Brown et al., 2009; Strykiewicz et al., 2009).

8.2.5 Toeristisch imago

Toerisme oefent een grote invloed uit op de motieven om voor Amsterdam te kiezen. Respondenten die reeds bekend waren met Amsterdam deden hun ervaringen met de stad op

als toerist. Daarbij bleef een positief beeld hangen; het plaatje van de ansichtkaart met de Amsterdamse grachten werkt als een trekpleister. De mogelijkheid om ook daadwerkelijk in die sprookjeswereld te kunnen wonen, maakt dat Amsterdam een sterke troef in handen heeft. "Toen ik als toerist de stad bezocht, zag ik de kanalen en de grachten," beschrijft een Braziliaanse kunstenares haar eerste indruk van de stad. "Het was de beste en mooiste impressie die ik had." Sommige respondenten hebben hun toeristische ervaringen voor een groot deel laten meewegen in hun keuze voor Amsterdam. Het maakt het investeren in het Amsterdams toerisme van groot belang bij het aantrekken van kennismigranten. De investeringen in het Amsterdams toerisme komen namelijk niet alleen terecht in zaken als hotels, musea en rondvaarbotten, maar hebben tevens invloed op de lange termijn. "Ik was hier al eens eerder op vakantie geweest, sightseeing. Dat vond ik heel leuk, ik voelde me hier erg thuis. 'Feeling like home'", benadrukt een Russische.

Het toeristisch imago van Amsterdam wordt door de respondenten zonder uitzondering positief beoordeeld. Negatieve geluiden - zoals drukte, overlast en criminaliteit - worden niet genoemd. Daarentegen wordt de aanwezigheid van toeristen in de stad meerdere malen als positief aspect aangeduid. "Ik denk dat Amsterdam beter is dan Den Haag," vergelijkt een Russische advocate haar huidige met haar vorige woonplaats. "In Amsterdam heb je veel meer studenten en toeristen. En die zorgen voor levendigheid." Het toeristisch imago van Amsterdam trekt dus niet alleen internationale kennismigranten aan, maar zorgt er ook voor dat ze zich prettiger voelen wanneer ze er eenmaal wonen. De aanwezigheid van toeristen zorgt naast levendigheid ook voor anonimiteit. "Als ik buiten Amsterdam kom, ben ik me ervan bewust dat ik een allochtoon ben," vertelt een Indiase. "In Amsterdam heb ik dat nooit. Het anonieme van de stad, dat vind ik prettig."

8.2.6 'Persoonlijke banden'

Een ander vestigingsmotief dat vanuit de interviews naar voren komt, is het hebben van een Nederlandse partner. Net als bij München vormt dit motief een voorname reden om naar de stad te migreren (Von Streit et al., 2009). Respondenten die vanwege een Nederlandse partner naar Amsterdam zijn gekomen, zagen het als een uitgelezen mogelijkheid om zichzelf te verrijken met een internationale ervaring. "Ik wilde altijd al naar het buitenland," vertelt een financieel analist uit Brazilië. "Mijn vriendin is Nederlands en woonde in Sao Paulo. Ik bedacht me dat dit een geschikt moment was om naar het buitenland te gaan, dus pakte ik de mogelijkheid aan om naar Nederland te verhuizen." De situatie toont grote mate van overeenkomst met de theorie van Saskia Voets, die stelt dat veranderingen in levensfasen invloed hebben op migratiemotieven (Voets, 1994). Doordat de respondent een Nederlandse partner kreeg, benutte hij zijn opties om naar het Westen te migreren. Een stap die hij anders waarschijnlijk pas later gezet zou hebben, kwam in een stroomversnelling terecht door een verandering in zijn levenssituatie.

Bij geen van de zeven respondenten die via een Nederlandse partner naar Amsterdam kwamen, was sprake van een bewuste keuze voor Amsterdam. "Ik wist heel weinig van Amsterdam," vertelt een Indiase. "Ik had wel altijd het idee dat Europa een heel mooie plek was." Men heeft vrijwel in alle gevallen goede verwachtingen over West-Europa, maar het beeld over Amsterdam ontbreekt. Dat de keuze wordt gemaakt om naar Amsterdam te verhuizen, in plaats van zich in het herkomstland te vestigen, lijkt in de meeste gevallen beïnvloed te worden door de arbeidsaspecten, gecombineerd met de mogelijkheid om internationale levenservaring op te doen. "In China ontmoette ik mijn vriend, een Nederlander," vertelt een Chinese, met een eigen audio-bureau. "Het speelde grotendeels mee dat ik aan het begin stond van mijn carrière, ik had nog geen arbeidscarrière opgebouwd in

China. Ik was daar net begonnen en het was een lastige start. Ik werkte voor een tv-station, waar de eisen heel hoog waren. Die sfeer stond me niet aan." Een Indiase eigenaar van een ICT-bureau besloot naar Nederland te verhuizen vanwege zijn vriendin: "Ik woonde en werkte in New York en had een langeafstandsrelatie met haar. Ze wilde niet naar Amerika verhuizen. Omdat ik met mijn opleiding gemakkelijker overal ter wereld een baan kan krijgen ben ik naar Nederland verhuisd. Binnen drie maanden had ik werk in Amsterdam." Er zijn dus verschillende redenen te definiëren die allemaal in enige mate van doen hebben met de arbeidsmarkt. Wat duidelijk wordt uit de verhalen, is dat de migratie naar Amsterdam niet plaatsgevonden zou hebben indien er geen Nederlandse partner in het spel zou zijn. Dit onderschrijft in grote mate het tweede keuze imago waar Amsterdam mee te kampen heeft. De stad moet het hebben van verschillende zijwegen om in de kijker te komen bij migranten uit de BRIC-landen.

8.3 Lessen voor Amsterdam

Op basis van bovenstaande inzichten blijkt dat migratiemotieven buitengewoon divers zijn. Kennismigranten komen om de meest uiteenlopende redenen naar Amsterdam en vaak is er sprake van een combinatie van beweegredenen. Er zijn zes kwaliteiten en factoren te onderscheiden waarmee Amsterdam kennismigranten uit de BRIC-landen weet aan te trekken: de prijs / kwaliteitverhouding van het onderwijs, carrièremogelijkheden, 'quality of life', persoonlijke banden (partner), bedrijfsacquisitie en het toeristisch imago. De combinatie die uit de interviews het meest naar voren is gekomen, is die van onderwijs- of carrièremogelijkheden, gecombineerd met het opdoen van internationale levenservaring.

Het aloude standaardmotief van kennismigratie, waarbij personeel rechtstreeks door een bedrijf uit het buitenland wordt geplukt, is grotendeels achterhaald. Onder de respondenten bevonden zich weinig personen die rechtstreeks door een bedrijf benaderd zijn, wat je op basis van grote bedrijven in de metropoolregio Amsterdam als het Indiase Tata wel zou verwachten. Daarentegen lijken vaker zelfstandige vormen van migratie voor te komen, waarbij migranten op eigen houtje een baan zoeken. De respondenten die op basis van een partner naar Amsterdam zijn gereisd, zijn hier een voorbeeld van. Het toont aan dat je als stad steeds minder grip op migratiestromen hebt. Kennismigratie vindt op vele manieren plaats en het is lastig om hierin vaste patronen te ontdekken. Kennismigratie kan niet gevat worden onder één theorie. In plaats daarvan bevatten meerdere theorieën een kern van waarheid. Iedere migrant heeft namelijk een andere reden om naar Amsterdam te gaan. Gecombineerde, integrale migratietheorieën, zoals die van Lee (1966), lijken hiermee het best aan te sluiten bij de huidige migratiebeweging van hoogopgeleiden.

Om als stad kennismigranten aan te trekken, is het belangrijk voldoende gelegenheden te scheppen. Gelegenheden op basis waarvan kennismigranten besluiten naar Amsterdam te verhuizen en waarmee Amsterdam zich van haar concurrentsteden onderscheidt. Deze gelegenheden kunnen in het geval van Amsterdam gecreëerd worden op het vlak van internationaal onderwijs. Het stichten van connecties op dit terrein kan blijvend resultaat opleveren, zo toont het verhaal van een Chinese advocate: "In 2004 had ik een verplichte uitwisseling met de universiteit van Shanghai aan de Vu. Voor een half jaar was ik in Amsterdam. Ik had nooit gedacht er terug te komen: ik vond Amsterdam een te kleine plaats en had er geen vrienden. Maar sinds 2004 ben ik er elk jaar terug gekomen en kreeg ik er enkele vrienden. Tot 2009 ben ik er zes à zeven keer geweest, toen ik besloot om me in te schrijven voor een masteropleiding in Nijmegen. Dat masterprogramma werd op het laatste moment gecancelled, maar toch ben ik naar Nederland gekomen en heb ik een baan in Amsterdam gevonden." De respondente onderhoudt voor een Amsterdams advocatenkantoor

de contacten met China. Ze vervult een belangrijke positie voor de Amsterdamse economie, welke ze niet had ingevuld als ze niet op uitwisseling was geweest. Dergelijke connecties zijn zeer belangrijk voor Amsterdam.

Het in het buitenland promoten van het Amsterdams hoger onderwijs heeft hoge prioriteit. Verschillende kwaliteiten hangen samen met de internationale bekendheid van Amsterdam, zoals het toeristisch imago en de zichtbaarheid van Nederlandse bedrijven in het buitenland. Hoe beter Amsterdam in het buitenland bekend staat, des te gunstiger de uitwerking op het aantal kennismigranten. Uit de interviews kwam naar voren dat Amsterdam kan worden gekenschetst als tweede keuze stad. Om binnen de 'tweede divisie van Europa' tot de beste steden te behoren, is het voeren van internationale promotie van groot belang. Een investeringsprogramma als Amsterdam Topstad, waarmee Amsterdam zich kan onderscheiden ten opzichte van de concurrentie, speelt hierin een rol. Net zo bekend als Londen zal de stad niet worden. Maar wanneer Amsterdam zich gunstiger weet te profileren ten opzichte van haar concurrentiesteden, is veel gewonnen.

9. Blijfmotieven²

Het aantrekken van kennismigranten is belangrijk voor Amsterdam om internationaal concurrerend te blijven. Het behouden van deze migranten is wellicht nog veel belangrijker. Het is goed om kennismigranten binnen je stadsgrenzen te hebben, maar wanneer ze al na korte tijd vertrekken, wordt hun potentie niet volledig benut. De grote waarde wordt pas bereikt wanneer kennismigranten meerdere jaren achtereen een bijdrage leveren aan de economie en behouden blijven wanneer ze zichzelf tot een hoger niveau hebben ontwikkeld.

9.1 Toekomstpotentie

Amsterdam wordt in de internationale wetenschappelijke literatuur op basis van haar goede onderwijsmogelijkheden en sterke financiële en zakelijke sector vaak beschouwd als opstap voor de grote steden. Financieel geograaf Rodrigo Fernandez van de Universiteit van Amsterdam stelt bijvoorbeeld dat Amsterdam sinds de jaren negentig steeds meer een doorgeefluik is geworden voor activiteiten die in de grote financiële centra, zoals New York en Hong Kong, plaatsvinden (De Brouwer, 2010). Het ligt in de verwachting dat kennismigranten enkele jaren in Amsterdam doorbrengen om vervolgens een carrièrestap te maken en te migreren naar Londen of New York. Het is dan ook verrassend dat het merendeel van de respondenten aangeeft nog minstens vijf jaar in de stad te willen blijven wonen. Amsterdam is voor de respondenten een leefomgeving met toekomstpotentie en niet enkel een tussenstop binnen de carrière. De beslissing om in Amsterdam te blijven wordt door de respondenten voornamelijk gebaseerd op de arbeidsmogelijkheden en het woon- en leefklimaat ('quality of life'). Daarnaast speelt mee dat Engels als tweede taal wordt gesproken. Deze drie zaken zijn kwaliteiten waarvoor kennismigranten uit de BRIC-landen in Amsterdam blijven. Het hebben van een Nederlandse partner (persoonlijke banden) is een factor die bijdraagt aan het besluit om in Amsterdam te blijven.

Tabel 8: De vier kwaliteiten en factoren waarmee Amsterdam kennismigranten uit de BRIC-landen vasthoudt

Carrièremogelijkheden
'Quality of Life'
Persoonlijke banden (partner)
Engels als tweede taal

Bron: *Eigen bewerking (2011)*

9.1.1 Carrièremogelijkheden

De Amsterdamse arbeidsmarkt heeft volgens de respondenten in meerdere opzichten kwaliteiten. Met name in de financiële en zakelijke dienstverlening biedt Amsterdam goede opties. "Amsterdam heeft een gunstige markt wat finance betreft, er zijn veel banken. Wanneer je een achtergrond in de finance hebt, dan kun je gemakkelijk een baan vinden in die sector,"

² NB: In dit hoofdstuk wordt gesproken over 'de BRIC-landen' en 'de BRIC-migrant' als één gezamenlijke categorie. Er worden generaliserende uitspraken gedaan als 'De BRIC-migrant vindt...'. Dit wil niet zeggen dat de vier BRIC-landen als één gezamenlijke entiteit beschouwd kunnen worden. De BRIC-landen zijn vier verschillende landen met elk hun specifieke, van elkaar afwijkende kenmerken. Omdat dit onderzoek de BRIC-landen op een abstract niveau beschouwt, is er in belang van het onderzoek echter voor gekozen om de BRIC-landen als een gezamenlijke entiteit weer te geven.

zegt een Chinese masterstudent. "Het zou mooi zijn om een baan in Nederland te vinden, met het doel om ervaring op te doen in het begin van mijn carrière. Dat zou mooi zijn voor de eerste drie à vijf jaar." Het citaat bevestigt het karakter van Amsterdam als opstap in de arbeidscarrière, maar de tijd die men er wil verblijven is met minimaal drie jaar al aanzienlijk langer dan gedacht.

Naast goede carrière- en ontwikkelingsmogelijkheden, wordt de Amsterdamse arbeidsmarkt positief beoordeeld vanwege haar werkomstandigheden. "De druk die je hier opgelegd wordt is veel minder groot dan in Shanghai," legt een Chinese uit. "Je kunt op vakantie gaan, je hoeft niet teveel over te werken en je hebt een volledig weekend. Dat is in Shanghai wel anders." De werkomstandigheden zijn in vergelijking met de BRIC-landen in Amsterdam erg prettig. Het is een aspect dat meeweegt in de motivatie om voor langere tijd in Amsterdam te blijven.

9.1.2 Engelse Taal

Taal speelt een belangrijke rol bij het integreren in een maatschappij. Het vormt een voornaam communicatiemiddel met de samenleving en neemt daarmee een belangrijke plaats in binnen de vestigingsmotieven, zoals in hoofdstuk 8 bleek. Wanneer gekeken wordt wat voor rol de Nederlandse taal heeft binnen het leven van de hoogopgeleide BRIC-migrant in Amsterdam, dan blijkt deze rol beperkt te zijn. Men kan namelijk prima af met de Engelse taal. Het blijkt niet nodig om Nederlands te leren, ook niet als je hier voor lange tijd vestigt. Een Chinees echtpaar woont al meer dan twintig jaar in Amstelveen en spreekt de Nederlandse taal slechts zeer beperkt. "Nederlanders genieten ervan om Engels te spreken met ons," vertelt de dame van het stel. "En op het bedrijf van mijn man was de werktaal Engels. Het was niet nodig om Nederlands te leren, de woorden 'goedemorgen' en 'goedemiddag' volstonden." Zowel op de werkvloer als in het sociale leven blijken de migranten enkel met Engels af te kunnen. Het is een aspect dat wordt gewaardeerd door de respondenten en waarbij ze zich prettig voelen.

Toch stellen de meesten dat ze goed Nederlands willen leren spreken. Alleen dan kun je loskomen van een oppervlakkig niveau en de Nederlandse cultuur echt leren kennen, denken ze. "Als je voor langere tijd in een ander land gaat wonen, dan moet je de taal leren," zegt de eigenaar van een ICT-bureau uit India. "Wanneer je bij een feest komt, schakelt iedereen over op Nederlands. Ze praten wel Engels, maar het is heel anders dan in het Nederlands, niet zo diepgaand." Een Indiase kunstenaar vertelt dat ze via haar partner achter veel Nederlandse gebruiken is gekomen: "Het is interessant dat ik met een Nederlander ben getrouwd. Want daardoor heb ik de Nederlandse taal en gewoontes leren kennen. Bijvoorbeeld hoe het er op verjaardagen aan toe gaat, wat je bij Sinterklaas doet of als iemand bevallen is. Dat soort kleine rituelen. Ik heb twee vrienden die al heel lang in Nederland wonen, maar nog steeds 'expats' zijn. Ze leren namelijk nauwelijks wat over de Nederlandse cultuur omdat ze weinig Nederlandse vrienden hebben. Pas als je die hebt leer je de Nederlandse cultuur goed kennen."

9.1.3 Nederlandse partner

De aanwezigheid van een Nederlandse partner blijkt invloed te hebben op de toekomstmotieven van de respondenten. Door de aanwezigheid van een Nederlander zijn ze eerder van plan om zich in Amsterdam te vestigen en er daar te blijven wonen. "Wanneer ik geen Nederlandse partner zou hebben, had ik me niet hier gesetteld," vertelt een Indiase kunstenaar. "Ik had wel contact gehouden met Nederland via de Amsterdamse galerie waar ik mijn tentoonstelling had, maar ik zou hier niet zijn gaan wonen. Het is qua taal en cultuur zo'n stap verder dan India of Amerika." De invloed van een Nederlandse partner is een factor die niet alleen uitwerking heeft op de vestigingsmotieven, maar tevens op de blijfmotieven.

9.1.4 Woon- en leefklimaat

Het woon- leefklimaat is een kwaliteit die steeds bepalender wordt voor de internationale concurrentiepositie van een stad. Bedrijven kijken in toenemende mate naar de woonomstandigheden van het personeel om de bedrijfslocatie te bepalen. Bedrijven volgen steeds vaker het personeel, zoals Richard Florida (2003) in zijn creatieve klasse theorie heeft aangetoond. Het is dus belangrijk voor Amsterdam om haar woon- en leefklimaat op orde te hebben, indien zij tot de beste steden van Europa wil behoren. Dit uit zich zowel in tastbare als niet-tastbare aspecten: de openbare ruimte dient op orde te zijn, maar ook de cultuur en samenleving dienen voldoening te geven.

De respondenten zijn zonder uitzondering zeer positief over het woon- en leefklimaat van de hoofdstad. De tevredenheid valt te verklaren op basis van de woongeschiedenis van de respondenten. Alle respondenten reisden vanuit grote wereldsteden naar het kleinere Amsterdam; in iedere situatie was de stad waar men woonachtig was alvorens naar Nederland te migreren groter dan Amsterdam (zie tabel 9). Waar megasteden nadelige effecten met zich meebrengen wat betreft woon- en leefklimaat, onderscheidt een stad als Amsterdam zich met haar prettige openbare ruimte. Dit uit zich met name in de aspecten veiligheid, milieu en verkeer en vervoer. Het aantrekkelijke woon- en leefklimaat heeft grote invloed op de beslissing om in Amsterdam te blijven.

Tabel 9: Woonplaats van respondenten alvorens naar Amsterdam te migreren

Land	Woonplaats alvorens te migreren	Aantal inwoners	Aantal respondenten
<i>Brazilië</i>	Sao Paulo	10,3 miljoen	3
	Rio de Janeiro	6,2 miljoen	1
	Salvador	2,9 miljoen	1
	Recife	1,5 miljoen	1
<i>Rusland</i>	Moskou	11,5 miljoen	3
	Sint Petersburg	4,6 miljoen	1
	Rostov aan de Don	1,1 miljoen	1
<i>India</i>	Mumbai	16,4 miljoen	5
<i>China</i>	Beijing	19,6 miljoen	3
	Shanghai	23 miljoen	1
	Shenzhen	14 miljoen	1

Bron: Eigen bewerking (2011)

9.2 Tastbare factoren

Tastbare factoren spelen een grote rol binnen de beoordeling van het woon- en leefklimaat. Het zijn de zaken die visueel zichtbaar zijn en daarmee hebben ze een grote impact op het imago dat bij de migranten blijft hangen. Hoe denken de respondenten hierover?

9.2.1 Veiligheid

Amsterdam wordt door de respondenten als zeer veilig ervaren. Veiligheid is een aspect dat sterk meeweegt in de keuze voor een leefomgeving; de respondenten halen het onderwerp meerdere malen aan in de interviews. Met name Brazilianen hechten veel belang aan het aspect, getuige de slechte veiligheidssituatie in de Braziliaanse steden. Voor een Braziliaans gezin gaf de mate van veiligheid de doorslag om in Amsterdam te blijven: "We stonden op het punt om naar Brazilië terug te keren, toen ik in 2007 vertrok bij ABN Amro. Toch bleven we in

Amsterdam. Eén van de voornaamste redenen daarvoor was de veiligheid. Amsterdam is veel veiliger dan Sao Paulo, met name voor tieners. Onze twee opgroeiende dochters zouden in Brazilië niet zoveel vrijheid hebben als hier. Tieners willen uitgaan. In Sao Paulo lopen ze dan het risico 's avonds laat aangehouden of gekidnapt te worden, maar in Amsterdam kunnen we ze 's nachts gerust met de fiets over straat laten gaan." Aangezien de grote steden in de BRIC-landen een aanzienlijk grotere onveiligheid kennen dan in Amsterdam het geval is, wordt Amsterdam als een prettige stad ervaren door de BRIC-migrant.

Het is het gevoel van veiligheid dat de respondenten tevreden stelt, meer dan de objectieve veiligheid. Of Amsterdam ook daadwerkelijk veiliger is dan de steden van de herkomst in de BRIC-landen zal uit cijfers moeten blijken. "Over Nederlanders kan ik geen fout woord spreken," vertelt een Russische. "Zelfs als een man dronken is, weet je dat hij niet gevaarlijk is. Het voelt niet als gevaarlijk. Als je in Rusland laat op straat naar huis loopt, kun je beroofd of achtervolgd worden. Of in de metro kan iemand iets uit je tas stelen. Je hebt sterk het gevoel dat dat kan gebeuren. Hier zal dat vast ook wel plaatsvinden, maar je voelt je veel meer op je gemak. Het is vriendelijker en voelt niet gevaarlijk aan." Een Braziliaanse doet een soortgelijke uitspraak: "In Sao Paulo moet je veel alerter zijn. De deuren moeten op slot, de ramen dicht, 's nachts kun je niet alleen over straat en je moet niet op te donkere plaatsen komen. Hier in Amsterdam voel ik me veilig. Dat is belangrijk voor me, want ik voel me dan veel meer relaxt." Het gevoel van veiligheid werkt in grote mate door in het dagelijks leven van de individuele respondenten. Hiermee heeft dit aspect van het woon- en leefklimaat een grote impact op de tevredenheid.

9.2.2 Milieu

Ook op het punt van milieukwaliteit onderscheidt Amsterdam zich op positieve wijze. De stad wordt als zeer schoon en milieuvriendelijk ervaren. Iets waarover de BRIC-migrant verrast is. Het verhuizen van een grote metropool als Mumbai naar Amsterdam was voor een Indiase kunstenaar een ware cultuurshock. "Het was heel bijzonder. 'Wow, this is oxygen!' was het eerste dat ik dacht toen ik in Amsterdam was. Ik heb het nog steeds. Als ik hier naar buiten ga, ervaar ik pure, schone lucht. In Mumbai was het wel anders. Als ik er nu weer eens kom kan ik nauwelijks ademen, je voelt je benauwd. En een lawaai dat er daar is!" De respondenten nemen de slechte milieukwaliteit van de grote steden in de BRIC-landen voor lief, aangezien ze niet anders gewend zijn. Wanneer ze eenmaal in Amsterdam arriveren, stellen ze hun mening echter bij. Ze ervaren dat er een groot verschil is in milieukwaliteit. Dit uit zich in ervaringen zoals het citaat hierboven beschrijft.

De gunstige milieukwaliteit heeft een grote invloed op de blijfmotieven van de respondenten. Voor een Indiër is de staat van het milieu één van de voornaamste redenen om in de toekomst in Amsterdam te blijven wonen. "Ik wil hier blijven, voor langere tijd. Het is hier niet zo druk als in de grote steden. Er is minder vervuiling. Alle ontwikkelingslanden die nu opkomen, worden door hun groei steeds voller en creëren daardoor vervuilde lucht. In Amsterdam is het anders. Er is minder lawaai en het is hier nog open." Respondenten die op de hoogte zijn van de werkzaamheden van de gemeente Amsterdam, uiten hun respect voor het gevoerde beleid. Het is voor de respondenten duidelijk dat er zonder investeringen geen sprake is van een duurzame stad. Ze stellen dat er in Amsterdam veel beter met duurzaamheid wordt omgegaan dan in hun land van herkomst. "Amsterdam is een goed beschermde stad, met name op het gebied van milieubescherming," vertelt een Chinees. "Het beleid dat gevoerd wordt qua 'sustainable development' is erg goed. Om bijvoorbeeld op sommige gebieden geen auto's toe te staan. Het heeft de stad door de jaren heen duurzaam gehouden."

9.2.3 Openbaar vervoer

Het verkeer en vervoer in de stad kan tevens op waardering rekenen. Door Nederlanders wordt doorgaans de nodige kritiek geleverd op het openbaar vervoer. Bij de respondenten was die mening niet terug te horen. Het Amsterdamse en Nederlandse openbaar vervoer wordt door de BRIC-migrant juist opgehemeld. "Ik hoor Nederlanders vaak klagen over het openbaar vervoer. Maar ze weten niet wat echt slechte service is," vertelt een Braziliaanse die een Phd doet aan de Universiteit van Delft. "Het is in Amsterdam prima geregeld." Vrijwel alle respondenten beamen dit. Het openbaar vervoer in Amsterdam krijgt niets dan lof. "Het openbaar vervoer is briljant. Alles rijdt op tijd," vertelt een Russische, gespecialiseerd in rechten.

9.2.4 Fiets

Niet alleen het openbaar vervoer kan op lof rekenen. Ook de fiets wordt door de respondenten zeer gewaardeerd als vervoermiddel. "Je kunt je heel gemakkelijk in de stad verplaatsen," vertelt een Braziliaan. "Met het openbaar vervoer, maar vooral op de fiets." Het is het praktische aspect dat de fiets voor de respondenten zo geliefd maakt. "Het is heel handig dat je overal je fiets mee naartoe kunt nemen," zegt een Russische. "Ik reis veel rond en geniet ervan dat alles op mijn fiets te bereiken is. Dat ervaar ik als een luxe. Je wordt er gezond door en je bent in de natuur, het is een prettige manier van reizen." De mogelijkheid om met de fiets of te voet de stad te kunnen bereizen, wordt beschouwd als een 'unique selling point'. "Ik ben er trots op dat ik met de fiets alles af kan in Amsterdam," vertelt een Indiase kunstenaar. "Ik vind het fantastisch. Ik kan alles zonder auto doen, dat is heel bijzonder. Amsterdam is voor mij de nummer één stad vanwege het fietsen." Gecombineerd met haar kleinschaligheid en een openbare ruimte die grotendeels is afgestemd op het fietsen heeft Amsterdam een troef in handen waarmee zij zich kan onderscheiden van de concurrentie. De auto wordt nauwelijks genoemd door de respondenten, die vooral met het openbaar vervoer en de fiets te reizen.

Bij het aspect verkeer en vervoer komt de congruentie met de steden in de BRIC-landen nogmaals naar voren. Verkeer en vervoer wordt in de grote steden in de BRIC-landen vaak als een complete ramp ervaren, zo blijkt uit de gesprekken. "Het verkeer is mijn nummer één ergernis," beschrijft de eigenaar van een consultancybureau zijn ergernissen aan Sao Paulo. "Van een willekeurig punt in de stad naar een ander willekeurig punt heb je minstens een uur reistijd. En dat komt niet door de afstand, maar door het verkeer dat altijd vaststaat. Het maakt het leven er erg moeilijk." Ook in Moskou loopt het verkeer niet soepel, volgens een Russische advocate: "De files zijn killing. Een auto zou je vrijheid moeten geven, maar elke dag kost het je uren om van de ene naar de andere plaats te komen, ongeacht je richting en afstand. De files beginnen om vijf uur 's ochtends en stoppen om één uur 's nachts. De stad is constant geblokkeerd. Voor de bussen en trams zijn geen aparte banen, dus je staat ook dan in de file. Alleen het metrosysteem werkt perfect, maar door het grote aantal reizigers moet je soms wachten tot het tweede of derde voertuig voor je mee kunt." Vergeleken met de omstandigheden in de BRIC-landen voelt het Amsterdamse verkeer en vervoer aan als een paradijs.

9.2.5 Kleinschaligheid

Gezien bovenstaande kwaliteiten, lijkt Amsterdam te profiteren van haar kleinschaligheid, die aan de basis ligt van de gunstige waardering van het woon- en leefklimaat. De goede bereikbaarheid, schone lucht en veilige omgeving maken het prettig vertoeven. Gecombineerd met een arsenaal aan hoogwaardige voorzieningen wordt Amsterdam beschouwd als een

'internationaal dorp'. Amsterdam bezit de faciliteiten van een internationale stad, maar voelt aan als een dorp. "De schaal van Amsterdam is heel prettig: klein en provinciaal, maar toch ook een wereldstad," vertelt een Indiase. Een Chinees zegt: "Het is een topstad om te wonen. Het heeft het gevoel van een dorp, dat is heel bijzonder. Je hebt alles, het is internationaal en toch heel gezellig."

De respondenten weten dat elders betere opties zijn qua arbeidscarrière – wat betreft inkomensniveau en functie - maar dat soortgelijke levensomstandigheden schaars zijn. Aangezien de arbeidsmogelijkheden nog altijd op een acceptabel niveau liggen, slaat de wijzer uit in het voordeel van Amsterdam. Zo vertelt een Russische advocate: "De kans is heel groot dat we hier blijven. Er zijn namelijk zoveel faciliteiten hier en de infrastructuur is perfect. Er is een zwembad op vijf minuten lopen, er zijn verschillende sportfaciliteiten, twee supermarkten op twee minuten wandelen, veel cafés en restaurants en een dierenarts voor onze kat. We worden er lui van, maar het is zo makkelijk." Het citaat geeft blijk van een gedragsbeslissing, aansluitend bij de behaviorale theorie van Rossi (Rossi, 1955). De respondent heeft de wens om naar Hong Kong te verhuizen, maar de investeringen afwegend besluit ze in Amsterdam te blijven.

9.2.6 Provinciaal

Toch dient Amsterdam ervoor te waken om niet te verzanden in het provinciale. Hoewel het 'internationale dorpsklimaat' een kracht is, kan dit doorslaan in het negatieve. Het wordt namelijk al snel te saai voor de respondenten, die de grootste steden ter wereld gewend zijn. "Amsterdam is een mooie stad, maar ik mis de 'drive' hier. We willen misschien naar Hong Kong gaan. Er is een goede kans om daar werk te vinden en het is een andere wereld, meer 'thrilling'. Het leven is hier te stabiel en gesetteld. Het kan nogal saai zijn," meent een Russische advocate. De meest tastbare uiting van het provinciale zijn de openingstijden van de winkels. "In Moskou, maar ook Amerika, zijn de winkels 24/7 open. Je kunt naar een boekenwinkel gaan om vier uur 's nachts. Je kunt naar de sportschool gaan of naar de kapper, wat je maar wilt. Het maakt niet uit hoe laat het is," beschrijft een andere Russische. "Maar hier sluit alles al om zes uur, als ik nog aan het werk ben. Het is vervelend; in het weekend moet ik langs bij de bank en sla ik boodschappen in voor de hele week." Het winkelbestand voldoet met haar openingstijden dus niet aan dat van een internationale stad, wat Amsterdam ambieert te zijn.

De wrijving tussen het provinciale en internationale uit zich ook in de woonlocatie van de respondenten. Het merendeel van de ondervraagden woont in de binnenstad en zou nergens anders willen wonen. De woonwensen van de BRIC-migrant komen hiermee overeen met die van de hoogopgeleide Amsterdammer in het algemeen. Uit het onderzoek 'A'dam en E.V.A. zoeken een woning; de Monitor Creatieve Kennisstad 2010' komt namelijk naar voren dat de Amsterdamse kenniswerker de voorkeur geeft aan een woning binnen de Ring A10 en daarmee meer tevreden is dan een woning buiten de Ring A10 (Van Baaren et al., 2011). De hoge eisen die de BRIC-migranten stellen op het gebied van het woonmilieu zijn grotendeels te verklaren op basis van hun woongeschiedenis. De binnenstad is aantrekkelijk, maar vergeleken met de megasteden in de BRIC-landen is alles daarbuiten te rustig en saai.

9.2.7 Woningmarkt

Klachten over de woningmarkt zijn in de gesprekken opvallend weinig naar voren gekomen. De respondenten bleken grotendeels uit koopkrachtige personen te bestaan, die wisten te bemachtigen wat ze wilden: een woning in de binnenstad van Amsterdam. De minder

koopkrachtigen berustten in hun situatie en beschouwden de situatie op de Amsterdamse woningmarkt niet als zorgwekkend. Hiervoor werd als argument aangevoerd dat de situatie in andere grote steden (zoals Berlijn en Parijs) soortgelijk was en de krappe woningmarkt een fenomeen is van de succesvolle stad. Toch neemt dit niet weg dat er problemen zijn op de Amsterdamse woningmarkt. In een recent gepubliceerd onderzoek benadrukken de Raden voor de leefomgeving en infrastructuur dat middeninkomensgroepen onder druk komen te staan op de woningmarkt. Zij kunnen lastig aan een huurwoning komen, terwijl het budget voor een koopwoning tekort schiet (Raden voor de leefomgeving en infrastructuur, 2011). Het is waarschijnlijk dat de startende en minder koopkrachtige kennismigranten deze problemen zullen ervaren.

9.3 Niet-tastbare factoren

Naast tastbare factoren spelen niet-tastbare factoren een rol binnen de beoordeling van het wonen en leven in Amsterdam. Hoe is de omgang met de samenleving; het contact met de mensen op straat en op de werkvloer?

9.3.1 Directheid

Over Nederlanders wordt vaak gezegd dat ze open en direct zijn. De openheid zou bijdragen aan de vriendelijkheid van het Nederlandse volk en maken dat men zich er eerder thuis voelt. Op basis van de interviews blijkt echter dat van die openheid weinig terug te vinden is. Nederlanders worden daarentegen als direct ervaren, een punt waar de respondenten aan hebben moeten wennen. Toch waarderen ze de directheid na verloop van tijd, aangezien die goed aansluit bij de aard van een hoogopgeleide. "In het begin kon ik het niet begrijpen. Ik dacht dat mensen onbeleefd tegen me waren, 'rude'," vertelt een Russische gespecialiseerd in rechten. "Maar na een paar maanden besepte ik dat ze niet onbeleefd waren, maar recht-door-zee, 'straightforward'. Ik waardeer het nu. Het is makkelijk, je kunt meteen overgaan tot zaken die ertoe doen."

Een Braziliaan, eigenaar van een consultancybureau, verklaart waarom de directheid goed bij de hoogopgeleide BRIC-migrant past: "De BRIC-landen kennen allen een collectivistische maatschappij, waarbij de mening van de groep telt. Je drukt je persoonlijke mening niet uit, omdat die de groepsverhoudingen kan verstoren. Mensen vermijden constant de confrontatie. Maar in Nederland, een individualistische maatschappij, uit ieder zijn persoonlijke mening. Je kunt iemands autoriteit confronteren door je mening uit te drukken en daarvoor word je niet gestraft." Nederland kent een maatschappij waarin hoogopgeleiden goed hun kennis en creativiteit kwijt kunnen. Waarden die ze in de BRIC-landen niet volledig kunnen uitdrukken. De Nederlandse samenleving is er één waar het hoogopgeleide individu goed tot zijn recht komt. Er kan misschien zelfs gesteld worden dat de migranten zich bevrijd voelen van de collectivistische BRIC-maatschappijen, waar ze hun mening vaak voor zich dienen te houden en beoordeeld worden op machtskenmerken. Deze constatering is opvallend, aangezien de directheid van de Nederlander in tot nu toe gepubliceerde onderzoeken als bot wordt beoordeeld door expats. Een toonaangevend item van het tv-programma Nova typeerde de Nederlander als 'bot, onbeleefd en ongastvrij' (NovaTv, 2008). De respondenten hebben hier dus een duidelijk andere mening over. De individueel gerichte houding van hoogopgeleiden in combinatie met de collectivistische maatschappij van de BRIC-landen lijkt hierin de bepalende factor te zijn.

9.3.2 Openheid

Nederlanders worden echter minder open beoordeeld dan de BRIC-migranten van tevoren gedacht hadden. Volgens de respondenten tonen Nederlanders hun openheid niet snel. Ze kunnen wel degelijk open zijn, maar die openheid uit zich alleen wanneer je ze goed kent. Is er geen connectie, dan is van openheid geen sprake; de individuele maatschappij maakt dat Nederlanders sterk aan hun privacy gehecht zijn. "Nederlanders zijn niet open over wat ze doen," vertelt een Braziliaanse kunstenares. "Daardoor heb je het idee dat je niet begrepen wordt als buitenlander, niet gewaardeerd om de kennis die je meebrengt. Buitenlanders krijgen hier goede kansen en kunnen hier mooie dingen doen. Maar dat heb je nooit direct, eerst gaat er lange tijd overheen met het opzetten van connecties." Het zijn vooral de Brazilianen die moeite hebben met het weinig open karakter van de Nederlanders. In eigen land zijn ze een warme, open en toegankelijke cultuur gewend. "Mensen in Brazilië zijn meer open en behulpzaam," vertelt de medewerkster van een consultancybureau. "Als je iets nodig hebt hoef je het soms niet eens te vragen. Mensen letten op je en zien het als je hulp nodig hebt. In Nederland is het andersom: hier bewaken mensen hun privacy. De aanname is dat als je iets nodig hebt, je daarom vraagt. Dus als je er niet naar vraagt, dan heb je het niet nodig. Wanneer je niet weet hoe je iets moet vragen of als je verlegen bent, is dat erg lastig."

De respondenten weten op den duur te wennen aan de situatie, zo vertellen ze. Met hun doorzettingsvermogen en kennisniveau weten ze zich aan te passen. De vraag is echter of dit voor alle migranten uit de BRIC-landen geldt. Diverse respondenten zeggen dat vrienden van hen moeite hebben met de directe cultuur van de Nederlanders. Dit kan ertoe leiden dat ze zich niet in Nederland thuis voelen en besluiten te vertrekken. Het is een punt waar Amsterdam rekening mee dient te houden. Serviceverlening gericht op de migrant kan hier een positieve draai aan geven.

9.3.3 Gelijkheid

Een punt van tevredenheid dat door de respondenten vaak wordt genoemd, is de gelijkheid die er in Nederland is. In de Nederlandse maatschappij wordt ieder individu als gelijke beschouwd, terwijl dit in de BRIC-landen niet altijd het geval is. "Je hoeft er niet belangrijk uit te zien om gelijk behandeld te worden," zegt de eigenaar van een consultancybureau. "In Brazilië moet je je formeel kleden als je gerespecteerd wilt worden: mensen denken dat je belangrijk bent en behandelen je goed. Maar wanneer je in een sportshirt, bermuda en slippers aankomt, behandelen ze je als vuil. Hier kun je in alles gekleed gaan. Pak of bermuda, je wordt met hetzelfde respect behandeld." Respect in de BRIC-landen berust op geforceerde redenen, terwijl respect in Nederland berust op persoonlijke kwaliteiten. Men wordt hier beoordeeld op zijn of haar kennis, niet op de persoon erachter. Het maakt dat de kennismigrant beter tot zijn recht komt.

9.3.4 Multiculturele samenleving

Amsterdam wordt vaak aangemerkt als 'multiculturele stad' Maar liefst 178 verschillende nationaliteiten zijn er woonachtig en Amsterdam is hiermee de stad met de meeste nationaliteiten ter wereld (Gemeente Amsterdam, 2010). De respondenten beschouwen de multiculturele aard als een kracht van Amsterdam. Een Indiase kunstenares vertelt er het volgende over: "In Amsterdam, in de stad, kan ik anoniem zijn. Dat geeft me een prettig gevoel. Zodra ik buiten Amsterdam kom, zoals in Almere, ben ik me ervan bewust dat ik allochtoon ben. Mensen kijken dan naar me, wat ik in Amsterdam nooit heb." Het multiculturele, internationale karakter maakt tevens dat in Amsterdam gemakkelijk contact

kan worden gelegd met andere (kennis)migranten en internationals. "Het is een multiculturele samenleving met expats van over de hele wereld," vertelt een Russische. "Den Haag heeft ook veel expats, maar vooral in een bepaalde categorie, vanuit ambassades en internationale organisaties. Hier in Amsterdam heb je meer studenten en toeristen, het is gevarieerder. En dat is prettig."

Het multiculturele klimaat kan op veel tevredenheid rekenen, maar wordt niet in alle gevallen gewaardeerd. Multiculturalisme wordt positief beoordeeld in de zin van het internationale: Amsterdam als zijnde een kosmopolitische stad met wereldburgers. Op migranten die zich niet aan de Nederlandse cultuur aanpassen, zijn de respondenten echter zeer kritisch. "Je komt soms rare mensen tegen, qua etniciteit," vertelt een Russische masterstudente over haar woonomgeving in Oud-West. "In cafés hangen die mensen tot heel laat rond." "Ik hou niet van andere buitenlanders in de buurt, die hun troep op straat gooien. Het is een slecht teken van integratie," zegt een Braziliaanse, afgestudeerd in ICT. "En ik heb er een hekel aan als ze klagen over het land waar ze wonen. Ben je niet tevreden, dan moet je maar ergens anders heengaan." De respondenten tonen zich streng tegenover andere migranten. Ze vinden dat ze zich net zo dienen te gedragen als zij doen en maken zich er druk om als dit niet gebeurt. De multiculturele samenleving is volgens de respondenten prima, maar het dient wel zo te zijn dat iedereen zich aanpast en inzet toont. Personen die dit niet doen kunnen bij de BRIC-migrant niet op respect rekenen.

9.3.5 Dynamiek

In de interviews is de respondenten gevraagd naar hun meest ideale woonplaats om meer inzicht te krijgen in de toekomstmotieven. Enerzijds geven de antwoorden een goed beeld van het type steden dat de respondenten overwegen, anderzijds kunnen de antwoorden als inleiding dienen voor concrete migratieplannen. Als ideale woonplaats worden net als bij de vestigingsmotieven de grote namen genoemd. Vrijwel alle respondenten noemen Londen, Parijs of New York, waarmee de natuurlijke aantrekkingskracht van de steden opnieuw naar voren komt. De steden worden geliefd om hun kosmopolitische, dynamische imago. Er gebeurt veel, zowel op het arbeidsvlak als de leefsituatie, wat men gewend is van de grote steden in de BRIC-landen. Daarnaast bezitten de steden het gewenste westerse klimaat, wat de BRIC-landen ontberen. "Ik vind New York geweldig," vertelt een Indiase kunstenares. "Het roept beelden op van mijn eigen stad Bombay. Dat drukke vind ik leuk, de dynamiek die ik mis in Amsterdam." Een Indiër vertelt: "In Europa zou ik naast Amsterdam alleen Londen overwegen. Londen biedt de juiste balans tussen goede carrièrekansen en een goede lifestyle." Ook Parijs wordt vaak genoemd, op basis van haar atmosfeer. "Ik hou erg van Parijs. De sfeer is er erg goed. Vriendelijk, romantisch," vertelt een Braziliaan. "Ik hou ook van Londen, maar niet zoveel als Parijs. In Parijs genieten de mensen van hun leven en dat is me erg waardevol. Er heerst een 'verwelkomende atmosfeer' wanneer je een bar binnengaat. In Londen heb je altijd veel competitie en concurrentie. En dat zie je terug in de vorm van gevechten op straat."

De voorkeur voor dynamische steden sluit aan bij het 'uitrolmodel' dat de gemeente Amsterdam presenteert in de recent gepubliceerde Structuurvisie 2040. Met het 'uitrolmodel' wil de gemeente Amsterdam het levendige woonmilieu van de Amsterdamse binnenstad doortrekken naar gebieden buiten de Ring A10. Uit de gegeven antwoorden van de respondenten blijkt deze keuze een verantwoorde te zijn, die op positieve geluiden kan rekenen.

9.4 Retourmigratie

Uit de interviews komen in enkele gevallen patronen van retourmigratie naar voren. 'Retourmigratie' is een relatief recent begrip, dat in 2006 werd geïntroduceerd door AnnaLee Saxenian in haar boek *The New Argonauts: Regional Advantage in a Global Economy*. Het boek beschrijft het migratieproces waarbij een migrant na het genieten van een opleiding en/of werkervaring terugkeert naar het moederland om met de opgedane kennis bij te dragen aan de economie (Saxenian, 2006). De situatie van enkele respondenten komt overeen met het patroon van retourmigratie. Sommigen van hen hebben opties op een baan in het moederland open gehouden, anderen geven aan terug te willen keren vanwege familie. Toch zijn patronen van retourmigratie minder naar voren gekomen dan verwacht, op basis van de literatuur van Saxenian. De respondenten zijn afkomstig uit landen die Saxenian nadrukkelijk naar voren haalt waar het om retourmigratie gaat (China en India), maar toch komen uit de interviews slechts enkele personen naar voren die aan het patroon voldoen. Een mogelijke verklaring is het verschil in leefklimaat tussen de twee landen. In veel gevallen is er geen behoefte om naar het herkomstland terug te keren, vanwege de mindere situatie wat betreft het woon- en leefklimaat. Daarnaast zijn er mogelijkheden tot het vervullen van een transnationale functie. Een groot deel van de respondenten vervult een dergelijke arbeidsfunctie, zoals een advocate die het contact met haar herkomstland onderhoudt of een bankier die de financiële markt van haar herkomstland monitort.

De respondenten beschrijven dat het kunnen vervullen van dergelijke functies veel voldoening geeft. Naast een bijdrage te kunnen leveren aan het herkomstland, hebben ze namelijk tevens een grote behoefte om bij te dragen aan het gastland. Beide belangen kunnen op deze wijze bediend worden. Vanuit Nederlandse bedrijven is er behoefte aan werknemers die de brug tussen landen kunnen slaan, zo blijkt uit de situatie van een Russische. "Een bedrijf uit Nijmegen had een stageverzoek naar de universiteit van Sint Petersburg gestuurd. Ik heb daarop gereageerd en moest online een aantal sollicitatierondes afleggen via Skype. Op basis daarvan kreeg ik de stage. Vervolgens moesten er allerlei documenten worden geregeld, wat het bedrijf veel geld kostte. Na anderhalve maand kon ik in Nijmegen aan de slag. Toen ik er een half jaar werkte wilden ze mijn contract verlengen, ik haalde veel klanten binnen. Maar dat mocht niet van de IND. Voor mijn baas was het heel belangrijk dat hij een persoon had die niet alleen Russisch sprak, maar ook in Rusland woonde en de Russische markt kende. Want er zijn wel veel Russisch sprekenden in Nederland, maar die zijn al lang gemigreerd. Zij weten niets tot weinig van de huidige situatie in Rusland." Het zich begeven tussen twee landen is voor de respondenten niet enkel een economische kwestie. Vanuit de gesprekken komt een duidelijke behoefte naar voren om als vertegenwoordiger op te treden van zowel het gast- als herkomstland. "Ik probeer het van twee kanten te bekijken," gaat een Chinese op dit onderwerp in. "De leuke dingen van Nederland probeer ik aan de nieuwkomers uit China te vertellen. En ik probeer Nederlanders te overtuigen hoe China echt is; niet alleen het kritische en negatieve."

9.5 Lessen voor Amsterdam

Amsterdam weet de respondenten aan zich te binden met gunstige carrièremogelijkheden en bovenal een prima woon- en leefklimaat. Vergeleken met de megasteden in de BRIC-landen, is Amsterdam een oase van rust, schone lucht en veiligheid, aangevuld met internationale voorzieningen. De kleinschaligheid van Amsterdam is naar voren gekomen als een krachtig aspect. Hoewel er weinig reden tot zorgen lijkt, breken er voor Amsterdam belangrijke tijden aan. De stad hinkt op twee gedachten; enerzijds wordt ze ervaren als een dorp, met de

bijbehorende rust en kleinschaligheid; anderzijds ontwikkelt ze zich steeds meer als een internationale metropool, aangestuurd door een toenemend aantal buitenlandse bedrijven en -migranten. Wanneer het aantal buitenlandse bedrijven en -migranten blijft stijgen, zal er een grote druk op de stad komen te staan. Een toenemend aantal internationale inwoners, toeristen en bedrijven zal een toenemende internationale focus met zich meebrengen. Het dorpskarakter zal hieronder leiden. In hoeverre zal dit overeind blijven en hoeveel waarde hecht Amsterdam hieraan? Het zal de nodige hoofdbreken opleveren om de balans tussen deze twee aspecten te bepalen. Het 'internationale dorp' is een paradox die om nadere verdieping vraagt.

9.6 Maatregelen ter verbetering

Vanuit de gesprekken zijn verschillende maatregelen naar voren gekomen die toegepast kunnen worden om het kennismigranten meer naar hun zin te maken. Door deze maatregelen ter hand te nemen, kan de gemeente Amsterdam meer kennismigranten aan zich binden. De openingstijden van winkels zijn door de respondenten het meest genoemd als punt van verbetering. De migranten ergeren zich aan de beperkte openingstijden, waardoor ze weinig tot geen tijd hebben om na werktijd aankopen te doen. "Het levert me stress op. Ik moet nadenken hoe laat de winkel nog open is en dit afstemmen met mijn werktijd. In Rusland kon ik onbezorgd leven en op elk moment de deur uitgaan om iets te kopen," zegt een Russische. Op dit vlak komt Amsterdam niet tegemoet aan het imago van een internationale stad. Of de beperkte openingstijden ook daadwerkelijk effect hebben op vestigings- en blijfmotieven daarover valt te discussiëren, maar er kan geconstateerd worden dat Amsterdam negatiever wordt beschouwd dan veel van haar concurrenten (Londen, Parijs, Barcelona) waar de openingstijden aanzienlijk ruimer zijn.

Een tweede punt van verbetering uit zich in de informatievoorziening. De BRIC-migranten vragen om meer Engelstalige informatie en wensen alle nuttige informatie voor migranten op een centrale plaats te kunnen raadplegen. "Met de belastingformulieren hebben we veel problemen," vertelt de dame van een Chinees ouder echtpaar. "Het beleid is dat de medewerkers van de Belastingdienst je alleen in het Nederlands te woord kunnen staan en je ontvangt vervolgens ook antwoord in het Nederlands. Ik snap dat niet. Hoe moet dat voor migranten die zich hier niet voor langere tijd willen vestigen en dus geen Nederlands willen leren?" "Ik krijg vaak brieven van de gemeente in het Nederlands. Die kan ik niet lezen en dus gooi ik ze weg," zegt een Indiase masterstudent." Een tekort aan Engelstalige informatie leidt er dus toe dat bepaalde boodschappen niet aankomen bij de BRIC-migranten. "Je hebt over elk punt wel een hoop informatie, maar nergens staat het gebundeld. Het zou heel handig zijn als er een website wordt opgezet met alle informatie voor expats," vertelt een Russische rechtenspecialiste. Door bestaande informatie te bundelen en in het Engels beschikbaar te stellen, kan Amsterdam een stap voorwaarts zetten. Op dit moment is het voor de respondenten onduidelijk waar zij de hun gewenste informatie vandaan kunnen halen.

Tenslotte wijzen de respondenten op het belang van een persoonlijke benadering. Als vertegenwoordigers van opkomende naties vinden ze dat ze een aparte behandeling verdienen. Ze hebben die echter niet ervaren bij het integreren in Amsterdam en bij sommige respondenten is dit negatieve beeld blijven hangen. "Twee jaar geleden heb ik besloten om een Nederlands paspoort aan te vragen, na een lange periode van twijfel," vertelt een Indiase. "Ik onderging toen een soort van ceremonie, waarbij je een eed moest afleggen. Dat vond ik op zich leuk, maar ik vond het niet leuk dat je daarin min of meer je verleden en afkomst moest ontkennen. Ik heb hier altijd het gevoel gehad dat je je achtergrond achter je moet laten. Maar dat vind ik niet nodig. Ik vind dat je een heel goede tweede burger kunt worden van een land.

Je kiest toch ook niet voor je vader of je moeder? Ik vind het raar dat je een keuze moet maken voor een land. Het zou juist bijzonder gevonden moeten worden waar je vandaan komt en dat daar bovenop nog eens je Nederlandschap komt. Dán geef je er een positieve draai aan." De respondenten vragen in meerdere gevallen om een meer open benadering. Een handreiking richting de cultuur van het herkomstland is gewenst. "Culturele integratie is heel belangrijk," vertelt een Braziliaanse, medewerkster bij een consultancybureau. "Je moet je eigen identiteit kunnen behouden en je eigen cultuur kunnen uitdragen. En soms mis ik dat nog wel bij de Nederlandse benadering." "Iedere persoon is anders, iedere cultuur is anders en iedereen heeft een andere achtergrond," concludeert een Braziliaanse kunstenares. "Dat vraagt om een persoonlijke aanpak, behandel niet iedereen op dezelfde wijze.

10. Deskundigen aan het woord

Om de waarde van het onderzoek te vergroten, is een tweetal deskundigen geraadpleegd om de onderzoeksuitkomsten te duiden. Het gaat om Godfried Engbersen, hoogleraar Sociologie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam en een medewerker van het Amsterdams Expatcenter (op verzoek van de medewerker wordt de naam en functie van deze medewerker niet weergegeven). De twee hebben hun reactie gegeven op de onderzoeksresultaten, evenals hun mening over het onderwerp in het algemeen. Per deelgebied worden de onderzoeksresultaten afgezet tegen de mening van de deskundigen.

10.1 Vestigingsmotieven

Engbersen

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat Amsterdam een opkomende stad is wat betreft het aantal (kennis)migranten uit de BRIC-landen. Professor Engbersen stelt dat dit een positieve ontwikkeling is: "Een stedelijke economie als Amsterdam is gebaat bij hoogopgeleide migranten. Voor een vitale arbeidsmarkt heb je de juiste mensen nodig. Wanneer je met bepaalde sectoren in de economie mee wilt doen in de 'Battle of Brains', dan moet je die brains in huis halen." Op basis van de interviews bleek dat de vestiging van die hoogopgeleiden plaatsvindt op een groot aantal verschillende manieren. Sommigen komen naar Amsterdam op het toppunt van hun arbeidscarrière, anderen gaan naar Amsterdam om te studeren en anderen reizen mee met hun partner. Dit brengt een grote diversiteit aan personen naar de stad; jong en oud, beperkt in financiële middelen of ruim voorzien in financiële middelen. Deze dynamiek neemt een grote druk op de woningmarkt met zich mee, stelt Engbersen. "Het lijkt me een grote uitdaging hoe Amsterdam, met haar dure huisvesting, deze mensen gaat inpassen in de stad wat betreft woningmarkt." Zorgen over de situatie maakt hij zich echter niet. Net als veel van de respondenten doet hij de situatie af als die van een grote wereldstad. "Hetzelfde zie je in Londen en New York. Hoe kun je jonge mensen betaalbare huisvesting bieden? Dat is een natuurlijke dynamiek, die normaal is in de klassieke steden. Dynamiek, vitaliteit en competitie, naar mijn overtuiging is dat goed voor een stad."

Engbersen onderschrijft het belang van toerisme voor de imagovorming van Amsterdam. "Je wilt ook graag in New York gaan wonen als je tussen de wolkenkrabbers van Manhattan verliefd bent geworden," geeft hij als voorbeeld. "Het gaat om het decor. En Amsterdam beantwoordt direct aan een bepaald decor dat je in je hoofd hebt. Amsterdam is een beeldschone stad." Het investeren in toerisme en campagnes ter promotie van het imago wordt door Engbersen dan ook gezien als een waardevolle investering. "Amsterdam heeft een internationaal klimaat. Het is zeer internationaal georiënteerd en dat is iets wat aanspreekt."

Om meer kennismigranten aan Nederland te binden, heeft de nationale overheid sinds 2010 een speciale regeling voor kennismigranten in het leven geroepen. Het betreft een switch in beleid, waarbij de hoogopgeleide migrant via financiële voordelen wordt bevoordeeld. Kennismigranten kunnen zo sneller instromen in de Nederlandse economie. Engbersen benadrukt dat het ingezette beleid van ongekend belang is voor de Nederlandse economie. "Nederland is nooit een aantrekkelijk land geweest voor specifieke groepen kennismigranten, zoals jongere mensen. Uit het rapport van de ACVZ (Adviescommissie voor de Vreemdelingenzaken) bleek dat Nederland onder het Europees gemiddelde zat. Een move qua beleid om die groepen binnen te halen is van belang." Het ACVZ-rapport wijt de ondergemiddelde prestaties van Nederland onder andere aan de starre regels die de overheid lange tijd stelde. Zo was tot 2004 een Tewerkstellingsvergunning verplicht om als

kennismigrant het land aan te doen (ACVZ, 2004). Engbersen ziet vooral de jonge kennismigranten – studenten – als belangrijke focusgroep. “Vorm een beleid aangaande de universiteiten. Daar studeren mensen af, beslis wie je daarvan wilt houden in je stad. In Rotterdam zetten ze daar nu zwaar op in, door de beste afgestudeerden huisvesting aan te bieden.”

Medewerker Expatcenter

Het Amsterdams Expatcenter draagt zorg voor de vergunning- en informatieverstrekking voor kennismigranten in Amsterdam en omliggende gemeenten. Het maakt het bedrijven en hun kennismigranten gemakkelijk door een aantal overheidsdiensten gebundeld aan te bieden, zoals de verstrekking van een verblijfsvergunning en de gemeentelijke inschrijving. Om werknemers van de diensten van het Expatcenter gebruik te laten nemen, dienen bedrijven een convenant met de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) af te sluiten. Deze werkwijze blijkt slecht aan te sluiten bij de vestigingsmotieven die in het onderzoek naar voren kwamen. Migranten die op eigen initiatief naar Amsterdam gaan, kunnen namelijk niet van alle diensten van het Expatcenter gebruik maken. Hetzelfde geldt voor migranten van bedrijven die niet bij het IND zijn aangesloten. Deze migranten zijn vrij om informatie te verkrijgen bij het Expatcenter, maar een behandeling waarbij overheidsdiensten gebundeld worden aangeboden, is niet mogelijk. Er kan dus gesteld worden dat het Expatcenter geen volledige dekking levert voor de kennismigranten die Amsterdam aandoen. Toch zit er enige verbetering in de zaak. “Sinds juni 2010 bieden we onze diensten ook aan wetenschappelijke onderzoekers aan,” vertelt de medewerker van het Expatcenter. Een belangrijke verbetering, aangezien vanuit het onderzoek is gebleken dat migranten die Amsterdam voor onderwijs aandoen voor meerdere jaren van waarde zijn voor de stad.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat Amsterdam een gezonde verdeling kent wat betreft het aantal migranten uit de vier BRIC-landen. Enkel Brazilië bleef licht achter wat betreft migratiecijfers. Op basis van de cijfers van het Expatcenter is echter een ander beeld zichtbaar. De medewerker vertelt dat India voor het Expatcenter het belangrijkste land is. “We zien India overduidelijk als onze belangrijkste leverancier,” vertelt deze. “Het aantal personen uit India dat we hier jaarlijks aan de balie hebben, stijgt ver boven de rest uit.” De grote vertegenwoordiging van Indiërs is goed te zien in tabel 10, die het aantal klanten van het Expatcenter per nationaliteit weergeeft. De oververtegenwoordiging van India valt te verklaren door een groot bedrijf dat zich in de Amsterdamse regio heeft gevestigd: Tata. “Tata is voor ons verreweg de grootste klant,” verklaart de medewerker. “Tata stuurt al haar werknemers naar ons toe en dat zijn heel wat Indiërs.” De gegevens van het Expatcenter kunnen niet als objectief verificatiemateriaal worden gehanteerd, aangezien ze slechts een beperkt deel van het aantal kennismigranten in de Amsterdamse regio in beeld brengt. Wel tonen de cijfers aan dat Indiase bedrijven ruim vertegenwoordigd zijn wat betreft internationale bedrijvigheid in Amsterdam. India is een land waar Amsterdam de ogen voor open dient te houden, zeker wat betreft migranten die met een bedrijf meekomen.

Tabel 10: Top-20 nationaliteiten naar het aantal inschrijvingen bij het Amsterdams Expatcenter in 2010

Nationaliteit	Inschrijvingen
India	1040
Verenigde Staten van Amerika	567
Verenigd Koninkrijk	455
Japan	403
Frankrijk	203
Duitsland	197
Zuid-Korea	131
China	120
Italië	107
Turkije	98
Roemenië	90
Australië	88
Spanje	80
Rusland	79
Canada	72
Hongarije	49
Brazilië	48
Polen	47
Oekraïne	47
Mexico	37

Bron: Expatcenter Amsterdam (2011)

10.2 Blijfmotieven

Engbersen

Amsterdam kent een gunstig woon- en leefklimaat, zo bleek uit het onderzoek. Het karakter van een 'internationaal dorp' wordt door de BRIC-migrant zeer gewaardeerd; rustig, bereikbaar en schoon, met alle internationale voorzieningen. Engbersen stelt dat het dorpse karakter een aspect is waarmee de stad zich gunstig onderscheidt van de concurrentie. "Dat dorpse zie ik als een belangrijke 'asset' van Amsterdam. Het met je fiets naar het werk kunnen, alles dichtbij, vriendelijke scholen." Amsterdam is niet zomaar een 'dorp', het is het 'dorp' met de meeste nationaliteiten ter wereld. Dat multiculturele karakter beschouwt Engbersen tevens als een grote kracht van Amsterdam. "Het geeft een geweldige bijdrage aan een open economie als de Nederlandse. Je hebt daardoor een super diverse stad. Ook dat is een 'asset' die aantrekkingskracht vormt voor Amsterdam. En bovendien bijdraagt aan de aard van de stedelijke arbeidsmarkt; je hebt die mensen nodig."

Engbersen stelt dat de multiculturele aard leidt tot het ontstaan van lokale culturele gemeenschappen. Binnen de stad zouden verschillende subculturen ontstaan. Met de name de Brazilianen zijn volgens Engbersen bekwaam in het stichten van een eigen gemeenschap. "In Amsterdam heb je ontwikkelde Braziliaanse en Russische gemeenschappen," benadrukt hij. "Je hebt allerlei Braziliaanse verenigingen. Het interessante is dat Amsterdam een 'wereld' is waar je je met Engels kunt redden, maar daarbij ook nog eens een eigen gemeenschappen hebt." De uitspraken van Engbersen komen echter niet volledig terug in de onderzoeksuitkomsten. Slechts een enkele Braziliaanse respondent vertelde intensief opgenomen te zijn in de Braziliaanse gemeenschap, bij de Russen was dit bij geen enkele respondent het geval. De geïnterviewde migranten kwamen naar voren als personen met een divers internationaal palet

aan contacten. Enkele malen werd nadrukkelijk gesteld dat contact met landgenoten zoveel mogelijk werd vermeden, omdat men internationale ervaring wilde opdoen. Vanuit het gesprek met de medewerker van het Expatcenter en een interview met een Indiase migrant werd duidelijk dat sprake is van een grote Indiase gemeenschap in Amstelveen. De geïnterviewde Indiërs gaven echter aan zich niet in deze gemeenschap te begeven. Het standaardmodel van groepering in lokale gemeenschappen, is bij de respondenten dus niet naar voren gekomen.

Het bleek dat de Nederlandse taal geen voorwaarde is voor de BRIC-migranten om in de Amsterdamse samenleving te kunnen functioneren. Uit de interviews werd zelfs duidelijk dat het mogelijk is om alleen met Engels af te kunnen. Deze constatering hangt in grote mate samen met de aard van de economie, meent Engbersen. "Dat de noodzaak niet groot is om Nederlands te spreken, houdt in dat dat economisch ook niet zo is. De grootste incentive om Nederlands te spreken is namelijk omdat je het nodig hebt op de arbeidsmarkt." Het benadrukt nog maar eens het internationale karakter van Amsterdam. Voortgaand op het belang van de Nederlandse taal stelt Engbersen dat het leren van de taal er wel degelijk toe doet indien men een langer verblijf voor ogen heeft. "Ik denk dat de Nederlandse taal wel degelijk van betekenis gaat worden wanneer men zich definitief in Amsterdam gaat vestigen." Deze stelling kan niet onderbouwd worden vanuit de interviews. Meerdere voorbeelden tonen respondenten die langer dan tien jaar in Amsterdam wonen en slechts zeer beperkt Nederlands spreken. Zelfs bij definitieve vestiging blijft men trouw aan het Engels en ziet men niet altijd noodzaak om Nederlands te leren.

Nederlanders worden door de BRIC-migrant als vrij gesloten persoonlijkheden gezien. Ze stellen zich in eerste instantie weinig open en geven zich pas bloot als ze je beter kennen, zo vertellen de respondenten. Het bleek een aspect waar ze aan moesten wennen. "Inderdaad," reageert Engbersen. "Op het eerste gezicht lijkt de Nederlandse cultuur open, maar op het tweede gezicht krijg je toch niet zo gemakkelijk toegang. Je kan niet zomaar langs komen bij iemand bijvoorbeeld. De Nederlander wordt gezien als koel en afstandelijk, in Nederland moet je het zelf maar uitzoeken. Het is individualistischer."

Uit de interviews kwam naar voren dat de BRIC-migranten voor potentiële migratieopties vooral op de grote steden zijn gericht: Londen, New York en Parijs. Engbersen haalt ook deze steden aan. Hij spreekt het vermoeden uit dat Amsterdam dient als 'transitstad' voor deze grote steden: migranten zouden via een tussenstop in Amsterdam naar hun uiteindelijke doel reizen: Londen of New York. "Ik denk dat Amsterdam deels een 'transitstad' is," vertelt hij. "Brazilianen komen hier aan, maar uiteindelijk willen ze in Londen komen." De uitspraak van Engbersen komt gedeeltelijk terug in de interviews. Veel respondenten hadden Londen of New York in hun hoofd als uiteindelijke bestemming. Ze stelden hun verwachtingen echter bij toen ze in Amsterdam belandden. Het leven in Amsterdam beviel zo goed, dat men besloot er te blijven. Van een reële wens om op termijn naar één van de 'grote drie' (Londen, New York, Parijs) te verhuizen, was geen sprake meer. Amsterdam blijkt het op basis van de interviews dus beter te doen dan Engbersen verwacht had.

Als afsluiting van de interviews is de respondenten naar aanbevelingen voor het Amsterdams beleid gevraagd. Daaruit kwamen de volgende punten naar voren: verruiming van de openingstijden van winkels en publieke voorzieningen, een betere en meer centrale informatievoorziening en een meer persoonlijke benadering van migranten, met respect voor de cultuur. Ook professor Engbersen is gevraagd naar aanbevelingen voor de gemeente Amsterdam. Zijn aanbevelingen komen grotendeels overeen met die van de respondenten. Hij

bracht de volgende punten naar voren: de aanwezigheid van internationale scholen, een goede informatievoorziening voor kennismigranten en de aanwezigheid van een 24-uurs economie. "Bij Amsterdam heb je het over een dynamische stad, een metropool. Het interessante is dat in heel veel steden in Europa – ook Oost- en Midden-Europa, tot Warschau aan toe – alle winkels lang open zijn. Maar in Nederland is dat niet zo. Soms hebben we nog dat provinciale," beargumenteert hij zijn antwoord. "Informatievoorziening, daar is nog een wereld in te winnen voor Nederlandse steden. In een stad als New York, daar is alles te vinden in, bij wijze van spreken, honderden talen." Het is met name de informatievoorziening waar Engbersen grote verbeteringen mogelijk ziet. "Voor al die verschillende instituties en informatie in de stad heb je het Expatcenter. Dat moet een goede website hebben, op basis waarvan iedereen weet wat er in de stad is. De gemeente moet dat doen; mensen wegwijs maken in het labrynt van voorzieningen en laten zien waar je terecht kunt. Dat provinciale moeten we radicaal uitbannen."

Medewerker Expatcenter

In het gesprek met de medewerker van het Expatcenter is nagevraagd of een centrale informatievoorziening, waarnaar de respondenten vroegen, voorhanden is. Eigenhandig speurwerk op internet leidde tot enig resultaat: op de website van het Expatcenter is een ruime hoeveelheid informatie voorhanden, zij het verspreid over verschillende subpagina's. Op basis van de gesprekken met respondenten bleek dat zij deze informatie niet wisten te vinden. De medewerker van het Expatcenter toonde echter een papieren handleiding – 'My first month in Amsterdam' – die alle informatie bundelt waar de respondenten om vragen. Een ideale uitkomst. De handleiding wordt echter alleen verstrekt aan migranten die het Expatcenter aandoen. Aangezien de kennismigranten die het Expatcenter bezoeken lang niet alle kennismigranten vertegenwoordigen, komt de handleiding dus niet bij de gehele doelgroep terecht. Er zijn plannen om de handleiding op termijn op internet te plaatsen, een loffelijk streven. Dit laat echter op zich wachten doordat de plattegronden en logo's in de uitgave niet op de juiste resolutie kunnen worden ingescand om de uitgave raadpleegbaar te maken. Specifieke bedrijven en organisaties die hoogwaardige diensten aan kennismigranten bieden ('partners'), worden in de uitgave met logo vermeld om kennismigranten op weg te helpen in Amsterdam. De bedrijven en organisaties betalen hiervoor een geldbedrag, zodat dit partnershipprogramma 'budgetneutraal' kan draaien. Het is onduidelijk wanneer de uitgave online verschijnt, aangezien volgens de medewerker momenteel geen betaalbare oplossing voorhanden is om de logo's en plattegronden op de juiste resolutie digitaal weer te geven. Het uitstellen hiervan is nadelig voor het aantrekken en vasthouden van kennismigranten in Amsterdam. Van een overheidsinstantie valt te verwachten dat zij hier vanuit maatschappelijk belang op inspeelt door spoedig een oplossing voor dit probleem te vinden.

10.3 Samenvattend

Het belang van toerisme, de gunstige waardering van het woon- en leefklimaat en de gerichtheid op de internationaal grote steden. Veel van de onderzoeksuitkomsten bleken aan te sluiten bij de verwachtingen van hoogleraar Engbersen. Toch zijn er ook enkele verschillen op te merken. Engbersen stelt dat kennismigranten uit de BRIC-landen zich verenigen in lokale gemeenschappen. Een stelling die niet te staven was op basis van de interviews. De meeste respondenten wilden zich juist enigszins afhouden van de omgang met landgenoten en een internationaal netwerk van contacten opzetten. Daarnaast stelt Engbersen dat kennismigranten de Nederlandse taal gaan leren indien ze een langdurig verblijf voor ogen hebben. Dit bleek bij de respondenten lang niet altijd het geval te zijn: men vestigt zich hier definitief, maar is de Nederlandse taal niet machtig. Het meest opvallende verschil is echter de

positie van Amsterdam als transitstad. Engbersen meent dat Amsterdam een functie vervult als tussenstop op weg naar de grote steden, zoals Londen en New York. Vanuit de interviews kwam Amsterdam echter naar voren als een stad die migranten voor langere tijd aan zich weet te binden. Het toont de potentie van de stad. Amsterdam heeft meer in haar mars dan dikwijls wordt gedacht.

11. Conclusie

In dit onderzoek is de volgende vraag gesteld: *“Wat zijn de drijfveren van kennismigranten uit de BRIC-landen om zich in Amsterdam te vestigen en om voor langere tijd in de stad te blijven?”* Op basis hiervan diende inzichtelijk te worden waarom kennismigranten uit de BRIC-landen naar Amsterdam komen en hoe ze aan Amsterdam gebonden kunnen worden.

11.1 Tweede keuze imago

Kennismigranten uit de BRIC-landen zien Amsterdam in eerste instantie niet als migratieoptie. Amsterdam kan worden gekenschetst als een tweede keuze stad en heeft niet het sterke imago dat steden als Londen en New York hebben. Via diverse zijwegen komt de BRIC-migrant uiteindelijk toch in Amsterdam terecht; hetzij via een Nederlandse partner, hetzij via een verandering in de onderwijscarrière.

De wil om internationale ervaring op te doen in het Westen blijkt een belangrijke drijfveer voor migratie. Europa en Noord-Amerika worden als continenten gezien die uiterst geschikt zijn om internationale ervaring op te doen, zowel op het arbeidsvlak als op het gebied van levenservaring. Steden als New York en Londen trekken het merendeel van de migranten naar zich toe. Deze steden, waar Engels de originele voertaal is, hebben een natuurlijke aantrekkingskracht op de BRIC-migrant. De andere, kleinere steden hebben het lastig; achter de ‘grote spelers’ dienen ze de migrant te overtuigen om toch voor hen te kiezen. Steden als Amsterdam, die in eerste instantie niet bij de BRIC-migrant als optie naar voren komen, hebben hier een grote kluif aan.

11.2 Vestigingsmotieven

Toch slaagt Amsterdam erin om kennismigranten uit de BRIC-landen aan te trekken. In de ‘tweede divisie’ van Europese steden, kent ze een gunstige positie. De migranten die voor Amsterdam kiezen, baseren hun keuze in veel gevallen op de onderwijsmogelijkheden. Amsterdam beschikt over hoogwaardig onderwijs, zo stellen de respondenten in de interviews. De opleidingen kunnen dan wel niet wedijveren met de topuniversiteiten Harvard, Oxford en Stanford, maar daarachter biedt Amsterdam prima mogelijkheden. De prijs / kwaliteitverhouding wordt hierbij als sterk punt genoemd. In veel gevallen bleven respondenten die in Nederland een opleiding volgden, behouden voor de Nederlandse economie.

Een andere kwaliteit die naar voren kwam, zijn de carrière mogelijkheden die Amsterdam biedt. De stad wordt door de respondenten positief beoordeeld vanwege haar arbeidsmarkt op het gebied van financiële en zakelijke dienstverlening. Het toeristisch imago van de stad is een kwaliteit die op de achtergrond meespeelt. Al komt dit punt niet naar voren als toonaangevend motief, toch is een toeristisch bezoek vaak de eerste kennismaking met Amsterdam. Het gegeven dat in Amsterdam Engels wordt gevoerd als tweede taal, is een motief dat in tweede instantie naar voren komt. Respondenten zijn in eerste instantie onwetend dat in Amsterdam goed Engels wordt gesproken, maar wanneer ze zich in de situatie verdiepen ontdekken ze de kwaliteit. Twee factoren tenslotte die invloed uitoefenen op de vestigingsmotieven, zijn het hebben van een Nederlandse partner en bedrijfsacquisitie, waarbij personeel uit de BRIC-landen naar Amsterdam wordt gehaald.

11.3 Blijfmotieven

Wanneer de kennismigranten uit de BRIC-landen eenmaal in Amsterdam zijn gearriveerd, zijn ze zeer positief over de stad. Van twijfel zoals bij de vestigingsmotieven naar voren komt, is bij de blijfmotieven geen sprake. Het is vooral het woon- en leefklimaat ('quality of life') dat de doorslag geeft. De respondenten zijn eenduidig in hun tevredenheid over de kwaliteit van hun leefomgeving en stellen dat het woon- en leefklimaat een voorname rol speelt binnen de beslissing om in Amsterdam te blijven. Het woon- en leefklimaat wordt zo gunstig gewaardeerd vanwege het karakter van een 'internationaal dorp'. Amsterdam wordt ervaren als een schone, rustige en goed bereikbare stad. Het grote contrast met de megasteden in de BRIC-landen, die in grote mate vervuild, lawaaierig en verstopt met auto's zijn, plaatst Amsterdam in een positief daglicht. Daarnaast kent Amsterdam de gewenste internationale gerichtheid, met een groot aantal internationale voorzieningen. Het is deze combinatie die op veel waardering kan rekenen. Desondanks worden enkele kanttekeningen geplaatst. De respondenten vinden het karakter van Amsterdam als internationaal dorp prettig, maar stellen dat het niet té dorps moet worden. Amsterdam zal voldoende internationaal gericht moeten blijven om de gewenste dynamiek te kunnen bieden.

Naast het woon- en leefklimaat worden de carrièremogelijkheden als blijfmotief genoemd. Amsterdam is niet alleen een prettige plek om te wonen, maar biedt ook de mogelijkheid om een goede baan te vinden. Een vrij zeldzame combinatie, die veel respondenten overtuigt om in Amsterdam te blijven. Het feit dat men met Engels afkan versterkt dit effect. De invloed van de partner oefent tenslotte ook invloed uit.

11.4 Lessen voor Amsterdam

Terwijl ze er goed in slaagt om kennismigranten uit de BRIC-landen vast te houden, lijkt Amsterdam niet al haar mogelijkheden te benutten om migranten aan te trekken. BRIC-migranten zijn slecht op de hoogte van Amsterdam als reële migratieoptie. De stad zal zich internationaal beter moeten profileren om kennismigranten aan te blijven trekken. Want wanneer men er geen weet van heeft, zal men nooit de kwaliteiten van Amsterdam ontdekken.

12. Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen in het onderzoek kunnen een aantal beleidsaanbevelingen worden gedaan voor de gemeente Amsterdam. De aanbevelingen zijn erop gericht om meer kennismigranten uit de BRIC-landen aan te trekken en vast te houden.

12.1 Vestigingsmotieven

Uit de interviews is gebleken dat Amsterdam bekend staat als tweede keuze stad. De stad doet er goed aan zichzelf beter bekend te maken bij kennismigranten uit de BRIC-landen. Een gunstige manier om dit te doen is door te investeren in het internationaal profileren van het hoger onderwijs. Het Amsterdams hoger onderwijs wordt door de respondenten positief beoordeeld en kan onderscheiden worden als een belangrijk vestigingsmotief, dat zich vaak doorvertaalt in blijfmotieven.

Om meer internationale studenten aan te trekken dienen Amsterdamse universiteiten en hogescholen zich in de BRIC-landen te presenteren op onderwijsbeurzen in de grote steden. Dit zijn de beurzen waar studenten uit de BRIC-landen hun keuze maken voor een internationale opleiding en waar Amsterdam zichzelf 'in the picture' kan zetten. Wanneer de BRIC-studenten zien dat Amsterdam een hoop te bieden heeft en besluiten voor Amsterdam te kiezen, levert dit de Nederlandse hoofdstad veel op. Studenten blijven namelijk in veel gevallen behouden voor de Nederlandse economie, zo blijkt uit de interviews.

Om hierbij het hoogste rendement te behalen, is het belangrijk in te zetten op gespecialiseerde opleidingen met een specifiek profiel. Amsterdam staat bij de respondenten bekend om haar financiële en zakelijke sector. De Duisenberg School of Finance (DSF), een topopleiding in de financiële sector, sluit hier perfect bij aan. Eén van de respondenten die een opleiding heeft gevolgd aan de DSF stroomt vrijwel direct door in de financiële arbeidsmarkt van Amsterdam. Hiermee wordt de potentie aangetoond van opleidingen die zich op een specifiek terrein profileren, in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven.

Naast onderwijs vervult toerisme een belangrijke rol in het aantrekken van kennismigranten. Veel respondenten deden hun eerste indruk van Amsterdam op als toerist. Wanneer deze indruk positief is, neemt men dit gevoel mee in de uiteindelijke migratiekeuze. De eerste indruk kan een stad maken of breken en werkt door in de uiteindelijke migratiemotieven.

Hoe meer toeristen Amsterdam weet te trekken, hoe meer kennismigranten uit de BRIC-landen daar onderdeel van zullen zijn. Toerisme heeft niet alleen een direct effect door middel van bestedingen in de Amsterdamse economie, maar werkt tevens door op de langere termijn. Potentiële kennismigranten worden gevangen door het aantrekkelijke beeld van de Amsterdamse grachtengordel en nemen deze positieve ervaring mee naar huis. In eigen land worden de verhalen verspreid: toeristische reclame over Amsterdam kan als een lopend vuurtje rondgaan in de BRIC-landen, waarmee de stad beter op de kaart komt te staan.

Bij de internationale profilering is het van belang dat Amsterdam zich duidelijk in de markt zet als stad waar Engels gesproken wordt. Een aanzienlijk aantal respondenten was hiervan niet op de hoogte. Het gegeven dat je er met Engels uitstekend uit de voeten kunt in het dagelijks leven, is voor de respondenten zowel een vestigings- als blijfmotief. Er wordt dus veel gewonnen wanneer Amsterdam geassocieerd wordt met het spreken van de Engelse taal.

12.2 Blijfmotieven

Het aantrekken van kennismigranten is één, het vasthouden van kennismigranten is wellicht nog veel belangrijker. Hoe langer de groep in Amsterdam woonachtig en werkzaam blijft, hoe groter de waarde die ze voor de economie heeft. Het Amsterdamse woon- en leefklimaat is een unieke kwaliteit waarop kennismigranten uit de BRIC-landen besluiten om in Amsterdam gevestigd te blijven, zo toonden de interviews.

Een prettig woon- en leefklimaat is echter geen vanzelfsprekendheid. Amsterdam balanceert tussen een internationaal en provinciaal karakter en dient ervoor te waken niet door te slaan in het provinciale. De respondenten lieten blijken dat Amsterdam zich op het randje bevindt van een internationale stad. De openingstijden van de detailhandel zijn volgens hen veel te beperkt en enkel het centrumgebied kan hen bekoren als levendig woonmilieu. Het zou een gunstige ontwikkeling zijn wanneer winkeliers hun openingstijden beter zouden benutten en tot laat in de avond open zouden zijn. Op basis van de huidige vergunningen kunnen winkeliers in het centrumgebied hun deuren langer openhouden, maar zij maken hier geen gebruik van. De huidige woningmarkt biedt onvoldoende mogelijkheden om elke migrant in het centrum te huisvesten. De ingezette strategie van de uitrol van het centrumgebied, in de Structuurvisie Amsterdam 2040 gepresenteerd, lijkt een gunstige strategie om ook aan de wensen van de BRIC-migrant tegemoet te komen. Het uitrollen van het levendige centrummilieu naar de randen van de stad kan helpen om de BRIC-migrant meer gewenste woonmilieus te bieden en de problemen op de woningmarkt te verhelpen.

Tenslotte dient de gemeente haar informatievoorziening beter te bundelen en op een centrale plaats (website en gedrukte publicatie) bekend te maken. Veel respondenten zijn niet tevreden over de informatievoorziening. Er is veel informatie beschikbaar, maar deze is verspreid over veel verschillende instanties en websites. Dit levert onduidelijkheid op en gaat ten koste van de tevredenheid over Amsterdam. De situatie kan verbeterd worden door de gedrukte uitgave 'My first months in Amsterdam' van het Amsterdamse Expatcenter ruim te verspreiden onder diverse instanties en op een centrale website te plaatsen.

13. Reflectie

In dit onderzoek is veel informatie naar voren gekomen. Informatie die de gemeente Amsterdam, naar ik hoop, inzicht heeft geboden om kennismigranten aan te trekken en informatie die een nieuwe bijdrage levert aan het wetenschappelijk debat. In deze theoretische reflectie worden de gegevens nog éénmaal aangehaald. Wat heeft het onderzoek voor nieuwe inzichten opgeleverd, wat draagt het bij aan het internationaal wetenschappelijk debat en wat voor leerproces heeft het met zich meegebracht?

13.1 Nieuwe inzichten

Het onderzoek heeft tot een groot aantal nieuwe inzichten geleid. Het onderwerp 'kennismigratie uit de BRIC-landen' is nog weinig behandeld in de wetenschappelijke literatuur en een onderzoek naar kennismigranten uit de BRIC-landen in Amsterdam is niet eerder uitgevoerd. Daarmee is de informatie die uit de interviews is voortgekomen nieuwe informatie. Ondanks het ontbreken van een nauwkeurig vergelijkingskader, zijn er gegevens op basis waarvan de informatie kan worden getoetst. Enerzijds zijn onderzoeken raadpleegbaar over kennismigranten in Amsterdam, anderzijds bieden de uitspraken van professor Engbersen vergelijkingsmateriaal. Daarnaast zijn er verwachtingen bij de gemeente Amsterdam, die onder andere worden weergegeven in de Structuurvisie Amsterdam 2040 en uitgesproken worden door de medewerkers van de Dienst Ruimtelijke Ordening.

Uit het onderzoek zijn een aantal inzichten naar voren gekomen die een nieuw licht op de situatie van Amsterdam schijnen. Eén van die inzichten heeft betrekking op het internationale imago van Amsterdam. In onderzoeken naar en publicaties over de internationale concurrentiepositie wordt Amsterdam dikwijls afgeschilderd als een internationale stad. De verwachting was dan ook dat de stad goed bekend zou staan bij kennismigranten uit de BRIC-landen. Dit was echter niet het geval; de respondenten bleken slecht op de hoogte van de stad en rekenden Amsterdam niet tot hun eerste keus migratieopties. Amsterdam staat voor hen te boek staat als tweede keus en wordt niet direct tot mogelijke migratieoptie gerekend. Iets wat tot nadenken geeft nu het met onderzoeksresultaten wordt gestaafd.

Daarnaast is gebleken dat Amsterdam door de respondenten niet ervaren wordt als tussenstop in de carrière, maar als volwaardig woon- en werkmilieu waar men langere tijd wil blijven. De huidige literatuur over kennismigratie typeert Amsterdam als tussenstop, wat ook de verwachting van professor Engbersen is. Uit de interviews komt echter een ander beeld naar voren. De respondenten beschouwen Amsterdam in eerste instantie als tussenstop, maar wanneer ze er eenmaal wonen, slaat dit beeld om. Amsterdam doet het aanzienlijk beter dan wordt verwacht en heeft het vermogen om met haar woon- en leefklimaat migranten aan zich te binden.

Tenslotte kan op basis van het onderzoek een lichte kanttekening worden geplaatst bij de werkwijze van enkele instanties, zoals het Expatcenter en de dienst Economische Zaken van de gemeente Amsterdam. Deze instanties baseren zich op een verouderde situatie, door te stellen dat de aanwezigheid van kennismigranten samenhangt met de komst van internationale bedrijven. Hierbij wordt voorbij gegaan aan het belang van individuele migratie, de migratie die plaatsvindt buiten een bedrijf om. Kennismigranten worden door de instanties beschouwd als de personen die door een bedrijf naar Amsterdam worden gehaald of met een bedrijf naar Amsterdam meekomen. Het beeld dat kennismigranten enkel rechtstreeks via bedrijven migreren, is echter achterhaald. Een groot gedeelte van de kennismigratie vindt zelfstandig plaats, zij het via de partner, voor het onderwijs of om een andere reden. Daarmee is deze

groep individuele migranten van belangrijke waarde voor de Amsterdamse economie. De aandacht die wordt toegekend aan de groep is echter ondermaats, zoals bijvoorbeeld bleek uit de werkwijze van het Amsterdams Expatcenter.

13.2 Bijdrage aan wetenschappelijk debat

Binnen de migratietheorie zijn twee overkoepelende stromingen te onderscheiden: macrotheorieën en microtheorieën, welke in het onderzoek behandeld zijn.

Bij de macrotheorieën worden migranten als rationeel handelende individuen beschouwd, die als een gegroepeerde eenheid kunnen worden gezien. Men gaat ervan uit dat personen gelijk aan elkaar zijn en vanuit financieel oogpunt zullen migreren indien daar noodzaak toe is. Door migranten als gegroepeerde eenheid te beschouwen, kunnen geografische en economische modellen geformuleerd worden om migratiebewegingen in beeld te brengen. Uit de interviews is gebleken dat de kennismigranten uit de BRIC-landen inderdaad naar het Westen migreren om een betere financiële positie te verwerven, hiermee tegemoetkomend aan de macrotheorieën. Echter, wanneer de respondenten eenmaal in Amsterdam woonachtig waren, besloten ze de stad niet te verruilen voor een beter betaalde baan elders. Op basis van het prettige woon- en leefklimaat van Amsterdam besloten ze om in de Nederlandse hoofdstad te blijven. De macrotheorieën zijn in grote mate sluitend, maar kunnen toch enigszins weerlegd worden.

Bij de microtheorieën is veel aandacht voor het gedrag van het individu. Men stelt hierbij dat personen niet op gelijke wijze handelen op basis van rationele gronden, maar verschillende mogelijkheden binnen de persoonlijke situatie afwegen om een migratiekeuze te maken. Hierbij zouden voor- en nadelen worden afgewogen, waaraan men een waardeoordeel toekent. Microtheorieën bleken in grote mate terug te komen in de empirische onderzoeksuitkomsten. Zo bleek uit het interview met een Braziliaan dat de respondent keuzeopties tegen elkaar afwoog. De optie om met het gezin naar Brazilië terug te keren werd nadrukkelijk afgezet tegen de optie om in Amsterdam te blijven. In meerdere interviews kwam een dergelijk patroon naar voren. De gedrag gerelateerde microtheorieën sloten daarmee aanzienlijk beter aan bij de empirische uitkomsten dan de macrotheorieën.

Saxenian beschrijft in haar boek 'The New Argonauts: Regional Advantage in a Global Economy' de theorie van retourmigratie. Kennismigranten zouden na enkele jaren van onderwijs of arbeid in het buitenland terugkeren naar het thuisland om daar een bedrijf te starten met de opgedane kennis. Deze theorie bleek niet zozeer terug te vinden in de empirische onderzoeksuitkomsten. Slechts weinig respondenten hadden het praktische voornemen om naar het thuisland terug te keren. Daarentegen werd een ander patroon zichtbaar, waarbij de kennismigrant zich opstelt als spil tussen het gastland en herkomstland. Werkend en wonend in Amsterdam wil men een bijdrage leveren aan zowel het gast- als het herkomstland. Een voorbeeld hiervan is een specialiste die professionele Chinese audiofiles inspreekt en een advocate die de banden met Rusland onderhoudt.

13.3 Leerproces

Door dit onderzoek uit te voeren heb ik het nodige geleerd. Het bestuderen van een specifiek onderwerp als dit maakt je na verloop van tijd tot specialist op het onderwerp. Daarbij doe je een aanzienlijke schat aan kennis op. In dit onderzoek heb ik gesproken met een groot aantal migranten afkomstig uit andere werelddelen. Door met hen in contact te komen ben ik erachter gekomen hoe verschillende mensen, met een andere afkomst en daardoor ander

gedrag, tegen zaken aankijken. Dit is in mijn ogen waardevolle informatie die je niet dagelijks opdoet. Het heeft me beter doen beseffen hoe verschillende mensen naar onderwerpen kijken en wat de invloed van je afkomst is op je gedrag. Een migrant kan heel anders tegen je woonplaats aankijken dan jij dat doet.

Ik heb in dit onderzoek een koppeling gemaakt tussen kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden. Hoewel ik de voorkeur geef aan kwalitatieve methoden, heb ik in het belang van het onderzoek ervoor gekozen tevens kwantitatieve methoden te hanteren. Dit is een gunstige keuze geweest, die me heeft doen inzien hoe de twee methoden elkaar kunnen versterken.

Tenslotte heeft het onderzoek me een brede kennisbasis opgeleverd. Gedurende alle uren die ik heb besteed hebben aan het lezen van literatuur, het doorzoeken van websites, het interviewen van respondenten en het schrijven van het document heb ik veel informatie opgedaan. Informatie die vast en zeker is blijven hangen. Zowel wat betreft feitenkennis als praktische en sociale vaardigheden heb ik mezelf met dit onderzoek ontwikkeld.

Geraadpleegde bronnen

ACVZ (2004) *Regulering en facilitering van arbeidsmigratie*. Den Haag: Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken.

Armijo, L. E. (2007) The BRICs Countries (Brazil, Russia, India, and China) as Analytical Category: Mirage or Insight? *Asian Perspective*, 4: 7 – 42.

Auteur onbekend (2007) *Indiase gemeenschap groeit snel*, online <<http://www.dichtbij.nl/amstelland/regionaal-nieuws/artikel/2095683/indiase-gemeenschap-groeit-snel.aspx?sml=true>> (geraadpleegd 27 juli 2011).

Baaren, Van. M., Dignum, K., Gadet, J., Jansen, J., Groen, Van Der R., Zanen, Van. K., Bosveld, W., Federova, T., Grieken, T. (2011) *A'dam en E.V.A. zoeken een woning! De aantrekkelijkheid van Amsterdam als vestigingsplaats voor kenniswerkers en mensen werkzaam in de creatieve sectoren*. Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening.

Betekenis.org (2011) *Betekenis Instituut*, online <<http://www.betekenis.org/instituut>> (geraadpleegd 15 augustus 2011).

Bird, R. C., Cahoy, D. R. (2007) The Emerging BRIC Economies: Lessons from Intellectual Property Negotiation and Enforcement, *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, 5, 3.

Blanco, C. (1962) *The Determinants of Regional Factor Mobility*, Den Haag: Drukkerij Pasmans.

Brouwer, De I. (2010) *Het financiële hart van Amsterdam kleurt grijs*, 4 september 2010, De Financiële Telegraaf.

Brown, J., Barber, A., Chapain, C., Lutz, J., Gibney, J., Murie, A. (2009) *Attracting talent? Birmingham and the West Midlands Region as a destination for the highly skilled. The view of transnational migrants*. ACRE report WP7.3. Amsterdam: AMIDSt.

Castles, S., Delgado R. (2008) *Migration and Development: Perspectives from the South*. Genève: International Organization for Migration.

Cheshire, P. (1999) Cities in competition: articulating the gains from integration, *Urban Studies*, 36: 843 – 864.

Ciampi, C. A. (1996) Enhancing European competitiveness, *Banca Nazionale di Lavoro Quarterly Review*, 197: 143 – 164.

City of London (2011) *Nino Registrations bij Borough and Origin 2009 – 2010*. London: City of London.

Clark, W.A.V. (1982) Recent research on migration and mobility: a review and interpretation. *Progress in Planning*, 18 (1): 1 – 56.

Cushman & Wakefield (2010) *European Cities Monitor 2010*. Londen: Cushman & Wakefield.

- Davanzo, J. (1978) *U.S. International Migration: Who moves and why*. Testimony Before the House Select Committee On Population, June, 6.
- David, P.A. (1974) *Fortune, risk, and the microeconomics of migration*, In: *Nations and Households in Economic Growth*. Red. P.A. David & M.W. Reder, New York: Academic Press.
- Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam (2011) *Migratiecijfers BRIC-landen*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek gemeente Amsterdam.
- Dijk, Van J. (1986) *Migratie en arbeidsmarkt*, Assen / Maastricht: Van Gorcum.
- Doorn, P. K. (1989) *Social Structure and Spatial Mobility: Composition and dynamics of the Dutch labour force*, Utrecht: Drukkerij Elinkwijk.
- DRO (2011) *Structuurvisie Amsterdam 2040: Economisch sterk en duurzaam*. Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening.
- Florida, R. (2003) *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York: Basic Books.
- Fredland, D. R. (1974) *Residential mobility and home purchase*, Lexington: D.C. Heath & Comp.
- Gele Draak (2010) *Over Chinese studenten, zakenlieden, zeelieden, marskramers, restauranthouders, Peranakans in Nederland*, online <<http://www.geledraak.nl/html/page1053.asp>> (geraadpleegd 17 oktober 2011).
- Gemeente Amsterdam (2010) *Inwoneraantal Amsterdam blijft groeien en stad telt 178 nationaliteiten; één meer dan in 2009*, online <<http://www.amsterdam.nl/publish/pages/309437/100628persberichnationaliteitenamsterdam2010.pdf>> (geraadpleegd 18 augustus 2011).
- Georgieva, K. (2006) *BRIC Countries in Comparative Perspective*. Moskou: World Bank.
- Glaeser, E. (1998) Learning in Cities, *Journal of Urban Economics*, 46: 254 – 277.
- Glaeser, E., Saiz, A. (2004) The Rise of the Skilled City, *Brookings-Wharton Papers on Urban Affairs*, 2004: 47 – 105.
- Gordon, I. (1999), Internationalisation and urban competition, *Urban Studies*, 36: 1001 – 1016.
- Harts, J. J., Hingstman, I. (1986) *Verhuizingen op een rij; een analyse van individuele verhuisgeschiedenissen*, Amsterdam / Utrecht: Koninklijk Nederlands aardrijkskundig genootschap / geografisch instituut Rijksuniversiteit Groningen.
- Hofstede, A. (2011) *A global hub city*, online <http://www.dro.amsterdam.nl/over_dro/dro_werkt_aan/bijzondere_projecten/morgen/verslagen/global-hub-city/> (geraadpleegd 15 augustus 2011).
- Hogeschool van Amsterdam (2011) *Burgemeester Van der Laan over de economie van Amsterdam*, online <http://www.hva.nl/nieuws/webberichten/67_burgemeester-van-der-laan-over-economie-amsterdam.htm> (geraadpleegd 18 augustus 2011).

- Huggins, R. (2003) Creating a UK competitiveness index: regional and local benchmarking, *Regional Studies*, 37: 89 – 96.
- Kepsu, K., Vaattovaara, M., Bernelius, V., Eskelä, E. (2009) *Helsinki: An attractive metropolitan region for creative knowledge workers? The view of transnational migrants*. ACRE report WP7.5. Amsterdam: AMIDSt.
- Kooiman, J. (2011) *Concertgebouw houdt Rusland Festival*, online <<http://www.operamagazine.nl/binnenkort/10137/concertgebouw-houdt-rusland-festival/>> (geraadpleegd 15 augustus 2011).
- Koser, K., Salt, J. (1997) The Geography of Highly Skilled International Migration, *International Journal of Population Geography*, 3: 285 – 303.
- Krugman, P. R. (1996) *Pop Internationalism*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Lee, E. M. (1966) A Theory of migration, *Demography*, 3: 47 – 57.
- Lowell, L. B. (jaartal onbekend) *Policy Responses to the International Mobility of Skilled Labour*. Genève: International Labour Office.
- Mahroum, S. (2000) Highly skilled globetrotters: mapping the international migration of human capital, *R&D Management*, 30: 23-32.
- Meuleman, B., Reeskens, T., Trappers, A., Hooghe, M. (2007) Arbeidsmigratie naar Europa. Een economische verklaring van migratiestromen, 1980 – 2004, *Tijdschrift voor Sociologie*, 2007, 28 (3 - 4), 272 – 295.
- Mingione, E., Zajczyk, F., dell'Agnese, E., Mugnano, S., d'Ovidio, M., Sadini, C. (2009) *International Milan? A global city in a country lagging behind. The view of transnational migrants*. ACRE report WP7.12. Amsterdam: AMIDSt, 123pp. ISBN: 978-94-90312-08-4
- Mulder, M. (2010) *Amendement Kindvriendelijke stad*, online <<http://www.michielmulder.nl/Politiek/kindvriendelijk.htm>> (geraadpleegd 5 augustus 2011).
- NovaTv (2008) *Nederlanders zijn bot, onbeleefd en ongastvrij*, online <<http://www.novatv.nl/page/detail/uitzendingen/6044/Nederlanders+zijn+bot,+onbeleefd+en+ongastvrij#>> (geraadpleegd 5 augustus 2011).
- Nuffic (2011) *Percentage buitenlandse studenten in Nederland blijft stijgen*, online <<http://www.nuffic.nl/nederlandse-organisaties/nieuws-evenementen/persberichten/2011/percentage-buitenlandse-studenten-in-nederland-blijft-stijgen>> (geraadpleegd 17 oktober 2011).
- Omopedia (2010) *Arbeidsmigratie*, online < <http://wiki.omopedia.nl/Arbeidsmigratie> > (geraadpleegd 18 augustus 2011).
- O' Neill, J., Stupnytska, A. (2009) *The Long-Term Outlook for the BRICs and N-11 Post Crisis*. Global Economics Paper No: 192. New York: Goldman Sachs.

- Otaredian, N. (2009) *Trek de knapste koppen aan* (*Financieel Dagblad september 2009*), online <<http://www.houseoflabour.nl/wp-content/uploads/Trek-de-knapste-koppen-aan-Otaredian-FD-sept.-2009.pdf>> (geraadpleegd 15 augustus 2011).
- Pareja-Eastaway, M., Turmo Garuz, J., García Ferrando, L., Pradel i Miquel, M. (2009) *The magnetism of Barcelona: The view of transnational migrants*, Amsterdam: ACRE.
- Parkinson, M., Hutchins, M., Simmie, J., Clark, G., Verdonk, H. (2003) *Competitive European Cities: Where do the Core Cities stand?* Liverpool: European Institute for Urban Affairs.
- Parool 1 (2011) *Grootste bank India wil naar Amsterdam*, 22 mei 2011, Parool.
- Parool 2 (2011) *Stad luistert onvoldoende naar woonwensen*, 30 maart 2011, Parool.
- Pethe, H. (2007) Un-restricted agents? International migration of the highly skilled revisited, *Social Geography Discussions*, 3: 211 – 236.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Porter, M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- Programmacommissie Noordvleugel (2009) *Pieken in de Noordvleugel, Uitbouw van de internationale dienstverlening*. Den Haag: Programmacommissie Noordvleugel.
- Rossi, P. H. (1955) *Why Families move*. Glencoe: The Free press.
- Raden voor de leefomgeving en infrastructuur (2011) *Open deuren, dichte deuren: Middeninkomensgroepen op de woningmarkt*. Den Haag: Raden voor de leefomgeving en infrastructuur.
- Radio Nederland Wereldomroep (2011) *100 jaar Chinezen in Nederland*, online <<http://www.rnw.nl/nederlands/video/100-jaar-chinezen-nederland>> (geraadpleegd 17 oktober 2011).
- Ravenstein, E. G. (1885) The laws of migration, part I. *The Journal of The Royal Statistical Society*, 48: 167 – 227.
- Salt, J. (1997) International Movements of the Highly-skilled, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 3.
- Saxenian, A. (2006) *The New Argonauts: Regional Advantage in a Global Economy*. Boston, MA: Harvard University Press.
- Speare, A., Goldstein, S., Frey, W.H. (1975) *Residential mobility, migration and metropolitan change*, Cambridge: Ballinger.
- Stark, O., Bloom, D. (1985) The New Economics of Labor Migration, *The American Economic Review*, 75 (2): 173 – 178.
- Storper, M. (1995) Competitiveness policy options: the technology-regions connection, *Growth and Change*, Spring 1995: 285 – 308.

Streeten, P. (1994) Human Development: Means and Ends, *Human Development*, 84 (2): 232 – 237.

Streit, Von A., Popp, M., Hafner, S., Heinritz, G., Miosga, M. (2009) *Munich: An attractive place to live and work? The view of transnational migrants*. ACRE report WP7.7. Amsterdam: AMIDSt.

Stryjakiewicz, T., Kaczmarek, T., Lodyga, B., Marcinowicz, D., Meczynski, M., Parysek, J. J., Stachowiak, K. (2009) *The attractiveness of the Poznan metropolitan region for the development of the creative knowledge sector. The view of transnational migrants*. ACRE report WP7.8. Amsterdam: AMIDSt.

Amsterdam Topstad (2010) *Over Amsterdam Topstad*, online <http://www.topstad.amsterdam.nl/over_amsterdam/> (geraadpleegd 5 augustus 2011).

Topteam Hoofdkantoren (2011) *Met hoofdkantoren naar de top*. Den Haag: Topteam Hoofdkantoren.

Transfer Magazine (2009) *Binnen twee jaar 'blue card' voor EU*, online <<http://www.transfermagazine.nl/nieuws/achtergrond/binnen-twee-jaar-europese-blue-card>> (geraadpleegd 18 augustus 2011).

Transparency International (2010) *Corruption Perceptions Index*, online <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010> (geraadpleegd 5 augustus 2011).

Vijf Eeuwen Migratie (2010) *Pinda-Chinezen*, online <<http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/pinda-chinezen>> (geraadpleegd 17 oktober 2011).

Voets, S. (1994) The Concept of Choice and Relocation Behaviour, *PDOD-Paper*, No. 25 1994.

Waller, E. (2011) *De internationale concurrentiepositie van metropoolregio Amsterdam*. Amsterdam: KPMG.

Weezel, Van. T. G. (2011) *Amsterdam verschiet van kleur*, 28 januari 2011, Volkskrant.

White, P., Hurdley, L. (2002) International Migration and the Housing Market: Japanese Corporate Movers in London, *Urban Studies*, 40 (4): 687 – 706.

Willekens, F. (1986) 'Micro-dynamics of labour market processes', In: O. Verkoren & J. van Weesep, Eds., *Spatial mobility and urban change*. Amsterdam / Utrecht: KNAG / Department of Geography (Netherlands Geographical Studies 37), pp. 65 – 76.

Wilson, D., Purushothaman, R. (2003) *Dreaming With BRICs: The Path to 2050*. Global Economics Paper No: 99. New York: Goldman Sachs.

Wilson, D., Kelston, A. L., Ahmed, S. (2010) *Is this the 'BRICs Decade'?* BRICs Monthly: No. 10/03, 05 – 2010.

Wintershoven, L. (2001) *Demografisch Eeuwboek Amsterdam*. Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening.

Witteveen, J. S. J. (2006) *Amsterdam Top 5-Stad: Een internationale vergelijking*. Amsterdam: ING Economisch Bureau.

Wout, Van 't C. (2010) *Amsterdam in trek bij Braziliaanse toeristen*, online <<http://napnieuws.nl/2011/02/15/amsterdam-in-trek-bij-braziliaanse-toeristen/>> (geraadpleegd 27 juli 2011).

Bijlagen